

Suriyeli Kadınların Türkiye'de Yaşama Bakışları

Haklar, Toplumsal İlişkiler ve Sivil Toplum

Yazarlar : Şenay Özden, Oula Ramadan

Çeviri : Çiçek Öztekin

Araştırma Asistanı : Mothanna Nasser

Saha Araştırmacıları : Baidaa Al-Hassan, Mothanna Nasser, Riyad Al-Ahmad, Samar Abdalla

Veri Toplama Danışmanı : Roua Al-Taweel

Editörler : Al-Cumhuriya Kolektifi, Matthew Walker

Sayfa Tasarımı : Kalamon Institut für arabische Sprache GbR

Yazarlar:

Oula Ramadan: Badael Derneği'nin kurucusu ve genel direktörüdür. Hak temelli aktivizm ve kadın sorunları üzerine uzun yıllar çalışmış olan Ramadan'ın ilgi alanlarının başında insan hakları, çatışma dönüşümü ve barış inşası konuları geliyor. Geçmişte Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi'ndeki mülteciler arasında cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet üzerine çalışmalar yaptı. Başka araştırmacılarla birlikte Suriye'de sivil toplum aktivizmi ve kadınların barış inşasına katılımı üzerine birçok araştırma raporu kaleme aldı. Londra Üniversitesi SOAS'tan Çatışma Siyaseti, Haklar ve Adalet alanında yüksek lisans derecesi aldı.

Şenay Özden: Şenay Özden Ortadoğu'da mülteciler, insani yardım politikaları ve Türkiye'nin mülteci politikaları üzerine araştırmalar yürüten Türkiyeli bir kültürel antropologdur. Özden, Suriye'deki Filistinli ve Iraklı mülteciler ve Türkiye'deki Suriyeli mülteciler üzerine pek çok makale ve rapor kaleme aldı. Yerel ve uluslararası birçok kurumun Suriyeli mülteciler ile ilgili araştırma projelerini yönetmiş olan Özden, Şam ve İstanbul'da çeşitli üniversitelerde mülteci çalışmaları, göç ve toplumsal cinsiyet dersleri verdi.

İçindekiler

Özet	3
Kısaltmalar	5
Giriş	6
Araştırmanın Amacı	7
Metodoloji	8
Araştırma Yerleri	9
Türk Devleti ve Sivil Toplumun Suriyeli Mültecilere Yönelik Tepkisi	13
Siyasallaşma, Bağımlılık ve Hiyerarşi:	14
Türkiye’de Suriyeli Mülteciler Bağlamında İnsani Yardım	
Artık Geçici Değiller mi?	16
Tırmanan Kriz, Genişleyen Odak:	17
Sivil Toplumun Suriyeli Kadınlar Konusundaki Duruşu	
Geleneksel Toplumsal Cinsiyet Rollerini Güçlendirmek mi Zayıflatmak mı?	18
Hak Temelli Sivil Toplum Kuruluşları	19
Türkiye’deki Suriyelilere Yönelik Nefret Söylemi ve Irkçılık	21
Hem Yakın Hem Uzak: Türkiyeli ve Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişkiler	22
Türkiye’de Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları	22
Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Odak Konuları, Faaliyetleri ve Boyutları	23

Türkiye’de Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortaya Çıkışının Zaman Çizelgesi	23
Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Kapsamlarının Zaman İçinde Değişimi	24
Türkiye’deki Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştıkları Zorluklar	25
Türkiyeli Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlişkiler	27
Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Yorumları	28
Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları Perspektifinden Suriyeli Kadınların İhtiyaçları	29
Türkiye’deki Suriyeli Kadınların Durumunu Anlamak: Profiller, Yaklaşımlar	30
Suriyeli Kadınların Türkiye’deki Yasal Statülerine Dair Algıları	35
Değişen Hane Yapısı	38
Suriyeli Kadınların Türkiye’de Karşılaştıkları Temel Sorunlara Dair Algıları	40
Suriyeli Kadınların Sorunlarının Nedenlerine Dair Görüşleri ve Çözüm Önerileri	45
İnisiyatifi Ele Almak: Suriyeli Kadınlar Arasında Özörgütlenme	46
Ev Sahibi ve Mülteci Toplulukları Arasında Değişen İlişkiler: Gidişat İyiye mi Kötüye mi?	48
Ev Sahibi ve Mülteci Toplulukları Arasında Dayanışma Olanakları	52
Öneriler	53
Sonuç	55
Kaynakça ve Okuma Önerileri	57

Özet

Suriyeli mülteci kadınların deneyim ve perspektiflerine odaklanan bu rapor, Türkiye’deki mülteci sorununa hak temelli bir yaklaşımı teşvik etmenin önemine vurgu yapıyor. Böyle bir yaklaşımın benimsenmesi, mültecilerin bağımsız, sürdürülebilir hayatlar kurmalarını, toplumsal ve siyasal aktörler olarak tanınmalarını ve sahip oldukları yasal hakların tamamından yararlanmalarını güvence altına almak için elzemdir. Ancak mülteci hakları konusu, Türkiye’deki anaakım kamusal tartışmalarda büyük ölçüde yok sayılageldi; bunun da ülkede yaşayan Suriyelilerin gündelik gerçeklikleri üzerinde ve sivil toplumun mülteci krizine yönelik tepkisinde ciddi etkileri oldu. Bu yok sayma aynı zamanda Türkiye’deki Suriyelilere yönelik artan ırkçılığın altında yatan nedenlerden biridir.

Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye gelişi başlangıçta geçici bir durum olarak ele alındığından —ki bu düşünce Türk devletinin uzun vadeli mülteci politikasının geç oluşturulmuş olmasında ve mültecilerin “misafir” olduğu anlatısında kendini gösterir— 2011-2014 arası yükselen krize hem devlet hem Türkiyeli sivil toplum kuruluşlarının yaklaşımı genel anlamda insani/acil durum temelli oldu, bu da mültecileri haklara ve faillğe sahip olan bireyler olarak görmek yerine onlara dair genel, salt “yardım alanlar” şeklindeki algıyı ve Suriyeli mültecilerle onlara “yardım sağlayanlar” arasındaki hiyerarşik ilişkiyi güçlendirdi. Bu araştırma sırasında Suriyeli kadınlarla yapılan görüşmelerden çıkan bir sonuç, çeşitli kaynaklardan gelen yardımların dağıtımında da kimi zaman kimlik politikalarının etkisi altında kalındığına işaret ediyor: bazı kadınlar, dağıtımların dini ve etnik kimliklere göre seçici kalıplarda yapıldığını ifade ettiler. Devlet politikalarıyla bazı alanlarda örtüşen uluslararası uluslararası bağış politikalarındaki öncelikler, hak temelli mülteci çalışmalarının alanını sınırlandırma yönünde büyük bir etkide bulundu, zira sahada aktif olan örgütler sınırlı fonlarla hareket etmek zorunda kaldılar. Devlet politikaları ve uluslararası bağış öncelikleri şeklinde özetlenebilecek bu ikili etki, Türkiye sivil toplumunun mülteci krizine hak temelli bir yaklaşımda bulunmasının önündeki bir numaralı engel olarak karşımıza çıktı.

Türkiye’deki büyük ölçekli Suriyeli varlığının uzun vadeli bir gerçeklik oluşunun kesinleştiği 2014 senesinin başlarında devlet daha entegrasyoncu politikalar benimseye başladı. Devlet politikasındaki, AB-Türkiye Mülteci Anlaşması’nın ardından daha da ivme kazanan bu değişim, Türkiye sivil toplumunun bu alandaki çalışmalarının, mülteci ve ev sahibi topluluklar arasındaki toplumsal uyumun teşvikini içererek yaygınlaşmasını da beraberinde getirdi. Bu da bağış önceliklerinde, bu odağı kapsayacak şekilde yankısını buldu. Ancak bu değişim, hak temelli mülteci girişimlerinde önemli bir artışla veya konuyla ilgili kamusal tartışmalarda mülteci haklarının ciddi ölçüde ön plana çıkmasıyla sonuçlanmadı. Dahası, Temmuz 2016’da yaşanan darbe girişiminin ardından gelen özgürlüklerin kısıtlandırıldığı siyasal iklim, aralarında mültecilerle çalışanların da bulunduğu hak temelli kuruluşları da etkiledi, bu kuruluşların özgürce çalışmasının önüne yeni engeller getirdi.

Türkiyeli hak temelli sivil toplum kuruluşları, Suriyeli mültecilerle yaptıkları çalışmaları genellikle, Türkiye’de demokrasi ve insan hakları mücadelelerinin bir uzantısı olarak görmekteler. Öte yandan Suriyeli kadınlar, Türkiyeli kimi kadın hakları aktivistlerinin feminist gündemlerinde tam anlamıyla bir yer bulamadılar, bu da Suriyeli ve Türkiyeli kadınlar arasında dayanışma eksikliğine katkıda bulundu.

Suriyeli sivil toplum kuruluşları Türkiye’deki Suriyeli kadınlarla çalışma konusunda her geçen gün daha aktif oldular. Türkiye’de faaliyet gösteren Suriyeli kuruluşların büyük çoğunluğu başlarda temel olarak Suriye’deki duruma odaklandılar ve genellikle “sınırötesi kuruluşlar” diye anılır oldular. Ancak Suriye’deki siyasal ve askeri dinamikler, önce IŞİD’in yükselişle, sonra rejimin sahada avantajını konsolide etmesiyle değişti, buna bir de 2016 tarihli AB-Türkiye Mülteci Anlaşması’yla birlikte iki ülke arasındaki sınırın neredeyse tamamen kapanması eklendi. Suriye sivil toplum örgütleri, Suriye içine erişimlerinin kısıtlanması sebebiyle, Türkiye’deki mültecilerle doğrudan yaptığı çalışmaları artırdı. Her ne kadar Suriyeli kuruluşların 2011-2016 arasında görece bir özgürlük ortamında çalışmalarına izin verilmiş olsa da, 2016 sonlarında devletin uygulamaya geçirdiği bazı yasa ve yönetmelikler bu durumu bir şekilde değiştirdi. Devletin bu yasaları

uygulamaya başlaması pek çok kuruluşun kapatılması ve çalışanlarının gözaltına alınmasıyla sonuçlandı, bu da Suriye sivil toplum camiasında bir güvencesizlik hissine yol açtı.

Suriyeli kuruluşların kadınlara yönelik çalışmaları geniş bir yelpazeden faaliyetler içeriyor. Bunlar arasında öne çıkanlar, mesleki eğitime odaklanan, kadının iktisadi bakımdan güçlenmesini hedefleyen girişimlerdir, öte yandan Suriyeli kadınların Türkiye’de sahip oldukları haklarına dair bilinçlendirme çalışmalarında da artış var. Fakat Suriyeli kuruluşlar her ne kadar mülteciler konusunda daha aktif hale gelseler de, onlar ve Türkiyeli muadilleri arasında halen bir koordinasyon ve işbirliği eksikliği söz konusudur. Bu eksiklik, iki taraftan kuruluşlarla yaptığımız görüşmelerde açık bir şekilde ortaya çıktı.

Bu araştırmaya katılan Suriyeli kadınlar tarafından tespit edilen pek çok sorunun kökeninde yatan neden kısmen, “geçici koruma” diye nitelendirilen yasal statülerine atfedilebilir. Geçici koruma statüsü, Türkiye’deki Suriyeli mültecilere yönelik anaakım “misafir” söylemi bağlamında anlaşılmalıdır; bu söylem hak temelli yaklaşımların marjinalize edilmesine hizmet etmiş ve istemeden de olsa ırkçılığı ve Türkiyeli vatandaşlarla Suriyelilerin birbirlerinden uzaklaşmalarını teşvik etmiştir. Öte yandan Suriyeli kadınlar hali hazırda, geçici koruma statüsü altında geniş bir yelpazeden yasal haklara sahip. Suriyeli kadınlarla yapılan görüşmeler, kadınların bu haklara dair bilgi kanallarına ve destek mekanizmalarına erişime sahip olmaları durumunda bu haklarını kullanabildiklerini gösterdi. Kadınlarla çalışan Türkiyeli ve Suriyeli sivil toplum kuruluşları, bu sürecin kolaylaştırılmasında çok önemli roller üstlenmiş durumda. Kadınların bu haklarını kullanmalarını teşvikte bir diğer etmen de, mülteci kadınların, devlet memurlarının kanunlara saygı duyduklarının ve uyguladıklarının işaretlerini görmeleriydi.

İrkçılık, Suriyeli kadınlarla yapılan görüşmelerde sık sık açığa çıkan konulardan biriydi. Bu görüşmelerde Suriyeli mülteciler ve Türkiyeli ev sahibi topluluklar arasındaki ilişkilere dair iki görüş tespit ettik. Bunlardan birincisi, Türk hükümeti mültecilere yönelik daha uzun vadeli politikalar benimsedikçe —örneğin Suriyeli çocukların eğitim sistemine dahil edilmesi— bu iki topluluğun etkileşime girip ilişkiler inşa etmesini sağlayacak alanların daha çok açıldığına ve bunun da aralarındaki gerilimleri azalttığına dair görüşüydü. İkinci görüş ise, ilk yıllarda pek çok Türkiye vatandaşı Suriyelilere kucak açmış, onlara hayırseverlik temelli desteklerde bulunmuş olsa da, gelenlerin ülkede daha uzun süre kalacaklarının anlaşılmasıyla bu iyi niyet yerini kızgınlığa ve memnuniyetsizliğe bıraktığı yönündedir, bu da Suriyelilere yönelik artan ırkçılıkta ve nefret söylemlerinde tezahür etmiştir. Sivil toplumun ırkçılıkla mücadele çabaları temel olarak toplumsal uyum programları ve girişimlerine odaklanmış durumda. Her ne kadar bu girişimlerin olumlu çıktıları olsa da etkileri, Suriyelilere yönelik ırkçılığın kökeninde yatan toplumsal, siyasal ve tarihsel nedenler kamu nezdinde tartışılmadığı sürece fazla ileriye taşınamaz.

Sivil toplum kuruluşlarının Suriyeli kadınlara sunduğu en önemli şeylerden biri toplumsallaşabilecekleri alanlardır. Kadınlar arasında, sivil toplum kuruluşlarının program ve faaliyetleri kanalıyla kurulan toplumsal ağlar özörgütlenme girişimlerine evrildi. Bu da kadınların bağımsızlık ve güvence hislerini güçlendirdi. Suriyeli kadınlar içinde buldukları “geçici koruma” statüsünde veya sivil toplum kuruluşları kanalıyla ellerinde bulunan fırsatlar konusunda genel anlamda memnun değiller, buradan hareketle bu kadınlar yaygın biçimde toplum temelli özörgütlenmelere gitmek, bu yönde destek almak arzusu içindeler. Pek çok Suriyeli kadının her gün karşı karşıya olduğu hayatta kalma baskısı, özörgütlenme arzularının temel olarak iktisadi bakımdan güç kazanmaya odaklı olmasına yol açmış.

Türkiye’deki Suriyeli kadınların yaşadıkları sorunlara, meselelere eğilen yerel, ulusal ve uluslararası paydaşlara stratejilerini, yaklaşımlarını ve özgül müdahalelerini geliştirmelerinde yardımcı olmayı hedefleyen bu rapor, araştırma bulgularına dayanan bir grup genel ve özgül öneriyle son bulacak.

Kısaltmalar

AFAD Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

GGİM T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

AB Avrupa Birliği

STK Sivil Toplum Kuruluşu

IŞİD Irak Şam İslam Devleti

BMMYK Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Giriş

Çok sayıda Suriyelinin Türkiye’de uzun vadeli veya sürekli kalacak olduğu gerçeği her geçen gün daha açık hale geliyor ve bu, mültecilerin temel haklarının pratiğe geçirilmesinin güvence altına alınmasının önemini artıran bir olgu. Mülteci meselesine hak temelli yaklaşımın geniş kapsamda benimsenmemesi, Türkiye’deki hem mülteci hem ev sahibi toplulukların durumlarına ve aralarındaki ilişkilere yönelik bir tehdit unsuru oluşturuyor. Bu bağlamda, yerlerinden edilmiş olmakla ilintili olan hayatta kalma zorluklarının en şiddetli kadınlar nezdinde hissedildiğini anlamak önemlidir. Cinsel ve cinsiyet temelli şiddet, dil engelleri, çocuk yaşta evlendirme pratikleri, iktisadi baskılar, karar alma mekanizmalarından ve topluluk örgütlenmesi ağlarından dışlanma, yasal belirsizlikler ve haklarla hizmetlere erişim yoksunluğu, başka sorunlarla birleşince, Türkiye’de yaşayan çok sayıda Suriyeli mülteci kadının yaşadığı farklı düzeylerdeki güçlükleri daha da ağırlaştırmakta. Bu araştırma, Türkiye’de yaşayan Suriyeli kadınların karşılaştıkları güçlüklerle, bunların zamanla nasıl evrildiğine, kadınların haklarına ve sivil müdahale araçlarına erişimle ilgili sahip oldukları bilgilere ve Türkiyeli ve Suriyeli kuruluşların bu erişimlerde oynadıkları kolaylaştırıcı rollere, yanı sıra bu kuruluşların Suriyeli kadınlara yönelik müdahalelerinin genel doğasına vurgu yaparak ışık tutmaktadır. Araştırma aynı zamanda, Suriyeli kadınların perspektifinden Suriyeli mülteci ve Türkiyeli ev sahibi toplulukları arasında değişen dinamikleri de incelemektedir.

Aralarında sivil toplum kuruluşlarının (STK) da bulunduğu kimi yerel ve ulusal aktörler sık sık Türkiye’nin dünyadaki en büyük mülteci nüfusunu barındırdığı olgusunun altını çizse de, paydaşlar arasında Suriyeli mülteciler meselesine dair şeffaf, hak temelli bir kamusal tartışma ortamı büyük ölçüde namevcuttur. Aksine bu mesele genel olarak seçimler öncesinde bir ajitasyon ve propaganda konusu olarak araçsallaştırılmakta, ve nadiren hak temelli bir perspektiften tartışılmaktadır. Konu sosyal medyada da temel olarak yanlış bilgilerin dolaşıma girmesiyle, Suriyelilerin kamusal alanlardaki varlıklarına yönelik ırkçı saldırılar ve nefret söylemiyle anılıyor. Bu yanlış bilgilerin düzeltilmesine yönelik çabalar genelde yetersiz kalıyor, ki bu da, mülteci meselesinde şeffaf kamusal tartışmaların yapılmıyor olduğunun başka bir göstergesidir.

Pek çok STK’nın Suriyeli mültecilere yaklaşımı büyük ölçüde, uluslararası fonların, onlarla ilişkili bağış politikalarının ve Türk devletinin izin verdiği çalışma alanlarının getirdiği kısıtlamaların da etkisiyle belirlendi. STK’ların hangi alanlarda çalıştığına dair kronolojik bir inceleme, hem siyasal hem bağışçı eğilimlerinin insani yardım temelli bir yaklaşımdan mülteci ve ev sahibi topluluklar arasında toplumsal uyumu inşa etme hedefine kaydığını açık ve net bir şekilde gösteriyor. Suriyeli mülteciler üzerine hak temelli çalışmalar, ya uluslararası fonların fazla ilgisini çekmemekten ya da Türk devletinin pek hoşgörüyü karşılamamasından mustarip. Bu ikili etkiler, hak temelli çalışmalara eğilen kuruluşların neden daha az olduğunu, neden bu şekilde çalışanların görünürlüğüne yıldan yıla ciddi ölçüde azaldığını açıklayan önemli bir faktör. Mülteci meselesine hak temelli yaklaşımların marjinalleştirilmesi, Suriyeli kadınların kendi durumlarını ve deneyimlerini anlama ve anlamlandırma yordamlarını da etkilemiş durumda.

Araştırmanın Amacı

Bu devlet ve bağışçı odaklı perspektifler, Suriyeli mültecilerin perspektiflerinin, Türkiye’de zaten pek az olan, mülteciler alanında kamusal tartışmalarda göz ardı edilmesine, iyice dışlanmalarına neden olmuştur. Konuyla ilgili çeşitli paydaşlar arasında, hatta mültecilerin kendileri arasında bile bu şeffaf kamusal tartışmanın yokluğunun, mültecilerin sahip oldukları haklara erişememelerinin ardında yatan temel nedenlerden biri olduğuna inanıyoruz; bunun ayrıca, ırkçılık ve ayrımcılığın yeşerebileceği bir ortam yaratan faktörlerden biri olduğunu da düşünüyoruz. Hal böyleyken, göçte kadın ağırlığına dair çoğalan bir literatür olmasına ve Türkiye’deki Suriyelilere yönelik ırkçılığın önemli bir kısmının toplumsal cinsiyet vurgulu bir söylemle ifade bulduğu olgusuna rağmen (örneğin cinsel taciz içeren cinsiyetçi yorumlar veya “kadınlarla çocuklar gelebilir, fakat erkekler ülkelerine gidip savaşmak zorundalar” şeklindeki yaygın görüş), mülteci meselesine toplumsal cinsiyet perspektifinden bakış daha da geri bir noktadadır. Dolayısıyla bu araştırma, Suriyeli mülteci kadınların perspektiflerini şu üç odak noktasıyla ilişkileri içinde öne çıkararak konu hakkındaki kamusal tartışmaya katkıda bulunmayı amaçlıyor:

1. Suriyeli kadınların Türkiye’de karşılaştıkları genel zorluklar. Suriyeli kadınlar Türkiye’de karşılaştıkları zorlukları nasıl tanımlıyorlar ve onlara göre bu zorluklar ve onları aşmak için benimsedikleri çeşitli yollar yıl be yıl nasıl bir dönüşümden geçti?
2. Suriyeli mülteci kadınların haklarıyla ilgili bilgilere, mekanizmalara ve sivil müdahalelere erişim düzeyi. Buradan hareketle araştırma, Türkiyeli ve Suriyeli hak temelli STK’ların işleyiş biçimlerini ve faaliyetlerini anlamayı hedefliyor ve bu bağlamda şu soruya yanıt arıyor: Türkiyeli ve Suriyeli hak temelli STK’ların, Türkiye’deki Suriyeli mülteci kadınların haklarıyla ilgili kanallara erişim sağlamalarındaki ve bu hakların pratiğe geçirilmesine uygun bir ortam yaratılmasındaki rolü nedir?
3. Suriyeli mülteci kadınlar ve Türkiyeli ev sahibi topluluklar arasındaki ilişkiler. Dolayısıyla bu araştırmanın yanıt aradığı son sorular şunlardır: Suriyeli kadınlar, ev sahibi topluluklarla değişen ilişkilerini nasıl tanımlıyorlar? Karşı karşıya kaldıkları çokyönlü ırkçılık biçimleri nelerdir? Ve ırkçılığa karşı durmak için ne gibi mekanizmalar geliştirmişler?

Metodoloji

Bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşmeler ve odak grup görüşmeleri kullanan niteliksel bir araştırma metodolojisi benimsendi.

Araştırma Gaziantep, Kilis, şanlıurfa, Mardin, Antakya, İzmir ve İstanbul olmak üzere toplam yedi yerde yapıldı. Buralar, Suriyeli ve Türkiyeli hak temelli STK'ların çalışma yürüttüğü yerler olmak hasebiyle seçildi, aynı zamanda Türkiye'deki Suriyeli mülteci topluluklarının heterojen yapısı yansıtılmak istendi. Yedi farklı yerin seçilmesiyle, mülteci kadınların haklarına erişiminde değişen toplumsal, iktisadi ve siyasi bağlımların ne gibi etkileri olduğunu anlamak hedeflendi.

Bu yedi yerde toplam 211 yarı yapılandırılmış görüşme yapıldı. Bu araştırma hiçbir şekilde bu yerlerdeki Suriyeli mülteci nüfuslarının tamamını temsil etme iddiasında değildir; örneklem kartopu yöntemiyle alındı. Görüşme yapılan kadınlar 18-65 yaş aralığındadır ve araştırma ekibi, Suriyeli mülteci kadınlar arasındaki etnisite, sınıf, eğitim düzeyi ve medeni hal gibi farklar açısından olabildiğince geniş bir çeşitliliği yansıtmak için büyük bir çaba sarf etti.

Yapılan görüşme sayısı/ Toplam: 211

● İstanbul	60	● şanlıurfa	26	● İzmir	20	● Mardin	20
● Gaziantep	40	● Antakya	25	● Kilis	20		

Grşmelerimizde dokuz alt başlığı ele aldık: Demografik ve temel kişiisel bilgiler; Türkiye'ye geliş ve ülke içinde taşınmaların ardında yatan nedenler; hane halkı terkiibi; iktisadi durum/istihdam; eğitim ve ğretim; çocukların eğitimi; yasal statü; sivil müdahaleler ve yardım; toplumsal köprüler ve dil.

Bütün bire bir görüşmeler bittikten sonra aynı yerlerde toplam dokuz odak grup çalışması yaptık. Baştaki hedefimiz, her yerde görüştüğümüz kadınlar arasından on kadar birey seçip odak gruba ağırmaktı. Ancak Suriyeli toplulukların yüksek hareketliliğinden ötürü bir kere görüşülen bir kadına bir kez daha ulaşmak mümkün olmayabiliyordu. Dolayısıyla bazı yerlerde odak gruba, araştırmanın başında bire bir görüşme yapılmamış bazı kadınlar da katıldı. Öte yandan, odak grup tartışmalarında ele alınan konular büyük ölçüde ilk görüşmelerde verilen cevaplardan çıkarıldı. Odak grup çalışmaları, araştırmanın ele aldığı sorular üzerine daha derinlemesine tartışmalar yapılmasına, bunun yanı sıra Suriyeli mülteci kadınların anlatılarına araştırma sonuçlarında yer vermeye olanak tanıdı.

Bu yedi yerde faaliyet gösteren Türkiyeli ve Suriyeli hak temelli STK'lardan 48 temsilciyle görüşme yaptık. Bu görüşmeler de yarı yapılandırılmış şekilde, her kuruluşun ayrıntılı bir profilini, çalışma alanlarını çıkarmaya ve diğer sivil toplum aktörleri, devlet yetkilileri ve bağışçılar gibi çeşitli paydaşlarla ilişkilerini anlamaya yönelik tasarlandı. Bu görüşmelerde ayrıca söz konusu kuruluşun toplumsal cinsiyet eşitliği konusuna yaklaşımlarını ve faaliyetlerinde toplumsal cinsiyetin ne ölçüde yer bulduğunu anlamayı amaçladık.

Görüşülen kişiilerin, odak grubu katılımcılarının ve bazı STK'ların adları, istekleri üzerine gizli tutuldu.

Araştırma Yerleri

Her ne kadar yasal prosedürler, yasal statüler ve yasal hakların oluşu/olmayışının, mültecilerin ne ölçüde istikrarlı hayatlar inşa etmesinde veya yerleşmek istedikleri yerlerde aidiyet hissi geliştirme/geliştirememelerinde belirleyici rolü olsa da, tıpa tıpa aynı yasal bağlamı olan iki yerde bile göç ve mültecilik deneyimleri birbirine benzemiyor, homojenlik göstermiyor. Dolayısıyla biz bu çalışmada, mülteci kadınların, çeşitli aktörlerle müzakerelerine ve Türk devletinin merkezileştirilmiş yasal prosedürleri ve yönetmelikleri ile mültecilerin içinde hareket ettikleri yerel toplumsal, siyasi bağlamların kesişimindeki hayatlarını normalleştirme yönündeki aktif çabalarına bakmayı amaçlıyoruz. Aşağıda bu araştırmanın yapıldığı yedi yere dair özet birer bağlam veriliyor. Şunu açıkça belirtmekte fayda var: Bu özetlerin, söz konusu yerdeki bağlama özel siyasal ve toplumsal dinamiklerin tamamını kapsamak gibi bir iddiası yok; onun yerine buralarda yaşayan mültecilerin deneyimlerini biçimlendiren kimi temel faktörleri ve nitelikleri kısa ve öz bir şekilde serimlemeyi amaçlıyor. Bu şehirlerin hiçbirinin homojen olmadığı, her birinin kendine özgü bir çeşitlilik barındırdığının ve burada bu şekilde basitleştirerek vermek zorunda olduğumuz farkındayız.

İstanbul : En güncel verilere göre İstanbul'da geçici koruma statüsünde yaşayan 560,000 civarında Suriyeli bulunuyor, bu da İstanbul'a Türkiye'de en çok sayıda Suriyelinin yaşadığı şehir olma unvanını veriyor. Ancak mülteci yoğunluğu açısından bakılırsa, bunun İstanbul nüfusunun %4'üne tekabül ettiği görülür; bu oranın Antakya'daki %28 ve Şanlıurfa'daki %24 oranlarından çok daha az olduğuna dikkat çekmek isteriz.

İstanbul'daki saha çalışmalarını Sultanbeyli ve Esenler ilçelerinde yürüttük. İstanbul'un Asya yakasında bulunan Sultanbeyli, başlangıçta enformel bir yerleşim alanı olarak kurulup, çok sayıda iç göç almasıyla nüfusunun hızla artması sonucunda 1992'de ilçe ilan edilmiştir. Nüfusun çoğunluğu iç göçle gelen işçidir. 1992'den bu yana ilçede belediye seçimlerini muhafazakâr siyasi partiler kazanıyor; Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) son on beş yılda bu bölgedeki en aktif siyasi aktördür. Pek çok kişi, Sultanbeyli'deki siyasi aktörlerin muhafazakâr niteliğini, buranın Suriyeli mülteci yoğunluğunun İstanbul'un Asya yakasında, şehir ortalamasının üzerindeki tek ilçe olma nedeni olarak görüyor, ancak bu, mültecileri oraya çeken faktörleri anlamamıza yeterli değildir. Görüştüğümüz Suriyeli kadınların çoğu ailelerinin neden Sultanbeyli'ye yerleştiğini şu iki nedenle açıkladı: 1) İş olanakları. İlçenin ilk kuruluşundan gelen, işçi sınıfından iç göçle gelen kişilere yönelik geniş ölçekli enformel sektör olanağı var. 2) Belediye ile ilişkili Mülteciler Derneği'nde Suriyeli mültecilere verilen hizmetler. Bu hizmetler, dil kurslarından meslek edindirme kurslarına, Suriyeli hekimlerin çalıştığı sağlık merkezine, yasal konularda desteklere ve insani yardıma kadar uzanıyor. Sultanbeyli'nin, T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) geçici koruma kayıtlarının burada görece kolay yapılabilmesinden dolayı, İstanbul'un dört köşesinden mülteci çektiğinin de altını çizelim. GİGM, Mülteci Merkezinin en üst katında faaliyet gösteriyordu.

İstanbul'un Avrupa yakasının çeper semtlerinden Esenler de büyük bir iç göçmen nüfusuna sahip bir ilçe. Son belediye seçimlerinin sonuçları, Esenler'in gittikçe muhafazakârlaşan bir bölge olduğuna işaret ediyor. Sultanbeyli'de olduğu gibi burada da, Suriyeli mültecilerin yerleşmek için tercih sebeplerini sadece muhafazakâr toplumsal ve siyasal ortamla açıklamak yeterli olmaz. Muhafazakâr siyasal aktörler, bölgede Suriyelilere yönelik ırkçı saldırıları bastırmak için "muhacir/ensar" söylemini kullandılar. Ancak bölgeden Suriyeli kadınlarla yaptığımız görüşmeler, bunun yanı sıra ilçedeki enformel sektördeki geniş iş olanaklarının da orayı Suriyeli mülteciler için çekici kıldığını ortaya çıkardı. Ayrıca Suriyelilerin buraya taşınmasıyla birlikte STK'lar da toplum merkezi açmak için burayı tercih etmeye başladılar. Belediye belirli bir düzeyde STK'larla işbirliği yaptı, ancak kendisi tek başına Suriyelilere yoğun bir hizmet sunmadı. Esenler aynı zamanda Suriyeli Kürtlerin de tercih ettiği bir ilçe olageldi, zira aynı dili paylaştıkları ilçedeki Kürtlerle öncesine dayanan bağlantıları var.

İzmir'deki Suriyeli nüfus 130,000 civarındadır. Şehir 2015 yazında Ege Denizi'nden AB ülkelerine

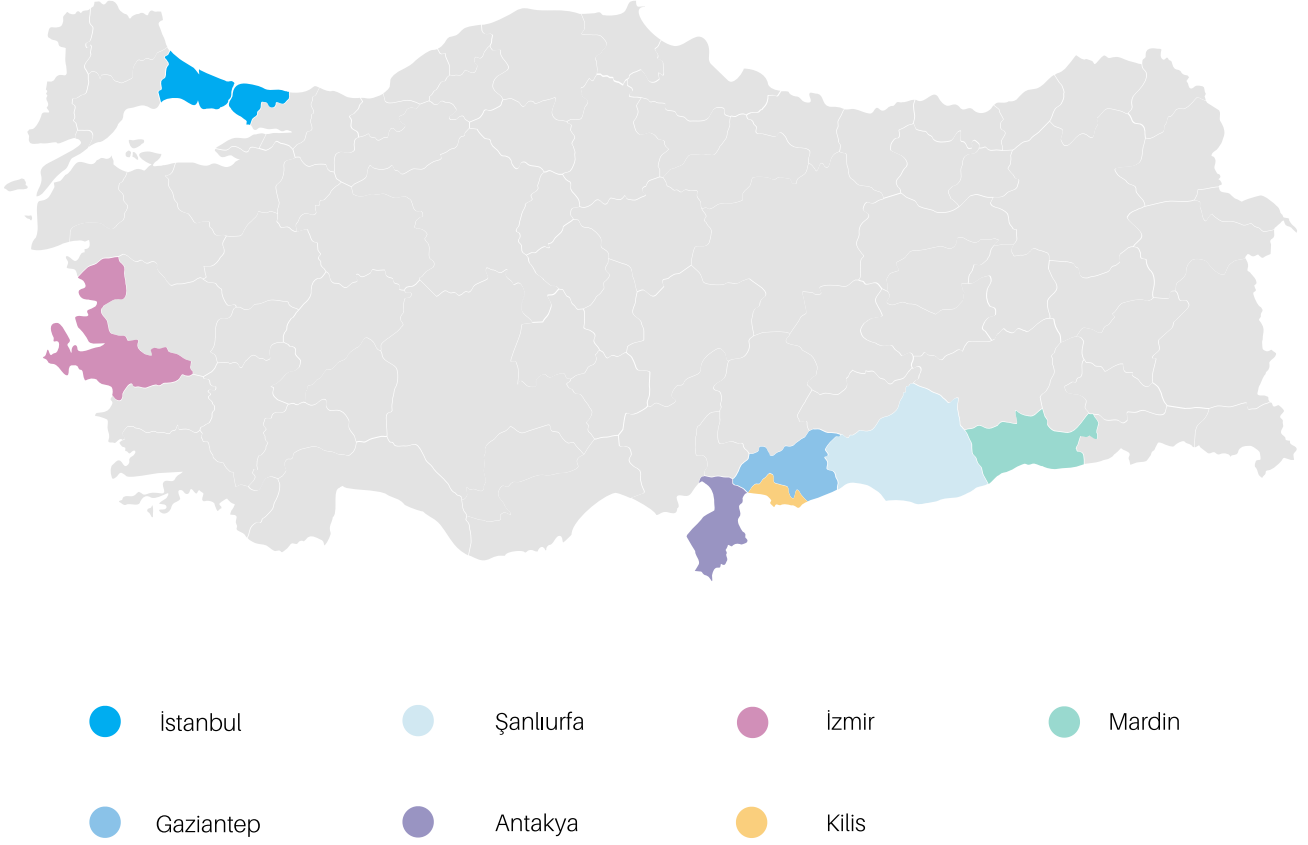
geçmek isteyen mültecilerin akınına uğramasıyla birlikte araştırmacıların dikkatini çekti. Avrupa'ya giden yolda "popüler" bir geçiş şehri haline gelen İzmir, böylece henüz Türkiye'ye gelmemiş olan (halen Suriye ve Lübnan'da bulunan) pek çok Suriyelinin de ilgisini çekti. Bu Suriyeliler için İzmir, önceki yıllarda Türkiye'ye gelen Suriyelilerin aksine ülkeye girdikten sonraki ilk hedef haline geldi. Oysa ilk gelenler için İzmir ikincil bir hedefti. Avrupa'ya geçmek amacıyla İzmir'e gelen Suriyeliler temel olarak Basmane ve çevresine yerleşiyorlardı. Buralarda, onlarla şehrin geri kalanı arasında, İzmirliyle mültecilerin etkileşimini engelleyen görülmez sınırlar vardı. İzmir belediyelerinin, Suriyeli mültecilere destek vermeme konusundaki kötü ünleri İzmirliyle Suriyeliler arasındaki iletişimsizliği daha da derinleştiren bir faktör. Öte yandan İzmir'de mültecilerle çalışan STK'ların çoğu hak temelli bir yaklaşıma sahip. Bunun nedeni bu kuruluşların bazılarının 2011 öncesinde de göçmen hakları savunuculuğu alanında faal olmaları ve bu çalışmalarını Suriyeli mültecilerin sorunlarını kapsayacak şekilde genişletmiş olmasıdır; bir başka neden de bu şehirde, başka hak temelli sivil toplum sorunlarına eğilen canlı bir aktivist topluluğunun var olmasıdır. Bu aktivistler 2014'ten sonra kurdukları kuruluşlara geçmişteki hak savunuculuğu tecrübelerini taşımışlardır.

Her ne kadar Avrupa'ya geçişler AB-Türkiye Mülteci Anlaşması'yla birlikte büyük ölçüde durmuş olsa da, İzmir şimdi artık Suriyelilerin tahayyülünde bir geçiş şehri olmaktan çıkıp hedef şehir haline gelmiş durumda. Ayrıca çok sayıda Suriyeli, mevsimlik tarım işçiliğinde Kürt nüfusun yerini aldı, bu durum özellikle Torbalı ilçesinde söz konusudur. İstanbul'da olduğu gibi burada da Kürt toplumsal ağları, Suriyeli Kürtlerin İzmir'e gelişinde önemli bir faktördür.

2011'den bu yana Suriye-Türkiye sınırındaki şehirler, Suriyeli mültecilerle ilgili haberlerin ve araştırmaların bir numaralı merkezi olageldi. Tarihsel olarak da sınır ticaretinin en büyük giriş-çıkış noktası olan **Gaziantep ve Kilis**'in Kuzey Suriye'yle sürekli teması olmuştur. Bu temaslarda iki ülkeye yayılan aile bağlarının da etkisi vardır, dolayısıyla bu iki şehir orta ve üst-orta sınıfa mensup Suriyelilerin tarihsel olarak kolay erişimi olan iki yerdir. Fakat 2011'da sınır bölgelerinin rejimden özgürleşmesinin ardından Türkiye-Suriye sınır geçişleri yeni bir anlam kazandı, yeni bir hiyerarşi kuruldu. Bir sanayi şehri olan Gaziantep, kısa sürede şehrin sanayi ve hizmet sektörlerine ucuz emek kaynağına dönüşen pek çok Suriyeli mülteciyi bünyesine aldı. Ayrıca, daha sonra 2015'te son bulan, dönemin açık sınır politikası sayesinde Gaziantep, Suriye'nin rejimin kontrolü dışına çıkmış bölgelerine doğru Türkiye'den sınır ötesi çalışmalar yapan Suriyeli STK'lar için merkezi bir konuma sahip oldu. Bir yandan da Gaziantep, Türk milliyetçi tahayyülde özel bir yere sahiptir. Dolayısıyla milliyetçi mitler ve söylemler burada kolayca harekete geçmiş, ırkçı, mülteci karşıtı, Arap karşıtı söylemlere evrilmiştir.

Kilis : Kendi nüfusu 132,000 olan küçük bir şehirdir; il statüsüne 1995'te kavuşmuştur. Türkiye illeri arasında en yüksek Suriyeli nüfus oranına sahiptir. Bunun nedeni, çatışmanın başlarında (Temmuz 2012) rejimin buraya en yakın sınır geçişinde hâkimiyeti kaybetmesi ve bu sınırın geçmişten bu yana hep popüler bir kaçakçılık rotası olmasıdır. Hızla artan nüfusa rağmen devlet şehrin altyapısına çok fazla yatırım yapmamış, ayrıca şehir pek çok defa sınır ötesinden atılan füzelerin hedefi olmuştur. Bunlar da, yerli nüfusun memnuniyetsizliğini devletin politikalarına yöneltmesine değil, mültecilere karşı ırkçılığın yükselmesine neden olmuştur. Kilis'te yaptığımız görüşmelerde sık sık karşımıza çıkan bir mesele şehirdeki yetersiz sağlık hizmetleriydi. Şehrin kendi kapasitesinin üzerindeki talebi karşılamaya yeterli büyük bir hastanesinin olmaması sonucu, yoğun Suriyeli mülteci nüfusu, yetersiz olan mevcut sağlık altyapısı üzerinde muazzam bir baskı oluşturmuş ve devlet de bu nüfus artışını karşılamak için altyapı kapasitesini yeteri kadar artırmamıştır. Bu durum, sınırlı kaynaklarla ilgili memnuniyetsizliğin devletin yetersiz politikalarına karşı yöneltilmesi yerine nasıl Suriyeli mültecilere karşı ırkçılığın kaynağına dönüştüğüne dair bir örnek teşkil ediyor. Kilis sınırında insan kaçakçılığı da artışa geçmiş ve bu ağlar, çatışma öncesi dönemde yine kaçakçılık yapanların kanallarını kullanıyor.

Şanlıurfa : Temel olarak Halep'ten mülteci alan Gaziantep ve Kilis'in aksine Şanlıurfa en çok Deyrizor ve Rakka'dan mülteci aldı. Şanlıurfa belediyesi, diğer şehirlerin aksine, mültecilere insani yardım dağıtan bütün STK'ları koordine eden merkezi bir birim kurdu. Her ne kadar Suriye sivil toplumu Şanlıurfa'da,

Rakka'nın rejimin hakimiyetinden çıkmasının ardından aktif hale gelmiş olsa da, İŞİD'in Rakka'nın hâkimiyetini ele geçirmeye başlamasıyla birlikte, bu kuruluşların çoğu şehri terk etti. Öte yandan yakın dönemde, Suriyeli kadınların, daha çok Türkiye'deki haklarına eğilen ve kendilerinin ve ailelerinin Şanlıurfa'da destek almasına yönelik yeni girişimler başlatmasına tanık olduk.

Antakya 2011'den önce sınırötesi ticaretten ve Suriye'den gelen ciddi sayıda turistten en çok iktisadi fayda sağlayan başlıca şehirlerden biriydi. Bunun sonucu olarak Antakyalı ticaret erbabı, 2011 sonrasında işlerinin gerilemesinden hoşnutsuz oldu. Ayrıca Suriyeli mültecilerin Antakya'ya gelişiyle şehir mezhep kavgalarına sahne oldu. Antakya sınırı, Suriye rejiminden ilk özgürleşen yerdir ve şehir hiçbir şekilde mülteci akınına hazırlıklı değildi. Akına böyle hazırlıksız yakalanmak, daha birinci günden itibaren Antakyalılarla Suriyeliler arasında gerilimlere neden olan önemli bir faktördür.

Yukarıda sözü edilen dört sınır şehrinin barındırdığı mülteci nüfuslarda çok sayıda dul ve bekâr kadın bulunuyor. Buradaki Suriyeli kadınların çoğunun eşi ya öldürülmüş ya da tutuklanmış. Sınır şehirleri bu durumdaki kadınların en kolay ulaşabileceği yerler ve bu kadınlar genel olarak, batıya, İstanbul, İzmir gibi şehirlere taşınmak yerine ilk geldikleri şehirlere yerleşiyorlar. Bu şehirlerde, dul Suriyeli kadınlarla çalışan STK'lar, büyük ölçüde dini ağırlıklı, muhafazakâr, "şehitin karısı" söylemini benimseyen kurumlar. Bunun yanı sıra aynı Suriyeli kadınların, daha çok kendileri ve çocukları için yeni hayatlar inşa etmede aktif rol oynamak istedikleri kendi girişimleriyle de karşılaşyoruz.

Mardin: Bu şehrin nüfusu ağırlıklı olarak Kürtler ve Araplardan oluşuyor. Mardin'de, diğer sınır şehirlerine kıyasla, en başta Haseki olmak üzere Suriye'nin Kürt bölgelerinden gelen Kürtlerin sayısının çok olması, mültecilerle yerel nüfuslar arasında daha çok temasın olmasına ve Suriyeli çocukların devlet okullarına daha iyi entegre olmasına katkıda bulunmuş durumda. Hem yerel halkın hem mültecilerin çocukları Türkçeyi okulda öğrendikleri için mülteci çocuklar kendilerini toplum dışı

hissetmiyorlar ve diğler yerlere göre daha az zorbalığa maruz kalıyorlar. Öte yandan yerel nüfusla aynı etnik kökenden geliyor olmak yine de ırkçılığı engellemiyor. Mültecilerin ya Suriyeli ya Kürt kimlikleri, yerel Kürt nüfusla etkileşimlerin içeriklerine bağılı olarak ön plana çıkabiliyor.

Mülteci Kampları

Sınır şehirlerinde mülteci kamplarının bulunmasına rağmen bu çalışmada onları kapsamın dışarısında bırakmak zorunda kaldık, çünkü bu kamplara erişim devlet yetkilileri tarafından büyük ölçüde engelleniyor. Mülteci kamplarına erişimin olmaması, bu kampların kuruldukları günden itibaren sivil toplumun endişe duyduğu bir konu oldu. Ayrıca bu kamplardan sürekli olarak toplumsal cinsiyet temelli şiddetin, çocuk yaşta evlilik ve ikinci evlilik gibi suçların ne kadar yaygın olduğuna dair bilgiler gelmekte. Maalesef hak temelli STK'ların bu kamplara girmesine izin verilmediği için bu bilgilerin teyit edilmesi mümkün olmamıştır.

Yıllar geçtikçe STK'lar, devletin bu kampların dışında mülteci meseleleri üzerindeki kontrolü ele alma yönünde yavaş yavaş adımlar attığı görüşünü ifade eder oldular. Devlet ayrıca mültecilerle çalışmak için gereken niteliklere sahip olmadığını ifade ettiği STK'ları sahanın dışına çıkarma eğiliminde. Devletin, "terör örgütleriyle" birlikte çalışma gerekçesiyle bu STK'ları tamamen kapatmanın yanı sıra başvurduğu önlemlerden biri de şu: Toplum merkezlerini sürdürürebilmek için bir protokol imzalama şartı getirildi. Bu protokollerini imzalamasına izin verilmeyen pek çok kuruluş, başlatmış olduğu toplum merkezlerini kapatmak, dil kursu gibi belirli faaliyetlerini durdurmak zorunda kaldı. Görüştüğümüz Suriyeli kadınlar bu gelişmeye dair çeşitli görüşler ilettiler. Bazıları toplum merkezlerinin kapatılması karşısında duydukları hayal kırıklığını dile getirdi, zira bu merkezler genellikle alıştıkları yerlere yakın, erişimi kolay yerlerdi. Bazılarıysa devlet kökenli, örneğin Türk Kızılayı gibi kurumlar tarafından yönetilen merkezleri kullanmaktan veya belediyelerin verdiği dil kurslarına gitmekten duydukları memnuniyetten söz ettiler, çünkü bu tip resmi oluşumlara kaydolurlarsa, ülkedeki durumlarının yasal açıdan daha az tehdit altında olacağını düşünüyorlardı. Bu merkezlerle ilişki halinde olmak onlara, yıllardır tecrübe ettikleri yasal bakımdan belirsiz bir durumda olma halinden bir çıkış yolu sunuyordu.

Türk Devleti ve Sivil Toplumun Suriyeli Mültecilere Yönelik Tepkisi

Türkiye'deki Suriyelilere verilen haklardaki sınırlamaları daha iyi anlayabilmek için Suriye mülteci krizi öncelikle ülkenin göç politikalarının tarihi bağlamına oturtulmalıdır. Türkiye 1990'ların ortalarına kadar, kendisi dışarıdan göç alan bir ülke olmak yerine dışarıya göç veren veya başka ülkelere giden sığınmacıların geçiş yolu gibi düşündükleri bir ülke olarak görülüyordu (İçduygu ve Yüksek, 2012; Kirişçi, 2007). Bu durum 1990'ların ikinci yarısında, Afganistan, İran ve Irak gibi ülkelerden göçmenlerin gelip Türkiye'ye yerleşmesiyle birlikte değişmeye başladı. Fakat Türkiye 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi'ni ve 1967 Protokolünü imzalamış olduğu halde, "coğrafi sınırlama" kuralını sürdürüyor. Bu kurala göre Türkiye mülteci statüsünü sadece "Avrupa'da vuku bulan olaylar sonucu mülteci olan kişilere" veriyor. Dolayısıyla başka yerlerden (örneğin yukarıda belirtilen ülkelerden) Türkiye'ye gelen sığınmacılar mülteci statüsü alma hakkına sahip değiller. Bu kişiler, Türk yetkililerin yanı sıra Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) üzerinden kayıt başvurusu yapabiliyordu ve statülerin belirlenmesinden, ilgili uygulayıcı ortaklarla birlikte BMMYK sorumluydu. Eğer BMMYK bir kişinin başvurusunun meşru olduğuna karar verirse, bu kişiyi üçüncü bir ülkeye yerleştirmekten sorumluydu. Yerleştirme on yıla kadar varabilen uzun bir zaman zarfında gerçekleşebiliyordu, bu da mültecilerin Türkiye'de geçirdikleri bu uzun sürede, belirsizlik içinde tehlikeli hayatlar sürmelerine neden oluyordu. Dahası Türk devleti göç olgusuna genel olarak bir insan hakları değil güvenlik meselesi gibi bakagelmıştır. Her ne kadar bu dönemde, mülteci/göçmen sorunlarına aktif bir şekilde eğilen kimi STK'lar olmuşsa da genel olarak bu insanların haklarını savunmak Türkiye sivil toplumunda başat bir yaklaşım değildi. İşte Suriye'deki 2011 ayaklanmasının başlamasının hemen ardından Suriyeliler Türkiye'ye böyle bir bağlama geldiler.

Göç, 2011 Nisanı sonunda Türkiye'ye giriş yapan 250 kadar Suriyeliyle başladı; daha sonra Suriye rejiminin Cısr eş-Şuğur'daki şiddetli saldırısının ardından Haziran 2011'de 7000 Suriyeli geldi. Türk hükümeti ilk dönemde Türkiye'deki Suriyelilerin varlığını geçici bir durum olarak gördü, dolayısıyla resmi olarak uzun vadeli veya entegrasyonist politikalar benimsemedi (Özden, 2013). Hükümetin Suriyeli mültecilere yönelik açık kapı politikası da kısmen mültecilerin yakında ülkelerine döneceği görüşünü yansıtmaktadır. Bu ilk dönemde Türk hükümeti temel olarak kamplardaki mültecilere bazı hizmetler sunmaya odaklandı; STK'ların da şehirlerde hükümetin ulaşamadığı yerlerde boşluk doldurma amaçlı faaliyetlerine izin verdi. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığına bağlı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) ve Türk Kızılayı Eylül 2011'de ilk mülteci kamplarını kurdu ve idaresini üstlendi. Başlangıçtaki acil durum döneminde kurulmuş olan kampların idaresinin uzun zaman sonra hâlâ AFAD'da olması kendi başına, Türk hükümetinin mültecilere yönelik uzun vadeli bir entegrasyon politikasının olmadığını göstermektedir.

Suriye'de 2011'da başlayan ayaklanmadan kısa süre sonra başlayan Türkiye'ye Suriyeli mülteci göçü, ülkede STK'ların çoğalmasına da sebebiyet verdi. Sadece yerel, ulusal ve uluslararası STK sayısı artmakla kalmadı, hali hazırda faaliyet gösterenler, mülteci sorunlarını çeşitli düzeylerde ele alacak şekilde etki alanlarını ve kapasitelerini geliştirdiler, çeşitlendirdiler; örneğin mülteci kadınların haklarını kullanmaları gibi yeni konuları çalışma alanlarına eklediler. Sonuç olarak Türkiye, 2011 sonrası dönemde heterojen ve parçalı bir sivil toplum sahnesine tanık oldu, bu da yanında yeni fon kaynakları, devletle yeni ilişkiler ve yeni faaliyet alanları getirdi. Temel olarak bağışçı politikası ve Türk devletinin genel mülteci politikasından dolayı çoğu sivil toplum aktörü 2011-2014'ü kapsayan bu başlangıç döneminde Suriyeli mültecilere insani yardım sağlamaya odaklandı. 2014'ün sonuna gelindiğinde, mültecilere yönelik ulusal ve uluslararası politikaların ve bağışçı politikalarının değişmesiyle birlikte STK'lar mülteci haklarının yanı sıra entegrasyon ve toplumsal uyuma yönelik programları daha çok benimser oldular. Ancak 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişiminin ardından yürürlüğe giren olağanüstü hal uygulamasıyla birlikte bu STK'ların bazıları ya toptan faaliyetlerini durdurmak ya da devletin izin verdiği alanlarla sınırlandırmak zorunda kaldı.

Darbe sonrası özgürlükleri kısıtlayıcı iklim Türkiye sivil toplumunu genel anlamda olumsuz yönde etkiledi, fakat bunun hak temelli kuruluşlar üzerinde özellikle yıkıcı bir etkisi oldu; bu kuruluşlar çok dikkatli hareket etmek, faaliyetlerini, hükümetin cezalandırıcı hamlelerini kışkırtmayacak şekilde sınırlandırmak zorunda kaldılar. Bu faktörler, Mart 2016'da AB-Türkiye Mülteci Anlaşması'nın imzalanmasının ardından benimsenen, mültecilere sunulan hizmetlerde daha devlet merkezli yaklaşımla birlikte, mültecilerle çalışan sivil toplumun büyük ölçüde şöyle bir kısaca hapsolmesine neden oldu: Belirli kuruluşların rolü devlet desteğiyle birlikte güçlenirken, diğerlerinin faaliyetleri, devlet politikalarından dolayı çeşitli yollarla engellendi. Bu gelişmelerin bir başka etkisi de, devlet desteği almayan yeni aktörlerin mülteci alanına girmesinin önünü ciddi ölçüde kapatmak oldu. Başka bir deyişle, STK'ların 2011'den bu yana Suriyeli kadınların haklarını kullanmalarını sağlama konusundaki değişen rolü, bağışçı politikaları ve Türkiye'nin Suriyeli mültecilere ve ülkedeki bütün sivil toplum aktörlerine yönelik genel politikalarıyla derinden ilintilidir. Dolayısıyla, genel anlamda Suriyeli mülteciler, özelinde Suriyeli kadınlarla ilgili çalışmalar yürüten STK'lara dair net bir anlayış geliştirmek için Türkiye'nin toplumsal ve siyasal bağlamını tahlil etmek şarttır.

Siyasallaşma, Bağımlılık ve Hiyerarşi: Türkiye'de Suriyeli Mülteciler Bağlamında İnsani Yardım

Mültecilerle çalışan yerel ve ulusal STK'ların çoğu, yukarıda değinilen birkaç istisna dışında, başlangıçta Türkiye'deki Suriyelilerin uzun vadeli bir statü ve yasal haklarını savunan hak temelli bir yaklaşım benimsemek yerine acil insani yardıma odaklandı. Devletin uzun vadeli entegrasyonist politikalarının olmayışından dolayı insani yardım sağlama girişimleri, acil durumların tipik olarak gerektirdiğinden daha uzun bir döneme yayıldı. Bu yaklaşımsa yerel ve Suriyeli topluluklar arasındaki uçurumları derinleştirdi; takip eden yıllarda mültecilere yönelik nefret söylemini ve ırkçılığı tetikledi.

Bu başlangıç döneminde mültecilerle çalışan, daha görünür olan STK'ların çoğu inanç temelliydi. Bu da Suriyelilere dağıtılan insani yardımın büyük kısmının İslami hayırseverlik perspektifinden dağıtıldığı anlamına geliyor. Türkiye'deki Suriyeli mülteciler ve sivil topluma dair literatür, krize tepki olarak gelişen STK'lar arasında inanç temelli olanların orantısızca fazla olduğu olgusuna odaklanma eğilimindedir (Danış ve Nazlı, 2018). Türk hükümeti neoliberal politikalarını artırdıkça, İslami hayırseverlik kavramını, refah devleti ve onun yurttaşlarına, ülkede yaşayanlara sunduğu hizmetlerin yerine ikame etmek için kullanır oldu (Göçmen, 2014). Bunun sonucunda kimi sivil toplum aktörleri hükümete ideolojik bakımdan her geçen gün daha yakın hale geldiler, yardımları "muhtaç" olan kişilere dağıtmaya başladılar. Diğer yandan ise hükümet politikalarını denetleyen ve toplumun, mülteciler gibi marjinal kesimlerinin haklarını savunan hak temelli kuruluşlar geriledi. Bu aynı zamanda hükümetin sivil toplum üzerinde daha büyük bir kontrolünün olmasının yolunu açtı, devlet ve devlet dışı aktörlerin birbirine ideolojik olarak bağlı olduğu bir yönetim sistemini besledi. Bu süreç sivil ve siyasal bağlamlarda olması istenen çoğulculuğun baltalanmasına neden oldu. Dolayısıyla 2014'e kadar uzanan bu başlangıç döneminde Suriyeli mültecilerle çalışan sivil toplum aktörleri büyük ölçüde ideolojik bakımdan hükümete yakın olanlardı ve angajmanları temel olarak yukarıda sözü edilen, mültecilere yönelik hayırseverlik ve insani yardım yaklaşımı tarafından belirlenmişti.

Bu yaklaşım, mülteci kadınların yardıma ve korumaya muhtaç kişiler olmakla sınırlanmasında da işlev gördü. Sivil toplum temsilcileri olsun, Suriyeli kadınlar olsun, görüştüğümüz kişilerin çoğu, yardım alma amacıyla kuruluşlara gidenlerin temel olarak kadınlar olduğunu ifade etti. Bu durumun ardında pek çok neden yatıyor. Örneğin erkekler bu süreci onur kırıcı bulabiliyorlar; erkekler bir yerlerde çalışıyor oluyorlar. Bazı örneklerde aileler, kadınların, erkeklere nazaran daha çok acıma hissi uyandıracığına inanıyorlar. Bu yaklaşımın sonucunda Suriyeli kadınların başlıca rolü, onların birilerinin eşleri ve anneleri olduğu, muhtaç olan aileleri için insani yardım istedikleri algısına dayanan mağduriyetler üzerinden tanımlanır oldu. Bu yaklaşım kadınları, hakları olan, kendileri ve aileleri için yeni bir ortamda aktif bir şekilde bir gelecek inşa eden birer birey ve toplumsal aktör olarak görmemektedir.

Hükümet her ne kadar bir ölçüye kadar mültecilerle çalışan STK'ların kendisine ideolojik olarak yakın olanlarını desteklemek yoluyla, onları ideolojik açıdan homojenize etme konusunda önemli bir rol oynamış olsa da, tarihsel olarak muhalefete yakın olan sivil toplum aktörlerinin de eksikliklerini eleştirel açılardan ele almak önemlidir. Bu STK'ların Suriyeli mülteci göçüne tepkileri de Türkiye'nin siyasal ve toplumsal dinamikleri bağlamına oturtulmak zorundadır. Bu aktörlerin çoğu başlangıçta mülteci meselesiyle yapıcı yollarla angaje olmak istemedi. Bunun başlıca sebebi, Suriyeli mültecileri, kendilerinin Türk hükümeti ve onun Suriye'deki dış politikasına dair muhalif görüşlerinin merceğinden görmeleriydi. Dolayısıyla bu sivil toplum aktörleri aktif bir biçimde mülteci haklarını savunmak yerine Suriyeli mültecilere "Erdoğan'ın mültecileri" gibi adlar takmışlar veya Arap ve Sünni Suriyelileri "köktendincilik" ve "cihatçılık" gibi yaftalarla niteleyen kimlik politikalarının dilini kullanmışlardır.

Bunun sonucunda, hem hükümete yakın hem muhalif olan STK'ların çoğunun geldiği nokta Suriyelilere yönelik, etnisite, mezhep ve siyasi kimlik temelinde seçici bir insani yardım politikası benimsemek oldu. Bu da mülteciler ve yurttaşlar arasında hiyerarşik ilişkilerin kurulmasına ve "mülteci" kelimesinin aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılmasına katkıda bulundu. Kadınların bedenleri, hem hükümet yanlısı hem muhalif sivil toplum aktörleri nezdinde, yardım alma amaçlı kullanımda birer mücadele alanına dönüştü. İstanbul'da görüştüğümüz kadınlardan biri, yerel bir STK'dan başını örtmediği için yardım alamadığını söyledi. Başka örneklerde bazı kadınlarsa, ilgili kuruluşlardan baş örtülü oldukları için yardım alamadıklarını ifade ettiler. Bazı kadınlar da, mezhep aidiyetlerinin STK'lardan insani yardım almada oynadığı role değindiler.

2014'ün sonuna kadar süren bu başlangıç döneminde Türk devleti Suriyeli mülteciler meselesinde temel olarak iki söylem kullandı: "misafir" söylemi ve dini "muhacir/ensar" söylemi. Bu iki söylem bir taraftan mülteci meselesine kısa vadeli, geçici bir perspektiften yaklaşan devleti mültecilere yönelik hak temelli bir perspektif benimsemekten kurtardı. Bir taraftan bu söylemler —ilk işlevle ilintili olarak— halk düzleminde geçici olarak mülteci karşıtı hissiyatı engellemek için kullanıldı. Mülteci karşıtı hissiyatın su yüzüne çıktığı zamanlarda devlet bu iki söylemden birini yardıma çağırarak ortamı yatıştırmaya çalıştı, fakat kamusal ve resmi düzlemlerde hiçbir zaman, mülteci olmanın bir insan hakkı olduğunu söylemedi. "Misafir" söylemi kısa sürede mülteci karşıtı aktörler tarafından kendi amaçları için kullanılmaya başlandı. Bu aktörler olayı "ev sahibi" ve "misafir" arasında, kelimenin doğrudan anlamında hiyerarşik ilişki bağlamına oturtular ve "misafir dediğin geldiği yerde ilelebet kalmaz", "misafir dediğin ev sahibinin insafındadır" gibi şeyler söylemeye başladılar.

Suriyeli kadınlarla yaptığımız görüşmeler bize çoğunun misafir söylemini sorgusuz sualsiz kabul ettiğini ve "misafir" oldukları için Türkiye'de bazı haklara sahip olmamayı normal karşıladıklarını gösterdi. Dolayısıyla pek çok Suriyeli kadın için "mülteci" kimliği aşağılayıcı bir kimlik haline geldi; kadınlar yasalar tarafından korunmadıkları duygusuna kapıldılar. Bir de buna, Türkiye'de yaşayan bir Suriyeli kadın olarak sahip oldukları haklarıyla ilgili resmi bilgi alma kanallarına erişememe durumu eklendi. Görüştüğümüz kadınların çoğu, Türkiye'deki Suriyelilerle ilgili haberleri aldıkları tek kanalın Suriyeli sosyal medya grupları olduğunu ifade etti.

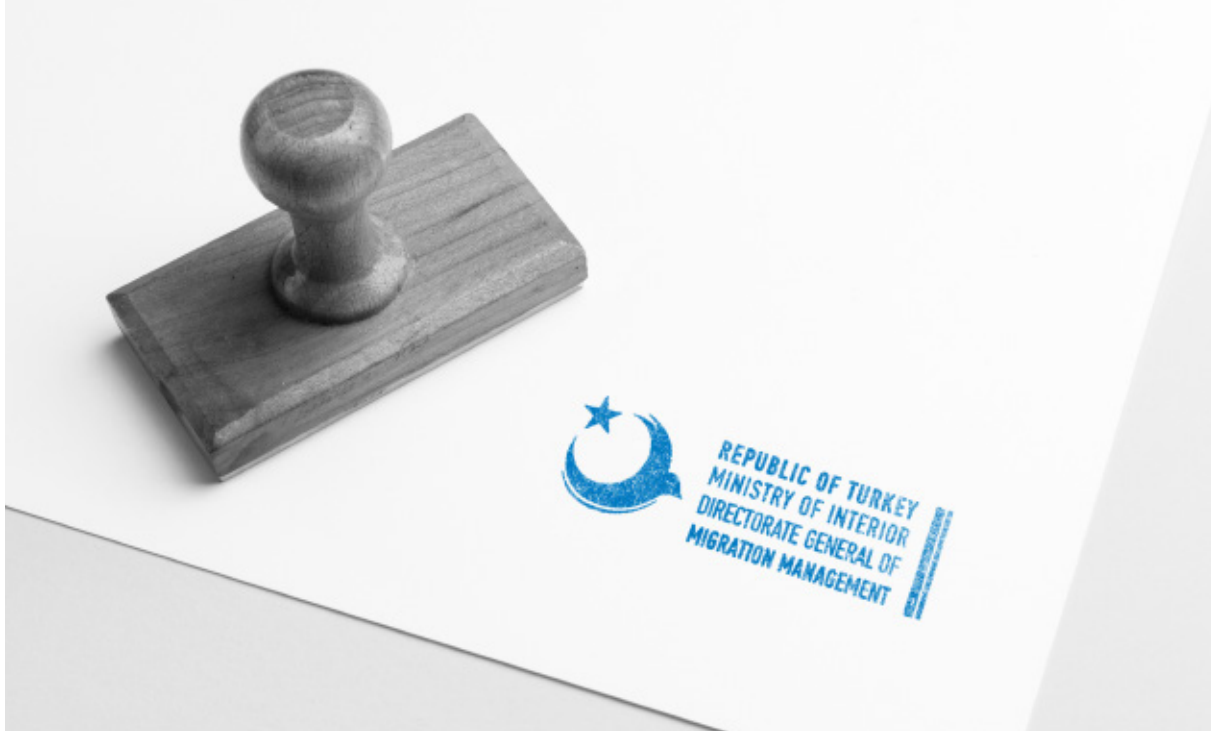
2014'ün sonuna kadar süren bu ilk dönemi özetlemek gerekirse: Devletin Suriyelilere yönelik kısa vadeli, geçici yaklaşımının yanı sıra, bilgiye erişim kanallarının ve mülteci hakları savunuculuğu yapan sivil toplum aktörlerinin olmayışı, Suriyeli kadınların kendilerini hiçbir hakları yokmuş gibi hissetmelerine, kendileriyle "yardım verenler" arasında inşa edilen hiyerarşik ilişkiye hapsolmalarına neden olmuştur.

Artık Geçici Değiller mi?

2014'te Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında, ülkedeki bütün göç ve sığınma vakalarını tek bir kurumda toplama amacıyla Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kuruldu. Bugün GİGM, geçici koruma statüsündeki Suriyeli mültecilerin kayıt ve statü değerlendirmelerinden sorumlu tek yetkili makamdır. Geçici koruma statüsü Ekim 2014'te geçen yasayla düzenlenmiştir. Bu yasaya göre BMMYK'nin rolü, komşu ülkelerdekinin aksine, "tamamlayıcı" koruma aktörlüğüyle sınırlandırılmıştır; böylece BMMYK Suriyelilerin Türkiye'deki kayıtları veya üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleriyle ilgilenmeyecektir. Geçici korumayla güvence altına alınan temel haklar şunlardır: a) Mülteci kendi rızasıyla Suriye'ye dönmek istemediği sürece geri gönderilemez, sınırdışı edilmez b) Türkiye'ye yasadışı yollarla girişte ceza verilmez ve c) Mülteciler, ücretsiz sağlık hizmetlerinden ve eğitim hakkından faydalanabileceklerdir.

Geçici koruma statüsü, pek çok hak temelli STK tarafından, Suriyelilerin Türkiye'de artık uzun vadeli olduğu anlaşılan varlıklarının gereklerine karşılık vermediği için sürekli eleştirilmiştir. Türkiye'deki Suriyeliler resmi olarak mülteci statüsünde kabul edilmedikleri için mevcut statülerini uzun vadeli oturma geçirmeleri mümkün değildir.

İl düzeyinde valilikler, AFAD, GİGM ve diğer ilgili resmi kurumlarla koordinasyon halinde çalışmaktadır. Benimsenen bu yeni idari yapının yanı sıra, Türkiye'nin mülteci akımını durdurmak için AB'nin tampon bölgesi rolünü gitgide daha fazla üstlendiği ve pek çok mülteci için öngörülebilir bir gelecekte Suriye'ye dönmenin gerçekçi bir seçenek olmaktan çıktığı da açıkça görülmeye başlanmıştır. Tüm bu süreç sonucunda, Türk devleti de mültecilere yönelik daha uzun vadeli politikalar benimsemeye yönelmiştir.

Tırmanan Kriz, Genişleyen Odak: Sivil Toplumun Suriyeli Kadınlar Konusundaki Duruşu

Ulusal ve uluslararası düzlemlerde gerçekleşen bu gelişmelere, Türkiye'deki STK'ların kullanabilecekleri daha çok uluslararası fon eşlik etti. Bu STK'lardan faaliyet alanlarını mültecileri de kapsayacak şekilde genişletmeleri bekleniyordu. Görüşme yaptığımız STK'ların bazıları işte bu dönemde çalışmalarına başlamışlar. Bu kuruluşlar, bağışçıların koşullarını karşılayabilmek için daha profesyonel hale gelmek zorunda kaldılar; bu da onların yukarıda sözünü ettiğimiz kimlik politikalarını kullanmalarının önüne geçti. Bu kuruluşların çoğu, mültecilere yönelik dil ve meslek edindirme kurslarından, hukuki desteğe, bilgilendirmelere uzanan geniş bir yelpazede hizmet veren toplum merkezleri açtılar.

Görüşme yaptığımız feminist örgütlerden Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV) ve KAMER Vakfı, bu dönemde faaliyet alanlarını Suriyeli mülteci kadınları da içerecek şekilde genişlettiler ve Suriyeli kadınları feminizm davalarının bir parçası olarak görmeye başladılar. KADAV'ın program koordinatörüne göre, 2014'e kadar KADAV faaliyetlerini Suriyeli kadınları dahil edecek şekilde genişletmemiş çünkü mülteci başlığı altında ayrıca fon başvurusu yapmak yerine kadın başlığı altına fon başvuruları yapmaya devam etmeyi tercih etmişler. Ancak bu sebeple, aldıkları fonları Suriyelileri de içerecek şekilde artıramamışlar. En sonunda faaliyetlerine mülteci kadınları dahil edebilmek için ayrı bir başlık altında başvurmayı kabul etmek zorunda kalmışlar. Buradan bağışçı politikalarının, mülteci kadınları vatandaşlarla bütünleştirmek yerine onlardan ayırmada önemli bir rol oynadığını anlıyoruz.

Görüştüğümüz kuruluşların çoğunluğu—ki bunların bazıları kendilerini illa feminist olarak nitelemeyen kadın kuruluşlarıydı—faaliyetlerinde sadece Suriyeli mülteci kadınlara odaklananlardı. Bunlar, kadınların, toplumsal cinsiyetten ziyade mülteci kimliklerine vurgu yapan, dolayısıyla vatandaş ve mülteci kadınlar arasında bir ayırım yaratan kuruluşlardı. Bu anlayış, her ne kadar nihayetinde kurdukları toplum merkezleri kâğıt üzerinde hem vatandaşlara hem mülteci kadınlara açık deseler de, etkinliklerine de yansımıştı.

Mültecilere yönelik toplum merkezlerinin kurulmasına yönelik fonlar STK'ların daha çok kadın sorunlarına eğilmelerini sağladı, çünkü toplum merkezlerine gelenler daha çok kadınlardı. Araştırmamızı yaptığımız yedi yerin hepsinde, mülteci kadınlara yönelik hukuki yardım ve yasal haklarına dair bilgilendirme atölyelerinin, STK'lar tarafından yönetilen toplum merkezlerinde organize edildiğini tespit ettik.

Her ne kadar kadınların hukuki yardım talep ettikleri konuların başında resmi kayıt ve boşanma gelse de bilgilendirme atölyelerinde ikinci evlilik, çocuk yaşta evlendirme ve ev içi şiddet gibi konular da ele alınıyor.

Hem STK'larla hem Suriyeli kadınlarla yaptığımız görüşmelerden, bu merkezlerin kadınların, hukuk sistemine dair bilgi aldıkları başlıca kaynaklardan biri haline geldiğini, doğrudan hizmet aldıkları yerler olduğunu anlıyoruz. Kadınların yasal haklarını kullanabilmeleri, hükümet politikaları ve ailelerin iktisadi durumu gibi daha yapısal olan değişimlere bağlı. Her ne kadar kadınlar çocuk yaşta evlilik ve ikinci evliliklerin yasal olmadığını STK'lar kanalıyla öğrense de, bu pratiklerin azalmaya başlaması, ancak hükümetin bunları yapanlara karşı cezai yaptırımlar uygulamasıyla veya ailenin iktisadi olarak yetkin bir hale gelip kız çocuklarını küçük yaşta evlendirmek veya bir erkeğe ikinci eş olarak vermek zorunda kalmamalarıyla olmuştur. Dolayısıyla bu pratiklerin "Suriye kültürü"nü bir parçası olduğunu söyleyen kültürcü argümanın aksine Suriyeli kadınların, gerekli hukuk bilgisine sahip oldukları ve yapısal koşulların izin verdiği durumlarda aktif bir şekilde haklarını savundukları anlaşılmaktadır.

Cinsiyet temelli şiddet, görüştüğümüz STK'ların çoğunun ele aldığı sorunlardan biriydi. Suriyeli kadınlar, cinsiyet temelli şiddete karşı hangi kanallardan neler yapabileceklerini öğrendiklerinde çoğunu haklarını aktif olarak kullanmaya cesaretlendiren şey, yasal ve kolluk kuvvetlerinin gerçekten de bu suçları işleyenlere karşı harekete geçtiğini görmektir.

Özetle, STK'ların kadınların hukuki bilgilere erişim kanallarından biri haline gelmesi ve devletin yasal ve

kolluk kuvvetleriyle bu hakların kullanılmasını güvence altına alması, mülteci kadınların Türkiye’de sahip oldukları hakları hem öğrenmelerinde hem de kullanmalarında bir artışı sağlamıştır. Devlet kendisine düşen rolü yerine getirmese bu haklar büyük ölçüde kâğıt üzerinde kalır; bu da mülteci kadınların, haklara ve faillîğe sahip olan bireyler olarak tanınmak yerine, durumlarını tehlikeli ve belirsiz kılar.

Geleneksel Toplumsal Cinsiyet Rollerini Güçlendirmek mi Zayıflatmak mı?

Görüşme yaptığımız kuruluşların çoğu, kuaförlük, açılılık ve dikiş gibi alanlarda mesleki eğitim atölyeleri yapmaya başlamışlardı. Çoğu, bağışçuların odaklarının bu tip mesleki atölyelere yönelik olmasını, geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini olumsuz anlamda güçlendirdiğini söyleyerek eleştirseler de bazıları da atölyelerin içeriklerinin kadınları illa ki geleneksel toplumsal cinsiyet rollerine hapsedmediğini düşünüyorlardı. Çünkü pek çok kadın için bu atölyeler, nadiren ulaşabildikleri bir sosyalleşme alanı sunuyordu. Bunlar evlerinden çıkıp kamusal alana girebildikleri nadir olanaklar sağlıyor. Dolayısıyla bu olanakların kadınların hayatlarındaki dönüştürücü etkileri, toplumsal cinsiyet temelli eleştirilere hedef olan edindikleri becerilerin çok ötesine geçiyor. Ayrıca mesleki eğitimler genellikle kadınların söz konusu alanda iş bulmasını sağlamasa da, görüştüğümüz STK’ların bazıları bu eğitimlere katılan kadınlara, örneğin çevirmenlik, koordinatörlük gibi başka iş olanakları da sunabiliyor. Öte yandan, Suriyeli kadınların girebilecekleri işlerin sayısının, çalışma izni alma konusundaki yasal sınırlamalardan dolayı çok sınırlı olduğunu göz önünde bulundurmak gerekiyor.

Suriyeli kadınlarla yaptığımız görüşmeler bize ayrıca pek çok örnekte STK’lar tarafından yürütülen toplum merkezleri ve faaliyetlerin, bu yerlerde, baştan öyle bir niyet olmasa da, birbirleriyle tanışan mülteci kadınlar arasında uzun ömürlü ağlar kurulmasına hizmet ettiğini gösterdi. Örneğin İstanbul’da araştırma yaptığımız yerlerden birindeki bir toplum merkezinin kadınları güçlendirmeye yönelik programında tanışan kadınlar enformel bir ağ geliştirmişler, bu sayede gündelik hayatlarında karşılaştıkları, iş bulma, ihtiyaç halinde çocukların bakımı gibi sorunlarda birbirlerine destek oluyorlar.

Antakya’da görüştüğümüz kadınlardan bazıları, İstanbul’daki benzerlerine kıyasla daha iyi yapılandırılmış bir ağ kurmuşlardı. Çoğu eşini kaybetmiş olan bu kadınlar, bir STK tarafından düzenlenen atölyelerde tanışmışlar ve giderek kooperatif benzeri bir yapı kazanan bir ağ kurmuşlardı. Kolektif olarak işlettikleri bir dükkân açmışlar; buna katılan kadınlar orada ister elişü ürünleri ister reçel olsun kendi ürettikleri şeyleri satıyor ve dükkânın işletilmesine katkıda bulunuyorlar. Bu örnekte kadınlara kısa vadeli ihtiyaç temelli hizmetler sunan STK, kadınların kendi hayatlarının iplerini ellerine aldığı ve bir kolektivite içerisinde gelir ve toplumsal destek elde ettikleri daha büyük bir dönüşümün tetikleyicisi olmuş. Bu tip kolektif girişimlerin gerçekleşmesini sağlayan koşulların ortaya çıkmasının ancak Suriyeli kadınların kendilerini artık Türkiye’de kalıcı hissetmeye başlamasıyla mümkün olduğunu anlamak önemli; ki bu AB-Türkiye Mülteci Anlaşması’yla ve ülkeden Avrupa’ya giden büyük ölçekli göçün filen durması ve Türk hükümetinin, Suriyeli çocukların Türkiye’deki okullara kaydedilmesi gibi uzun vadeli entegrasyona yönelik somut adımlar atmasıyla birlikte yaygınlaşan bir hissiyat. Bu kadınların bu kolektif girişimlerde, karşılaştıkları iş yeri açma izni almada olduğu gibi yasal zorluklara rağmen bulduklarının da altını çizelim.

Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa gibi sınır şehirlerinde, özellikle de Antakya’da, eşleri Suriye rejimi tarafından tutuklanan veya savaşta öldürülen pek çok Suriyeli kadın yaşıyor. Bu kadınlar Türkiye’nin sınır şehirlerine kolayca ulaşmışlar ve büyük ölçüde, ülkenin batısındaki İstanbul, İzmir gibi şehirlere taşınmak yerine ilk geldikleri bu yerlerde kalmışlar. Devlet, Suriyeli dullara ve bekâr annelere yönelik bir politika benimsemek yerine meseleyi kendisine yakın, temel olarak muhafazakâr ve din temelli olan STK’lara delege etmiş benziyor. Bu kuruluşlar, içinde birçok kadın ve çocuğun birlikte yaşadığı birçok ev idare ediyorlar. Bu evlerde yaşayan kadınlarla yaptığımız görüşmelerde çoğu ciddi ölçüde mahremiyetlerinin olmayışından yakındı. Her ne kadar bu evleri ziyaret edip gözlemlene şansımız olmadıysa da, yaptığımız görüşmelere dayanarak

bunların bekâr anneleri veya dulları güçlendirmeye yönelik sığınmaevleri şeklinde tasarlanmadığı, daha çok “şehitlerin eşlerini” barındıran ve onlara yardım sunan evler olarak düşünüldüğü izlenimini edindik. Yani kadınların kendileri için bağımsız hayatlar kurmaları teşvik edilmiyor.

Hak Temelli Sivil Toplum Kuruluşları

Suriyeli kadınlara verilen yasal hakların yaygın şekilde kullanılmaya başlaması, temel olarak devletin 2014'ten itibaren uzun vadeli, merkezileştirilmiş mülteci politikaları benimsemesiyle ivme kazandı; bu tarihten itibaren kadınlar Türkiye’de sahip oldukları haklara dair daha büyük bir farkındalık içine girdiler. Ancak bu sürece doğru gidildiğine işaret eden bariz olguların mevcut olmasına rağmen, devlet bugüne kadar “entegrasyon” kavramını kullanmaktan hep kaçınmıştır. Bu olgulardan biri Suriyeli çocukların eğitim sistemine dahil edilmesidir. Bunlar, uzun vadeli bir mülteci politikası çerçevesi oluşturmaya yönelik kademeli adımlar atan merkezi politikaları olmak yerine genelde bölgeden bölgeye önemli farklılıklar gösteren politikalar olageldi. Hem kendilerine bağımsız hayatlar kurmak isteyen Suriyeli mülteciler hem onları desteklemek isteyen STK’lar bu yüzden, bu yasal kafa karışıklığı ve tutarsız uygulamalardan oluşan ortam içinde yaşamak zorunda kalıyorlar.

Görüştüğümüz STK’lar arasında pek azı mülteci meselesine hak temelli bir yaklaşım benimsemiş durumda. Hak temelli yaklaşımdan kastımız şudur: Kısa vadeli insani ihtiyaçların veya temel hizmetlerin karşılanmasına odaklanmak yerine, Suriyeli mültecilerin uzun vadedeki refahına yönelik ihtiyaçlarının karşılanmasının, bu insanların net yasal haklarını ve bağımsızlıklarını kuşanmış olarak aktif faillere dönüşmelerinin savunuculuğunu yapmak. Bu yaklaşımı benimseyen kuruluşlar yapısal dönüşümleri ve hükümet politikalarını etkilemeyi ve Suriyeli mültecilerin statü ve hakları için lobi faaliyetlerinde bulunmayı hedefliyorlar. Ancak devletin Türkiye’deki Suriyelileri ısrarla geçici bir statüyle tanımlaması, sürekli devam eden bir zorluk teşkil ediyor, çünkü bu durum, bu kuruluşların Suriyelilere uzun vadeli mülteci statüsü ve hakları kazandırma savunuculuğuyla doğrudan bir tezat teşkil ediyor. Dahası, 2016’da yaşanan darbe girişimi ve ardından gelen olağanüstü hal dönemi yüzünden bu tür kuruluşların gittikçe daha zor çalışır hale geldiği bir siyasal iklim oluşturuyor. Sivil toplum üzerindeki baskılar artıkça ve genel anlamda insan haklarını savunmak zorlaştıkça, haliyle mülteci hakları savunuculuğu yapan kuruluşlar üzerindeki siyasal engeller de artıyor.

O halde Türkiye’de çalışan STK’ların içinde bulunduğu zorlu ortamın özellikle son iki yılda geldiği durum, yanı sıra Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu tehlikeli yasal durum, bu STK’ların hak ihlallerini takip etme, ihlal durumlarında müdahale etme ve genel anlamda mülteci haklarını savunma yetilerini sınırlandırdı. Aynı zorluklar bazen, mülteci kadınların sorunlarına, temel yardım (yiyecek, giyim, yakıt, okul malzemesi vs.) ve sosyal hizmetler (yasal yardım, bilgilendirme, psikososyal rehberlik vs.) tedarikinin ötesine geçip feminist ve hak temelli bir perspektiften yaklaşılmasının ve mülteci ve yerel toplulukların uyumlaşmasını hedefleyen kültürel ve sanatsal projelerin gerçekleşmesinin de karşısında duruyor. Raporun sonraki bölümlerinde, hak temelli yaklaşımların eksikliğinin, Suriyeli kadınların kendi durumlarını algılayış biçimlerini nasıl etkilediği de gösterilmeye çalışılacak.

Türkiyeli hak temelli STK’lar, mülteci alanında yaptıkları çalışmaları, ayrı bir başlık altında düşünmek yerine ülkede genel anlamda demokrasiyi geliştirme ve insan haklarını savunma yönündeki çalışmalarının bir parçası olarak görüyor. Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye ilk geldiği yıllarda bu kuruluşlar çabalarını, sığınmacılara yönelik yasal yaklaşımı eleştirmeye yoğunlaştırmışlar, Türk devletinin Suriyelilere mülteci statüsü vermesi için mücadele etmişlerdi. Bu, bu kuruluşların, Suriyeli mültecilerin ülkeye gelmesinden yıllar öncesine dayanan savunmacılık yaklaşımının bir uzantısıydı; bu alan, diğer hak temelli meselelerin yanı sıra Türkiye’nin AB’ye katılım süreciyle birlikte genişlemişti.

Aynı kuruluşlar, Suriyeli mültecilerin insan hakları ihlallerinin belgelenmesinde de çalıştılar, bu çalışmayı zaten uzun yıllardır çeşitli ülkelerden Türkiye’ye gelen sığınmacılar için yapmaktaydılar. AB’nin Türkiye’yle, bir ödenek karşılığında Suriyeli mültecilerin ülkede tutulmasını düzenleyen bir anlaşma imzalamasının

ardından Türkiye mülteciler için güvenli ülke ilan edildi. Bu dönemde, yukarıda sözü edilen STK'lar, bu anlaşmaya karşı argüman geliştirmek üzere Türkiye'de Suriyeli mültecilerin insan hakları ihlallerini belgelemeye devam ettiler. Bu siyasi ortam, buna eklenen toplum düzeyinde gittikçe artan milliyetçi, popülist ortamlarla birlikte başka bir değişimin kapısını açtı: Mültecilere karşı ırkçılık meselesinin tartışılmaya başlanması. Yakın dönemde pek çok STK çalışmalarını ırkçılıkla mücadeleye kaydırıldı. Bu, Türk devleti politikalarıyla paralel gelişen bağışçıların politikalarıyla da uyumlu bir yaklaşımdı; böylece "toplumsal uyum" hedefli projelere öncelik verilmeye başlandı.

Çalışma alanları kadın haklarına odaklanan STK'lar programlarını Suriyeli kadınların özgül ihtiyaçlarını içerecek şekilde genişlettiler, bunların başında da bir kadın olarak Türkiye'de ne gibi haklara sahip olduklarına dair bilgi edinmeyle ilgili konular geliyordu. Bunun nedeni temel olarak Türk devletinin mültecilere bilgi edinmeleri için yeterli kanallar sunmamasıydı; bu eksiği dolduracak şekilde ve bağışçı politikalarına da uyarak devlet, STK'ları mültecileri bilgilendirme konusunda teşvik etti. Bu bilgilendirmenin içeriği genellikle medeni kanun, evlenme, boşanma, boşanma durumunda çocuğun vesayeti ve ev içi şiddet gibi konuları kapsıyordu. Bu kuruluşların bazıları yasal destek de vermekte, dolayısıyla mülteci kadınların haklarını kullanmalarını sağlamaktaydılar; yani sadece bilgilendirmekle kalmıyor desteği pratiğe de geçiriyorlardı.

Görüştüğümüz Suriyeli kadınlar, yasal farkındalık ve destek alanına yoğunlaşan sivil toplum programlarının, ülkede bir tür istikrar ve güç kazanmalarında önemine değinseler de, pek çok kuruluşun kadın hakları meselesini, feminist bir perspektiften ziyade mültecilerin topluma uyumu çerçevesinde ele aldığına altını çizmek gerekiyor. Bunun temel nedeni, Türkiye'deki —ister Türk ister Kürt olsun—feminist hareketlerin kendi yerel ve millî kimlik politikalarının ötesine pek geçememeleridir. Başka bir deyişle, mülteci kadınları kendi gündemlerine oturtmaları, bu perspektifler yüzünden son derece etnik temelli olageldi. Feminist hareketler, mülteci kadınların durumlarının vahametine Kürt kadınların Kobane'den gelmeye başlamasıyla ilgi göstermeye başladı. Yezidi kadınların çektiği IŞİD zulmü de, haklı olarak Türkiye'deki feminist hareketlerin bir başka önemli odak konusu oldu. Ancak feminist hareketler, Suriyeli mülteci kadınların çoğunluğunun durumunu büyük ölçüde göz ardı etti, bunun başlıca nedenleri arasında Türkiye'deki kutuplaşmış siyasi ortam ve Türkiye muhalefetinin politikaları gösterilebilir. Muhalefet Suriyeli Arap kadınları "iktidardaki partinin mültecileri" olarak görüyor onlarla dayanışma ağları kurmaktan imtina ediyordu.

Böylece, feminist hareketlerin pek çok mülteci kadınla etkileşimi, mültecilere yasal yardım hizmetinin verildiği toplum merkezleriyle sınırlı kaldı, bu faaliyetlerin ötesine geçen bir dayanışma kültürü inşa edilemedi. Başka önemli bir faktör de, Türkiye'deki feminist hareketleri altında bazı aktörlerin sadece Suriye'den gelen Kürt kadınları siyasi aktörler olarak görmesi, Arap ve Türkmen kadınları, sadece insani yardıma ihtiyacı olan salt mülteci kategorisine yerleştirerek odaklarının dışında tutmasıydı. Başka bir deyişle, Türkiyeli feminist ve mülteci kadınlar arasında, mültecilerin etnik ve mezhep kimliklerine dayalı hiyerarşik bir ilişki kuruldu. Bu, Suriyeli ve Türkiyeli hak temelli kuruluşlar arasında dayanışma duygusuna dayalı güçlü bir ilişkinin kurulamamış olmasının da temel nedenlerinden biridir.

Türkiye'deki Suriyelilere Yönelik Nefret Söylemi ve İrkçılık

Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemi ve nefret suçları temel olarak AB-Türkiye Mülteci Anlaşması'nın imzalanmasının ardından su yüzüne çıkmaya başladı. Bu anlaşmayla birlikte Türkiye vatandaşları artık Suriyelilerin geçici sakinler veya "misafirler" olmadığını açıkça anladılar. Nefret söylemi ve ırkçılık, Suriyelilerin Türkiye'den sınırdışı edilmesini isteyen sosyal medya kampanyalarıyla etkili bir şekilde ortaya çıktı. Bu kampanyaların çoğu, devletin Türkiye vatandaşlarına karşı Suriyelileri kayırdığı yönünde yanlış bilgiler etrafında örgütlendi; örneğin, Suriyeli öğrencilerin üniversite sınavına girmeden istedikleri üniversiteye kaydolabildikleri gibi doğruyu yansıtmayan bilgiler yayıldı. Türk devleti yakın zamana kadar bu tür yanlış bilgileri düzeltmeye yönelik ciddi proaktif adımlar atmakta başarısız olduğu için, bu kampanyalarla mücadele etmek STK'lara kaldı. Bu STK'lar Suriyelilerin Türkiye'deki hakları ve alabildikleri hizmetlerle ilgili doğru bilgileri yaygınlaştırmaya çalıştılar.

Bazı kuruluşlar, Türkiye'de ırkçılıkla mücadele etmek için belirli kamu kuruluşlarını hedefleyen faaliyetler de yürüttü. Bu faaliyetlere verilebilecek bir örnek, devlet okullarında çalışıp sınıflarında Suriyeli öğrenci olan öğretmenlere, farklı arkaplanlardan gelen öğrencilerle nasıl çalışılmalı, bu öğrencilere yönelik hem sınıflarından hem velilerden gelen ırkçılıkla nasıl mücadele edilmeli gibi konularda verilen eğitimlerdir. Bazı kuruluşlar da medya ve mültecilere yönelik nefret söylemi konusunda raporlar hazırladı, bu konuyla ilgili atölyeler düzenledi.

Ancak her ne kadar yukarıda değinilen faaliyetler mültecilere yönelik ırkçı saldırıların yaygınlaşmasını sınırlandırmada önemli bir rol oynamış olsa da, Türkiye'deki STK'lar henüz Suriyelilere yönelik ırkçılık konusunu Türkiye'nin mevcut siyasal bağlamına oturtarak sistematik bir biçimde tahlil etmiş ve bu sorunun kökeninde yatan nedenlere eğilen stratejiler geliştirmiş değil. Suriyelilerle Türkiye vatandaşları arasındaki toplumsal ilişkileri kolaylaştıran bir yaklaşım benimsemek, proje bazında olumlu çıktılar elde edilmesini sağlayabilir, fakat böyle bir yaklaşım, yükselen ırkçılık ve Suriyelilere karşı nefret söylemlerinin ardında yatan sosyopolitik itici güçleri kökten değiştirme konusunda yetersiz kalır, çünkü bunları anlamlı bir şekilde hedef almış olmaz. Sivil siyasal tartışma alanları gün geçtikçe daha çok sınırlandırıldığından ve şiddetli, dışlayıcı yabancı düşmanı milliyetçi politikalar ve popülist söylemler Türkiye toplumunda giderek daha çok yerleştiğinden, Suriyelilere yönelik nefret söyleminin böyle bir siyasal bağlamda tahlil edilip ele alınması gerekiyor.

Pek çok STK, bağışçıların ve hükümetin toplumsal uyum politikalarına paralel olarak, çeşitli faaliyetler çerçevesinde Türkiyeli ve Suriyelileri bir araya getiren projeler başlattı; örneğin kadınları şehirde günlük turlara çıkarmak, ortak eğitim programları gibi. Bazı sivil toplum temsilcileri, bu faaliyetlerin Suriyeli ve Türkiyeli kadınların, ait oldukları millet aidiyetinden gelen farklardan ziyade kadın olarak ortak noktalarını tanımalarına yardımcı olduğunu belirtti. Bu açıdan bakıldığında bu tip programlar, Türkiyeli ve Suriyeli kadınlar arasında dayanışmaların inşa edilmesi için atılacak ilk adımlar olmak babından ve kadın hakları hareketi bağlamında çok önemli. Ancak gördüğümüz bazı Suriyeliler, bu programları çok olumlu karşılamakla beraber, maalesef bunların Suriyeli ve Türkiyeli kadınlar arasında uzun erimli ilişkileri kuramayacağını düşünüyorlar. Odak gruplarımızdan birine katılan bir kadın, "Biz bu odadan ayrıldıktan sonra bir daha birbirimizle görüşmüyoruz. Burada kurduğumuz ilişkiler mahallelerimize, gündelik hayatımıza taşınmıyor," dedi. Dolayısıyla STK'ların programlarını, programın fiziksel alanının ötesinde, mültecilerin yaşam alanlarına da uzanacak şekilde planlaması hayati bir önem taşıyor. Ayrıca bu argüman, insanların salt birbirlerini görmelerine ve sosyalleşmelerine dayanan toplumsal uyum faaliyetlerinin, Türkiye'deki Suriyelilere yönelik ırkçılığın kökeninde yatan nedenlerle mücadelede ne kadar kısıtlı olduğunun da altını çiziyor; zira bu sorunun kökeninde yatan temeller, tam da bu krizin çıktığı, yaygınlaştığı siyasal, toplumsal ve tarihsel bağlamlarda kök salmış durumda.

Hem Yakın Hem Uzak: Türkiyeli ve Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişkiler

Her ne kadar Türkiye, özellikle de ülkenin sınır şehirleri, Suriyelilerin Türkiye'ye ilk gelmeye başladıkları andan itibaren Suriyeli sivil toplumun merkezi olmuşsa da, Türkiyeli ve Suriyeli hak temelli kuruluşlar arası ilişkiler, özellikle de mültecilerin ilk geldiği yıllarda çok zayıf kaldı. Bu durum, Türk devletinin 2015'te Türkiye-Suriye sınırını kapatmasına kadar büyük ölçüde böyle devam etti. Bunun temel nedeni, Türkiyeli hak temelli kuruluşların Suriyelilerle ilgili çalışmalarının ana odağı mültecilerin yasal statüsüyken, Suriyeli hak temelli kuruluşların da temel olarak Suriye'deki çalışmalarına yoğunlaşmış olmalarıydı. Bazı Türkiyeli kuruluşlar, mültecilere, hakları Türkiyeli insan hakları savunucuları tarafından savunulacak mağdurlar olarak yaklaştıklarından ve Suriyelileri aktif siyasal failer olarak tanımakla ilgilenmediklerinden, başlangıçta Suriyeli muadilleriyle yapıcı ilişkiler kurmaları mümkün olmadı. Aynı zamanda, pek çok mülteci kadının da ifade ettiği gibi Suriyeli kuruluşlar, mültecilerin Türkiye bağlamındaki durumlarını göz ardı ettiler ve mültecilerle Türkiye sivil toplumu veya Türk devleti arasında, Suriyeli mültecilerin haklarının savunulmasında aracı rolü üstlenmeyi başaramadılar.

Türkiye'de Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları

Araştırmanın bu bölümünde 24 Suriyeli STK'nın temsilcileriyle, Türkiye'nin 6 şehrinde görüşmeler yaptık. Bunların hepsi ya özel olarak kadın meselelerine eğilen ya da kadın haklarının gündem ve faaliyetlerinde önemli bir odak oluşturduğu kuruluşlardı. Ana misyonları arasında kadın hakları olmayan kuruluşlar özellikle bu çalışmanın dışında tutuldu. İstanbul'da seçtiğimiz iki bölgedeki STK'ların hiçbiri kadın odaklı hak temelli çalışma yürütmediği için, İstanbul'da bu konuda kimseyle görüşme yapmadık.

Suriye'deki ayaklanmanın öncesinde, Suriye'de sivil toplumun hareket alanı son derece sınırlıydı. Esad rejimi her zaman bütün demokrasi yanlısı, insan hakları savunucusu aktörlere karşı düşmanca tavırlar içerisinde olmuştur; bu insanlar sürekli tutuklanma, işkence tehdidi altında çalıştılar, dolayısıyla çalışmalarını büyük ölçüde "yeraltından" yürütmek durumunda kaldılar (Badael, 2015). 2011 ayaklanmasının ardından gelen dönemde ortaya yüzerce yeni sivil toplum grubu ve kuruluşu çıktı. Bunlar Suriye ayaklanmasının çekirdek oluşumunu pek çok açıdan temsil eden gruplardır, kendi içlerinde ileri düzeyde heterojen oluşları bu grupların temel özelliğidir. Bunların pek çoğu özgürlük, adalet ve demokrasi mücadelesi etrafında birleşip harekete geçmişlerdir; bazıları da devletin yokluğunda veya su, elektrik gibi kamu hizmetlerinin, rejim tarafından savaşta silah olarak kullanıldığı durumlarda bu hizmetleri sağlamak üzere kurulmuştur.

Türkiye'deki Suriye sivil toplum hareketi, bu 2011 sonrası fenomeninin bir devamı olarak anlaşılmalıdır, ancak bu sefer farklı kuruluş motivasyonları söz konusudur. Görüştüğümüz STK'ların çoğunu harekete geçiren motivasyon, Suriyeli mülteci krizine, özel olarak da mülteci kadınların ihtiyaçlarına cevap vermektir, ana hedefleri bu kadınları, Türkiye'de mülteci olarak sahip oldukları haklar konusunda bilgilendirmektir. Bu motivasyon, ayaklanmanın ilk yıllarında kurulan Suriyeli grup ve kuruluşların büyük çoğunluğunun motivasyonlarıyla tezat teşkil eder; zira onların o dönem başlıca motivasyonları Suriye içinde temel hizmetleri sağlamak, demokratik yapılar kurmak veya Suriyelilerin hak ve özgürlüklerinin savunuculuğunu yapmaktır. Dolayısıyla, her ne kadar bu grup ve kuruluşların çoğu Türkiye'de konuşlanmış olsa da, hedef ve faaliyetleri temel olarak Suriye'deki duruma odaklanmaktaydı; bunlara genelde "sınırötesi kuruluşlar" denmesinin başlıca nedeni de budur. Bu çalışma, Türkiye'de, bu sınırötesi kuruluşlardan ayrı olarak yeni kuşak Suriyeli sivil toplum aktörlerinin ortaya çıktığını göstermeyi de hedefliyor. Zira sınırötesi kuruluşlar aslında önceden Suriye'de kurulmuş olup temel olarak Suriye'deki faaliyetlere odaklanıyor; epey erken bir zamandan bu yana önemli ölçüde yabancı fonlardan faydalanıyorlar ve bağışçılarla güçlü ilişkiler kurmuş durumdadılar.

Öte yandan Türkiye bağlamında ortaya çıkan yeni dalga mülteci odaklı grup ve kuruluşlar genel olarak bu fon kaynaklarına pek erişemiyorlar, dolayısıyla da yönelim olarak daha çok "taban hareketi" şeklinde tanımlanabilirler.

Görüştüğümüz kuruluş çalışanları ve üyelerinin pek çoğu, Türkiye'ye sığınmadan önce taban hareketine dayanan sivil toplum aktivizmine ciddi ölçülerde dahil olmuş insanlar. Bu sivil toplum aktivistleri Türkiye'ye gelişlerinin ardından yeniden harekete geçerek bu alandaki becerilerini sınırötesi çalışmalarda kullanmaya başlamış. Bazıları, temel olarak Suriye'deki durumla ilgilenmeye devam etmiş, geldikleri yerdeki sivil toplum aktörleriyle aktif çalışma bağlantılarını sürdürmüş, yanı sıra ülke dışında aktivizm yaparken yeni yollara (örneğin sanal dünya) başvurmuş; bazılarıysa bütün güçlerini Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yoğunlaştırmış. Bu ikinci kategoriye daha çok kaçtıkları yer IŞİD tarafından ele geçirilmiş olanlar giriyor, çünkü IŞİD tarafından ele geçirilmek demek, artık orada bir sivil toplumun olmaması, dolayısıyla bu insanların, Suriye'deki eski meslektaşlarıyla çalışma ilişkilerinin devam etmemesi anlamına geliyor.

Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Odak Konuları, Faaliyetleri ve Boyutları

Çalışma kapsamında görüştüğümüz kuruluşların Suriyeli kadınlarla yaptıkları çalışmalar açısından çeşitli odak konuları olduğunu tespit ettik: Bunlar arasında, kadınların iktisadi bakımdan güçlenmesi; toplumsal cinsiyet eşitliği; cinsiyet temelli şiddetle mücadele; Suriye'deki tutuklama ve zorla kaybetme vakalarının belgelenmesi ve bu konularda farkındalık yaratma; Türkiyeli yetkililerle Türkiye'deki Suriyeli sivil toplum arasında ilişkiler inşa etme gibi konular bulunuyor. Bu konuların çeşitliliğine paralel olarak faaliyet alanları da çeşitlilik gösteriyor. Bu kuruluşların belli başlı faaliyet alanları şunlar: iktisadi bakımdan güçlenme amaçlı girişimler (bu genelde mesleki eğitim biçiminde tezahür ediyor); yasal destekler; tıbbi destekler; kadınların Türkiye'deki haklarına eğilen eğitim programları gibi araçlar kanalıyla kadınlara yönelik şiddetle savaş; ve pek çok kuruluşun, talep ve ihtiyacın hızla arttığını dile getirdiği psikososyal destek hizmetleri.

Görüşülen kuruluşların %50'si küçük (çalışan/üye sayısı 50'nin altında); %33'ü orta ölçekli (çalışan/üye sayısı 50 ila 75 arasında); %8'i üst-orta ölçekli (çalışan/üye sayısı 75 ila 100 arasında); ve %8'i büyük (çalışan/üye sayısı 100 ila 200 arasında) olarak sınıflandırıldı. Bu kuruluşların ciddi ölçüde gönüllülere bağımlı çalıştığını vurgulamak gerekiyor. Kuruluşların toplam insan kaynağının %63'ü gönüllülerden oluşuyor, geri kalanlar yarı veya tam zamanlı çalışanlar. Bu durum, gönüllülerin genelde gelip geçici olan doğaları nedeniyle ciddi sürdürülebilirlik sorunları doğuruyor, kuruluşların kurumsal hafızaları ve genel anlamda istikrarında da sorun teşkil edebiliyor, özellikle de gönüllüler kilit pozisyonlarda çalışıyorlarsa.

Türkiye'de Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Ortaya Çıkışının Zaman Çizelgesi

Görüştüğümüz Suriyeli STK'ların çoğu 2014 ila 2016 yılları arasında kurulmuş. Bu aynı zamanda Suriye'de şiddetin tırmandığı, IŞİD'in ülkede hızla yayıldığı ve Suriye'nin kuzeyinde sivillere yönelik hava saldırılarının yoğunlaştığı dönemdir. Bu faktörler, sığınma amacıyla Türkiye'ye giriş yapan Suriyelilerin sayısında çok büyük bir artışa neden oldu, bu kişilerin arasında, çalışmalarını sınırötesinden devam ettirme niyetinde olan pek çok sivil toplum aktivisti de vardı. Örneğin Rakka IŞİD tarafından ele geçirilmeden önce burada faaliyet gösteren sivil toplum grup ve kuruluşlarının sayısı, Suriye'nin kuzeyindeki diğer bölgelere kıyasla nispeten yüksekti, ancak IŞİD'in burada kontrolü tamamen ele geçirmesiyle birlikte bu grup ve kuruluşların çoğu Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldı. Bu, pek çoğunun çalışmalarını toptan durdurmaları anlamına geliyordu,

fakat bazıları yeni gruplar halinde bir araya geldi, yeni çalışma alanları belirlediler ve doğrudan Suriyeli mültecilerle çalışmaya başladılar. Bu eğilim, Şanlıurfa'daki Suriyeli kuruluşlarla yaptığımız görüşmelerde de vurgulandı; bu kuruluşların bazıları IŞİD işgali öncesinde Deyrizor'da faaliyet gösterirken, işgal sonrası oradan kaçmak, yeniden yapılanmak, çalışmalarının içerik ve kapsamını mültecilere odaklayacak şekilde değiştirmek zorunda kalmışlar.

Suriye'deki gelişmelere ek olarak bu kuruluşların kurulmasının zamanlaması, 2014-2016 arası dönemde Türkiye'de mevcut olan daha kapsayıcı ortamı ve daha geniş çalışma alanını yansıtmaktadır. Görüştüğümüz kuruluşların çoğu bu dönemde kayıt olmanın ve ilgili yasal süreçlerin "kolay" olduğunu dile getirdi. Görüşme yapılan kuruluşların yarısından fazlası, Türkiye'de yasal olarak kayıtlı kâr amacı gütmeyen derneklerdi. Yasal olarak kayıtlı olmayanlar, neden kaydolmadıklarına dair birkaç neden dile getirdi. Bazılarının üyeleri arasında oturma/çalışma izinleri olmayanlar vardı, bazıları ise temel masrafları (örneğin bir muhasebeci tutma, dernek açılış harçları vs.) karşılayacak yeterli mali kaynağa sahip değildi.

Bu derneklerin kurulma oranının en yüksek olduğu dönem 2015-2016 iken, 2017'de büyük ölçüde azaldığını görüyoruz. Bunun başlıca nedenleri, hükümetin Suriyeli STK'lara yönelik politikalarını değiştirmesi ve örneğin çalışanların çalışma izni alması gibi (daha geniş olarak ileride tartışılacaktır) yasal gereklilikleri uygulamaya koyması ve darbe girişimini takip eden genel siyasal iklimdir.

Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Kapsamlarının Zaman İçinde Değişimi

Her ne kadar kuruluşlarından bugüne Suriyeli STK'ların ana misyonları büyük ölçüde değişmemiş olsa da, çalışmalarının kapsamı ve içeriği, fayda sağlayıcılarının değişen ihtiyaçlarına, kurumsal büyümelerinde önlerine çıkan fırsatlara ve en önemlisi sahada edindikleri tecrübelerden çıkardıkları derslere uyarak değişim göstermiş durumda. Görüşmelerden çıkan bir başka eğilim de, iktisadi bakımdan güçlendirme girişimlerinden (örneğin temel olarak dikiş nakışa odaklanan mesleki eğitimler gibi) dikkat çekici ölçüde bir uzaklaşma, buna mukabil Suriyeli kadınların, kadın haklarına, özellikle de Türkiye'de sahip oldukları haklara dair bilgilerini artırmaya yönelik faaliyetlere kaymaydı. Görüşme yapılan kuruluşlardan bazıları programlarını, doğrudan çocuklarla yapılan çalışmalarını da kapsayacak şekilde genişletmişti. Bu kuruluşların beyanlarına göre, bu kaymanın temel nedeni, çocuğu olan kadınların çalışmalara katılmalarının önündeki engellerdi; bu kadınlar ya faaliyetlere hiçbir şekilde katılamıyorlar ya da katılsalar da, çocuklarını evde yalnız bırakamadıkları için sürdürüyorlardı. Pek çok kuruluş bu soruna yanıt vermek amacıyla çocukları destekleyen programlar geliştirmiş veya çocuk bakımı veren yuvalar kurmuş, böylece annelerin faaliyetlere katılımı sağlanmış. Bazı kuruluşlar ise odaklarını yavaş yavaş sağaltma ve psikososyal destek hizmetlerine yöneltmiş.

Suriye'deki keyfi gözaltılar ve zorla kaybetmeler gibi hak temelli meseleleri ele almaya yönelik ulusal, bölgesel ve uluslararası aktörler nezdindeki kronik ilgi eksikliği, bu vakalardaki faillelere karşı hesap sorulamama durumunun ısrarla devam etmesinin ve rejimin askeri ve siyasi avantajını konsolide etmesinin, Türkiye ve başka ülkelerdeki Suriyeli insan hakları kuruluşlarının strateji ve yaklaşımlarında büyük bir etkisi oldu. Sonuç olarak, başlıca odakları kadınlara karşı insan hakları ihlallerini belgelemek olan STK'lar, devam eden veri toplama faaliyetlerinin yanı sıra gittikçe daha çok adalet ve hesap sorulabilirlikle ilişkili özgül konularda bilinçlendirme ve kamuoyunu harekete geçirmeye yönelik savunuculukla uğraşmaya başladı. Ayrıca son iki yılda, bu kuruluşların hayata geçirdiği kadın odaklı girişimlerin sayısında dışı dokunur bir artış oldu; bu girişimler arasında, Suriyeli kadınların tecrübelerini ve perspektiflerini kayıt altına alıp korumayı hedefleyen sözlü tarih araştırmaları ve kadın odaklı destek grupları bulunuyor. Tüm bunlar strateji ve yaklaşımlarda sözü edilen bu kaymanın tezahürleridir, bu da söz konusu kuruluşların mülteci gruplarıyla çalışmalarının arttığını göstermektedir.

Türkiye'deki Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşlarının Karşılaştıkları Zorluklar

Görüşme yaptığımız kuruluşlar mevcut durumda karşılaştıkları çeşitli zorluklardan söz ettiler. Dile getirdikleri başlıca zorluklar, hükümet politikasındaki değişiklikler, kadınlara erişim ve mali ve teknik kaynak eksikliğiydi. Bunların her birine aşağıda değineceğiz:

Türk hükümetinin Türkiye'de faaliyet gösteren Suriyeli sivil toplum kuruluşlarına yönelik politikasındaki değişiklikler

Suriyeli STK'lar, 2012 başlarından 2016 sonuna kadar uzanan dönemde Türk devletiyle ilişkilerinde genel anlamda hoşgörülü bir ortamda çalıştılar, bu da onlara görece özgürce çalışma olanağı sundu. Ancak Türk hükümetinin 2016'nın sonunda Suriyeli kuruluşlara getirdiği yeni kural ve sınırlamaların, bu kuruluşların çalışmalarında ağır etkileri oldu. Bu etki bugün de devam etmektedir. Bütün çalışanların geçerli çalışma izni alma zorunluluğunun uygulanmaya başlanması özellikle hak temelli kuruluşlar üzerinde çok geniş kapsamlı bir etkisi oldu. Pek çok kuruluş, çalışma izni için gereken koşulları mali olarak karşılayamadı, ayrıca çalışma izni alınan durumlarda üzerlerine ek vergi ve SGK yükü bindi. Pek çoğu tamamen bağışçılardan gelen fonlara bağımlı olduğundan, ellerindeki kaynakları yeni masrafları içerecek şekilde düzenlemeleri mümkün olmadı, üstelik yasadaki bu değişikliklere kendilerini uydurabilmeleri için ek gelir kaynakları da yoktu. Mali olarak bu yükü kaldıracabilecek olanlarınsa karşılığında çalışma izni alma bürokrasisi ve bu iş için harcanan vakit sorunu çıktı; zaten kaynak sıkıntısı çeken, az insanla çok çalışmak durumunda olan kuruluşlar, bu işlerin gerektirdiği zamanı ve kaynağı bulmakta zorlandılar. Üstelik tüm bu çabanın sonucunda çalışma izni almanın garantisi de yoktu. Zamanla, çalışma izni almak son derece zor bir hale geldi. Son dönem yürürlüğe giren bir yönetmeliğe göre Suriyeli STK'lar, çalışanları için çalışma izni alabilmek için, Türk Kızılayı ya da İHH gibi bir Türk STK'sı ile resmi bir işbirliği/koordinasyon içinde olduklarına dair resmi belge sunmak zorundalar. Türk hükümetinin, Suriyeli STK'lara verdiği birlikte çalışabilecekleri Türkiyeli kuruluşlarının listesinde bulunan kuruluşların hepsi insani yardım odaklı kuruluşlardır. Dolayısıyla hak temelli Suriyeli kuruluşların, çalışma izni zorunluluğunu karşılayabilmek için doğrudan yardım yapan projeler yapmak dışında bir seçenekleri kalmamıştır.

Türk yetkililer yeni yasaların uygulamasını sağlamak amacıyla Suriyeli kuruluşların ofislerine habersiz ziyaretler yapmaya başladı, özellikle de Gaziantep'te. Pek çok örnekte baskın yapan polisler, orada bulunan kişilerin çalışan, üye, gönüllü veya sadece ziyaretçi olup olmadıklarına bakmaksızın çalışma izni olmayan herkesi gözaltına aldı. Halbuki yasada, kuruluşun ofisinde üye veya gönüllülerin bulunamayacağına dair bir ifade yoktur. Bu gelişme, Suriyeli kuruluşların çalışmalarına izin verilen alanda ciddi ölçüde bir daralmaya ve Suriyeli sivil toplum camiasında bir korku ikliminin doğmasına neden oldu. Görüştüğümüz kuruluşlar, bunun onları nasıl bir araya gelmekten alıkoyduğundan, hatta ofislerine bile gitmeye korkar hale geldiklerinden söz ettiler. Görüşmeciler bu durumu şöyle ifadelerle dile getirdiler: "Türk yetkililerin Suriyeli STK'lara muamelelerinden çok yorulduk. Korkuyoruz, kendimizi güvende hissetmiyoruz, artık faaliyetlerimizi evlerden yürütüyoruz." Görüştüğümüz kuruluşlardan pek çok kişi, bu gelişmelerin çalışanlarının/üyelerinin üzerlerinde yarattığı devasa psikolojik etkinin altını çizdi. Bu insanlar bugün artık sınır dışı edilmek veya kriminalize edilmek korkusuyla çalışıyorlar. Türk hükümetinin değişen sivil toplum politikası, uluslararası STK'lara da uzanmış durumda, pek çoğu, Türkiye'deki operasyonlarını tamamen kapatmak zorunda kaldı. Bu STK'ların gidişi, onlardan eğitim, fon ve başka türlü destekler alan Suriyeli kuruluşların sorunlarının katlanmasına neden oldu.

Görüşmelerde sık sık ortaya çıkan bir başka mesele de, yasalarda sürekli yapılan değişikliklerin tahmin edilemezliğiydi. Görüştüğümüz kuruluşlardan pek çok kişinin Türkçesi yetersizdi, bu insanların her gün

değişen yasaları takip edip anlamaları çok zor. Sürekli yasal destek almanın mali yükünü kaldırabilen kuruluşlar bile, bu yasa değişikliklerini takip etmekte zorlanıyor, çünkü çalıştıkları Türk avukatların da olan biteni tamamen kavrayabilmek, bu değişikliklerin sonucunda çıkan prosedür değişikliklerini anlayabilmek için zamana ihtiyaçları var.

Mülteci kadınlara erişimin karşısındaki zorluklar

Görüştüğümüz kuruluşlar, Suriyeli kadınlara ulaşmada ve onları faaliyet ve programlarına dahil etmede yaşadıkları zorlukları da dile getirdiler. Bunun için birkaç neden öne sürdüler. Mali sıkıntı içinde olan kadınlar için, toplum merkezine veya etkinliklere ulaşım masrafları çok yüksek ve çoğu STK'nın sahip olduğu kaynakların ne kadar sınırlı olduğu düşünülürse, ulaşım masraflarını karşılamak üzere bu kadınlara mali destek vermeleri mümkün değil. Başka bir zorluk da kadınların çoğunun küçük çocuklarının olması, yokluklarında onlara bakacak kimselerinin olmaması. Yukarıda da değinildiği üzere bazı kadın odaklı kuruluşlar bu soruna, mekânlarında çocuk dostu bir ortam yaratarak çözüm bulmaya çalışmışken, pek çoğunda böyle bir olanak mevcut değil. Kocaları veya erkek akrabalarının kadınların hareket serbestisi üzerinde uyguladıkları kısıtlamalar da kimi kadınların bu faaliyetlere katılımının önüne geçiyor. Son olarak, Suriyeli kadınlar nezdinde sivil toplum aktörlerine ve STK'lara yönelik genel anlamda bir güvensizliğin varlığına değinildi; bu da kadınlara erişim çabalarının karşısında bir zorluk teşkil ediyor. Görüştüğümüz Suriyeli kadınların çoğu bir de şöyle bir duruma değindi: STK'lar faaliyetlerini yeni kadın gruplarına genişletmek yerine hep aynı kadınlara ulaşabiliyorlar, ki bu da belki kuruluşların kadınlara erişimde yeterince çaba göstermediğine işaret ediyor olabilir.

Sınırlı mali ve teknik kaynaklar

Suriyeli STK'ların erişebildiği fonlarda genel gerileme eğilimi (ki bu, Suriye'yle ilgili bağışçı politikalarındaki kapsamlı değişimi yansıtmaktadır) ve görece küçük, yerel kuruluşların başvurabileceği yabancı fon olanaklarının kıtlığından dolayı görüştüğümüz kuruluşların pek azının fonlar konusunda başarılı olduğunu tespit ettik; fon almayı başarmış olanların kesinleşen fonlarsa, planladıkları faaliyetleri gerçekleştirmelerine veya kurumsal hedeflerine ulaşmalarına yetmeyecek düzeyde. Bir yandan yeterli fonun sağlanması için mücadele devam ederken, bir yandan pek çoğu normal faaliyetlerini tamamen gönüllü bazda sürdürüyor. Pek çoğu, uzun mali sıkıntı dönemleri yaşadıklarını, bu dönemlerde kuruluşun temel masraflarını bile karşılayamadıklarını belirtti. Suriyeli STK'ların %25'inin hiçbir fon almadığını ve STK'ların çoğunluğunun alabildiği fonların yıllık 50,000 doların altında olduğunu tespit ettik. Görüştüğümüz STK'lar arasında sadece biri 50,000-200,000 dolar arasında, biri de 500,000 doların üzerinde fon almış durumda.

Türkiyeli Sivil Toplum Kuruluşlarıyla İlişkiler

Gittikçe artan eğitim, yasal hizmet, geçim desteği ihtiyaçları ve Suriyeli ve ev sahibi topluluklar arasında artan gerilimlere eğilme zorunluluğu, mültecilerle çalışan Suriyeli ve Türkiyeli kuruluşların çabalarını olabildiğince birleştirmelerini hiç olmadığı kadar önemli hale getirmekte. Fakat bu işbirliklerinin önünde ciddi engeller var: dil engelleri, iki tarafın birbirinin bağlamlarına/operasyonlarına dair bilgi eksikliği ve kültürel farklar bu engellerden sadece birkaçı.

Mevcut durumda, Türkiyeli ve Suriyeli aktörler arasında neredeyse hiç koordinasyon veya işbirliği yok, üstelik bu ilişkilerin yokluğu özellikle hak temelli kuruluşlar arasında dikkat çekiyor. Görüştüğümüz Suriyeli kuruluşlardan, Suriyeli mültecilerle çalışan birkaç Türkiyeli kuruluş saymalarını istediğimizde, hemen hemen hepsi, Bülbülzade ve IHH gibi en büyük birkaç insani yardım kuruluşunu ve AFAD ve Türk Kızılayı gibi kamu kurumlarını söyledi. Pek azı birden ikiden fazla hak temelli kuruluşun adını sayabildi, ki bu da bize açık bir şekilde, mültecilerle çalışan Türkiyeli STK'lara dair asgari düzeyde dahi bilgiye sahip olmamanın ne kadar yaygın bir durum olduğunu gösterdi. Kuruluşların çoğu, Türkiyeli muadilleriyle ilişkiler kurmanın önündeki en büyük engelin dil engeli olduğunu altını çizdi; buna Arapçanın yaygın bir şekilde konuşulduğu Şanlıurfa'daki kuruluşlar istisna teşkil ediyor, zira Arapça bu şehirdeki insanlar arasında bir iletişim ortamı yaratıyor.

Görüştüğümüz birkaç kuruluş, Suriye sivil toplumundaki Türkiyeli kuruluşlara yönelik güven eksikliğine değindi. Bunun ardında yatan nedenleri tahlil etmek güç, özellikle de söz konusu kuruluşların, en büyük birkaç insani yardım aktörü dışında herhangi bir Türkiyeli kuruluşun adını veremedikleri düşünülürse. Öte yandan bu güvensizlik hissi, mülteci ve ev sahibi toplulukları arasında yaygın olan, zamanla daha da derinleşen genel güvensizliğin bir uzantısı olarak yorumlanabilir, zira Suriyeli STK çalışanların kendileri de mülteci. Görüştüğümüz kişilerin çoğu Türkiyeli kuruluşlarla ilişkileri sorulduğunda, meseleyi daha geniş Suriyeli ve ev sahibi topluluklar arası ilişkiler bağlamında değerlendirdi. Örneğin kıdemli bir sivil toplum çalışanı şöyle bir yanıt verdi: "Aramızda bir işbirliği yok, çünkü onlar bizi dışarıklı görüyor."

Görüştüğümüz bazı kişilerse, Türkiyeli ve Suriyeli kuruluşlar arasında işbirliğinin olmayışını ağırlıklı olarak Suriyelilere ait bir sorun olarak gördüklerini dile getirdiler. Suriyelilerin, geçtiğimiz sekiz yıl boyunca sürekli Suriye'deki savaşın sona erdirilmesi ve komşu ülkelere ve Avrupa'ya mülteci göçünün durdurulması için ülkeye müdahale edilmesi gerektiğini, ama bundan hiçbir sonuç alamadıklarını söylediler. Suriyeliler arasında yaygın olan başka bir tavır da, savaşı deneyimlememiş olanların, deneyimleyenlerin çektikleri acıları, içinde buldukları bağlamı ve yaşadıklarını anlayamayacağı hissi. Kimi Suriyeli kuruluşların, aktif olarak Türkiyeli muadilleriyle işbirliği ve koordinasyon arayışına girmeyişinin nedenlerinden biri bu hissiyat.

Öte yandan pek çok Suriyeli kuruluş, Türkiyeli muadilleri tarafından organize edilen faaliyetlere katılmış, fakat bunlar genelde tek defalık etkinlikler. Görüştüğümüz kuruluşların %28'i geçmişte bir noktada Türkiyeli kuruluşlarla bir nevi ortaklık yapmışlar. Bunlar genelde, örneğin çalıştıkları kadınların ürettikleri ürünlerin sergilenmesi gibi tek defalık faaliyetlermiş. Birkaç tanesi, devam eden faaliyetlere örnek olarak katıldıkları Suriyeli-Türkiyeli ortak mutfak girişimlerine değindiler. Tek bir kuruluşun Türkiyeli bir kuruluşla imzaladığı, kadın fayda sağlayıcıları içeren bir mutabakat anlaşması var. Suriyeli kuruluşların %24'ü, Türkiyeli muadillerinin organize ettiği etkinliklere davet edilmiş. Bu etkinlikler, savunuculuk temelli etkinliklerden Ramazan'da iftarlara kadar uzanan bir yelpazede. Bir kuruluş, bir zamanlar KADEM'in Ankara'da düzenlediği bir etkinliğe, Türkiye'deki mültecileri temsilen, mültecilerin durumlarını anlatmaları için konuşmacı olarak davet edildiklerini söyledi. Bir başkası da, Bülbülzade'nin aylık dergisinin kendilerinden, Suriyeli kadınlarla ilgili çeşitli konularda yazı istediklerini ifade etti. Başka bir Suriyeli kuruluş da, kadın hakları ve Türk kanunuyla ilgili hukuki destek veren Türkiyeli bir kuruluş tarafından düzenlenen iki atölyeye merkezlerinde ev sahipliği ettiklerini söyledi.

Fakat bu işbirliği örnekleri genelde bir defalık etkinlikler, yani sürdürülebilir, sürekli bir çalışma ilişkisine dönüşmemiş. Daha önemlisi, bu etkinlikler veya ortaklıklar temel olarak insani yardım/ihtiyaç odaklı kuruluşlar tarafından yönetiliyor, pek çoğunun çok net bir dini niteliği var. Türkiyeli feminist veya hak temelli kuruluşların Suriyeli kuruluşları davet etmeleri nadir bir durum, bu da Suriyeli ve Türkiyeli sivil toplum aktörleri arasında koordinasyon ve işbirliği eksikliğinin en çok kadın ve hak temelli kuruluşlar arasında olduğunun bir başka göstergesi.

Topladığımız verilerde hepsinden ayrışan tekil bir örnek vardı: Hem Türkiyeli hem Suriyeli çalışanları olan Urfalı Kadınlar, iki topluluğa da ulaşan, hem Türkiyelilerle hem Suriyelilerle çalışan tek kuruluştu.

Toplumsal Cinsiyet ve Feminizm Yorumları

Görüşme yaptığımız kuruluşların %75'i kendilerini feminist olarak tanımlıyor. Fakat çoğunda feminist bir gündemin ne olduğuna dair anlayış farklılığı var. Bazıları sadece temel düzeyde, geleneksel erkek/kadın ikiliğine dayalı bir toplumsal cinsiyet anlayışı sergiledi, bazılarıysa daha açık bir şekilde muhafazakâr, eşitliği tamamen kendi dinleri/kültürleri tarafından tanımlanan toplumsal cinsiyet rollerinin merceğinden görüyordu.

Bazılarıysa feminizmi kadınlarla çalışmakla eşanlamli gibi düşünüyordu; onlara göre kadınlarla çalışan bütün kuruluşlar otomatik olarak feminist kuruluşlardı. Bu durum, görüştüğümüz kuruluşların çoğu arasında genel bir kafa karışıklığını yansıtıyordu: çalışmaları ve yönelimleri feminist olanlarla kadınlarla çalışıp feminist gündemlere sahip olmayanları benzer görüyorlardı. Bir kısmı da feminizmi, erkeklerle kadınlar arasında, bazıları ise toplumsal cinsiyete bakılmaksızın toplumun bütün fertleri arasında siyasal, toplumsal, iktisadi ve kişisel alanlarda eşitliğin kazanılması olarak tanımlıyordu.

Eşitliğe geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin merceğinden bakan kuruluşlar, kadınların potansiyellerini harekete geçirmenin, toplumsal cinsiyete dayalı basmakalıp yargılara dayanan iktisadi güçlenme biçimlerinde (örneğin dikiş nakış, kuaförlük gibi) yattığını varsayıyordu. Aynı gruplar (ve birkaç başkası), kadınların, mülteci ve ev sahibi topluluklar arasında köprüler kurmada öncü rol oynama potansiyeline güçlü bir vurgu yaptılar; bu görüş de benzer şekilde, kadının tipik olarak kadınsılığa atfedilen "içsel" özelliklerine dayanan varsayımlara dayanıyor, ki bu da feminizme dair zayıf bir algıyı yansıtan başka bir görüştür. Dahası bazı kuruluşlar kadınlardan sık sık, değişim yaratabilecek aktif failer yerine "mağdur" olarak söz ettiler, bu da genel anlamda mülteciler, özelinde de kadınlara dair genel tavırları yansıtmaktadır. Bu varsayımlar ve önyargılar, kadınların güçlendirilmesine yönelik program ve faaliyetlerin tasarımı, planlanması ve uygulanmasına hayli etki ediyor.

Kuruluşların %35'i toplumsal cinsiyet politikaları olduğunu dile getirdi. Bu politikaları betimlemeleri istendiğinde şu iki meseleyi öne çıkardılar: İstihdam konusunda toplumsal cinsiyet eşitliği veya kadınlara iş olanakları yaratılması. Kendilerini kadın kuruluşu olarak tanımlamayıp güçlü bir kadın odağı olan kuruluşların toplumsal cinsiyet politikalarında, fayda sağlayıcılarının %50'sinin kadın olmasının sağlanması vardı. Bu eğitim ve öğretim fırsatları için de geçerliydi. Görüştüğümüz kuruluşlardan sadece bir tanesi, toplumsal cinsiyet politikalarını iş yerinde cinsel tacizi de kapsayacak şekilde genişletmeyi planladıklarını dile getirdi. %57'si toplumsal cinsiyet politikalarının olmadığını söyledi; bazıları bunun nedenini, zaten sadece kadınlarla çalıştıkları, bu nedenle ayrıca bir toplumsal cinsiyet politikalarının olmasına gerek olmadığı şeklinde açıkladı. Kuruluşların çok azı ekiplerine toplumsal cinsiyetle ilgili meselelerde eğitim verme olanaklarına sahipti. Eğitim olanakları genelde başka yerel veya uluslararası kuruluşlar tarafından sunuluyordu ve pek çok örnekte sadece bir veya iki çalışan bu olanaklardan faydalanabiliyordu. Toplamda 10 kuruluş, çalışanlarının toplumsal cinsiyetle ilgili eğitime katıldığını belirtti.

Suriyeli Sivil Toplum Kuruluşları Perspektifinden Suriyeli Kadınların İhtiyaçları

Görüştüğümüz bütün kuruluşlar, Suriyeli kadınların geniş bir yelpazeden toplumsal cinsiyet temelli zorluk ve sorunlarla karşı karşıya kaldıklarını dile getirdiler:

Kötü iktisadi ve hayat koşulları: Suriyeli ailelerin çoğu erkek fertlerini çatışmada kaybettiği için çok sayıda kadın evin "ekmeğini kazanan" başlıca fert haline gelmiş durumda. Bu kadınların çoğunun önceden ya çok az iş tecrübesi var ya da hiç yok; buna bir de yerel dili bilmeme durumu eklenince, aileleri için ekmek parası kazanmaları son derece zor bir hale geliyor.

İş yerinde sömürü ve cinsel taciz: Pek çok Suriyeli kadının gün be gün hayatta kalma mücadelesi baskısı altında olduğu bir gerçek, bu da onları genelde, uzun iş saatleri, düşük maaş ve güvence ve yasal korumadan yoksunluk gibi sömürü koşullarında çalışmak zorunda bırakıyor. Çalışma izni almak çok zor olduğu için pek çok Suriyeli kadının yasadışı olarak çalışmaktan başka seçeneği yok. Ayrıca aynı iş için Türkiyeli çalışanlardan daha az maaş almayı kabul etmek zorundalar. Ailelerinin temel ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmak zorunda olmaları, genelde işverenler tarafından sömürülmeye açık bir güç dengesizliği yaratıyor, bu da iş yerinde gayri adil koşullar ve düşmanca bir ortamın Suriyeli kadınlara dayatılmasıyla sonuçlanıyor. Bu faktörler aynı zamanda Suriyeli kadınların iş yerinde cinsel taciz ve istismara maruz kalmaları yönünde büyük bir risk de doğuruyor. Görüştüğümüz kuruluşlar bu konuyu sık sık dile getirdiklerine göre konu hakkında büyük bir farkındalığa sahipler.

Yasal ihtiyaçlar ve bilgiye erişim: Bazı kuruluşlar, kadınların sahip oldukları hakları anlamalarını sağlamak için yasal desteğe çok daha fazla odaklanılması gerektiğine işaret etti. Pek çoğu, Suriyeli kadınların ne zaman ve nerelere suç duyurusu yapabileceklerini bilmediğini düşünüyor. Bir kadın iş yerinde cinsel tacize uğrarsa ve bu konuda harekete geçmek isterse, bunu nasıl ve nereye yapacağını bilmesi kilit önem taşıyor. Aynı durum, çocuk yaşta evlilik ve ikinci evlilik uygulamalarında da geçerli; bunlar her ne kadar Suriye'de de yaygın olsa da, yerlerinden edilenler arasında artış gösterme eğiliminde.

İktisadi güçlendirme ve insani yardım yaklaşımları, STK programlarında ve çalışma alanlarında ön planda. Pek çok kuruluş zaten Suriyeli kadınların veya genel olarak mültecilerin hayat koşullarını geliştirme amaçlı kurulmuş. Bu hedefleri de temel olarak insanların iktisadi güçlenmesini sağlayarak gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Öte yandan bu kuruluşlar yavaş yavaş çalışma kapsamlarını, bilgi edindirmeyi de içine alacak şekilde genişletmeye başlamışlar. Bu kaymada gözlemlenen belli başlı tema, enformel eğitim gibi görünüyor; bu alana, kadınlara toplumsal cinsiyet, üreme sağlığı gibi konularda eğitimler ve dil kursları vermek giriyor. En başta Antakya'dakiler olmak üzere pek çok kuruluş da, yasal desteğe özel bir önem veriyor, ihtiyaç duyan kadınlara yasal destek veren avukatları var.

Türkçe kursları kuruluşların en büyük öncelikleri arasında, zira dil, kadınların iş bulmalarında veya ev sahibi topluluklarla iletişim kurmalarında önlerinde duran en büyük engellerden biri. Kadın sorunlarına eğilen Suriyeli sivil toplum aktörleri, kadın alanında çalışan uluslararası STK'lardan izole çalışmıyorlar, dolayısıyla burada bir etkileşim alanı söz konusu. Bu etkileşim ve doğurduğu bilgi paylaşımı ortamı, bilgilendirme faaliyetlerine yönelimin ardında yatan bir başka neden olabilir, ki bu da kadının güçlendirilmesine dair anaakım feminist perspektiflerle daha tutarlı görünüyor.

Suriyeli kuruluşların çoğu iş yerinde taciz ve sömürüyü, Suriyeli kadınların karşı karşıya olduğu en önemli zorluklardan biri olarak tanımlasa da, tasarladıkları programlarda bu meseleyi resmen ele aldıklarına dair pek az işaret mevcut; buna istisna, birkaçının yürüttüğü genel kadın hakları farkındalığı atölyeleriydi. Bu durum, bu sorunlara dair farkındalığı somut programlara aktarmadaki deneyim eksikliğini veya bu meseleyi ele alma karşısındaki korkuları yansıtıyor olabilir.

Suriyeli STK'ların müdahale tasarım süreçleri: Görüşme yapılan kuruluşların çoğuna göre bu süreçler, sahada bire bir görüşmeler veya odak gruplar kanalıyla yapılan ihtiyaç değerlendirme araştırmalarına dayandırılıyordu. Kuruluşların çoğu, proje ve programlarını kadınların ihtiyaçlarına dayanarak tasarladıklarını belirttiler de, pek çoğunda mülteci kadınların ihtiyaçlarına dair derinlemesine bir anlayış geliştirmeye yönelik, çeşitli indikatörlere (örneğin sınıf, yaş, eğitim düzeyi, din, meslek gibi) dayanan ve yerlerinden edilmişlerinin farklı aşamalarını yansıtan veri toplama faaliyetlerinin olmadığını gözlemledik. Birkaçı, yapacakları müdahaleyi nasıl tasarladıklarını anlatan belirli bir yöntem belirtmedi, sadece program ekiplerinin tasarım sürecinden sorumlu olduklarını, ama özgül ayrıntılar veremeyeceklerini söylediler.

Türkiye'deki Suriyeli Kadınların Durumunu Anlamak: Profiller ve Yaklaşımlar

Araştırma sürecimizde 211 kadınla görüşme yaptık. En çok görüşme yapılan bölge İstanbul'du; bu şehirde iki ilçeden veri toplandı, ayrıca İstanbul, toplamda en çok Suriyeli mülteci barındıran şehir (yaklaşık 560,000 kişi). Örneklemimizin geri kalanı, her şehirdeki Suriyeli mülteci nüfuslarının boyutlarına ve nüfuz/etkilerine göre seçildi. Örneğin Gaziantep, ikinci en çok görüşme yaptığımız şehir; bunun nedeni sadece bu şehirde 412,000 civarında Suriyeli yaşıyor olması değil, bu şehrin aynı zamanda Suriye sivil toplumuna bir aktarım merkezi olmak gibi tekil bir özelliğe de sahip olması. Gaziantep ayrıca bir sanayi şehri ve büyük bir Suriyeli işçi nüfusu da barındırmakta.

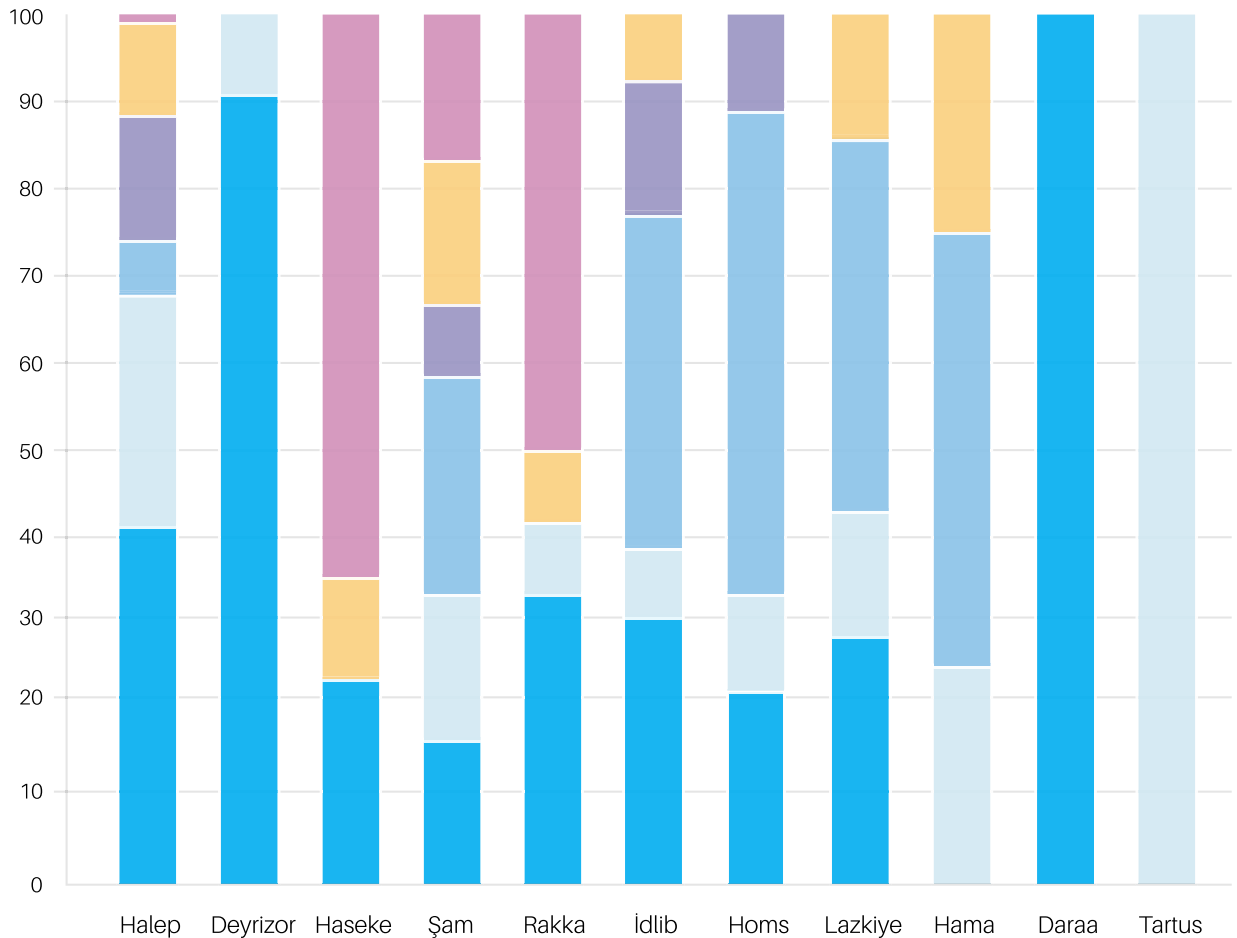
Türkiye şehirlerindeki Suriyeli mülteci nüfuslarının geldikleri şehir/bölgelere göre terkihi

Suriyeli kadınlarla yaptığımız görüşmeler, güvenlik hissinin ve toplumsal ağların varlığının, sığınılan ülkede yerleşecekleri yerin seçiminde rol oynayan en önemli iki faktör olduğunu gösterdi. Görüştüğümüz kadınlar, akrabalarının, komşularının ve hemşehrilerinin daha önce gelip yerleştikleri yerleri seçme eğilimindedir; ilgili literatüre bakıldığında bütün göçmen toplulukların benzer bir davranış sergilediği görülüyor. Örneğin Şanlıurfa, çok sayıda Rakka ve Deyrizor kökenli Suriyeli barındırıyor; Gaziantep'te ise Halepli Suriyeliler çoğunlukta. Burada coğrafi faktörler de önemli bir rol oynuyor; mülteciler geldikleri şehirlere yakın sınır şehirlerine yerleşme eğilimindedir. Bunun nedeni sadece coğrafi yakınlık değil, sınır şehirleri, genel manzara, kültür, bazı örneklerde mimarlık vs gibi unsurlarda da kendi şehirlerine benzetmeleri ve bunun

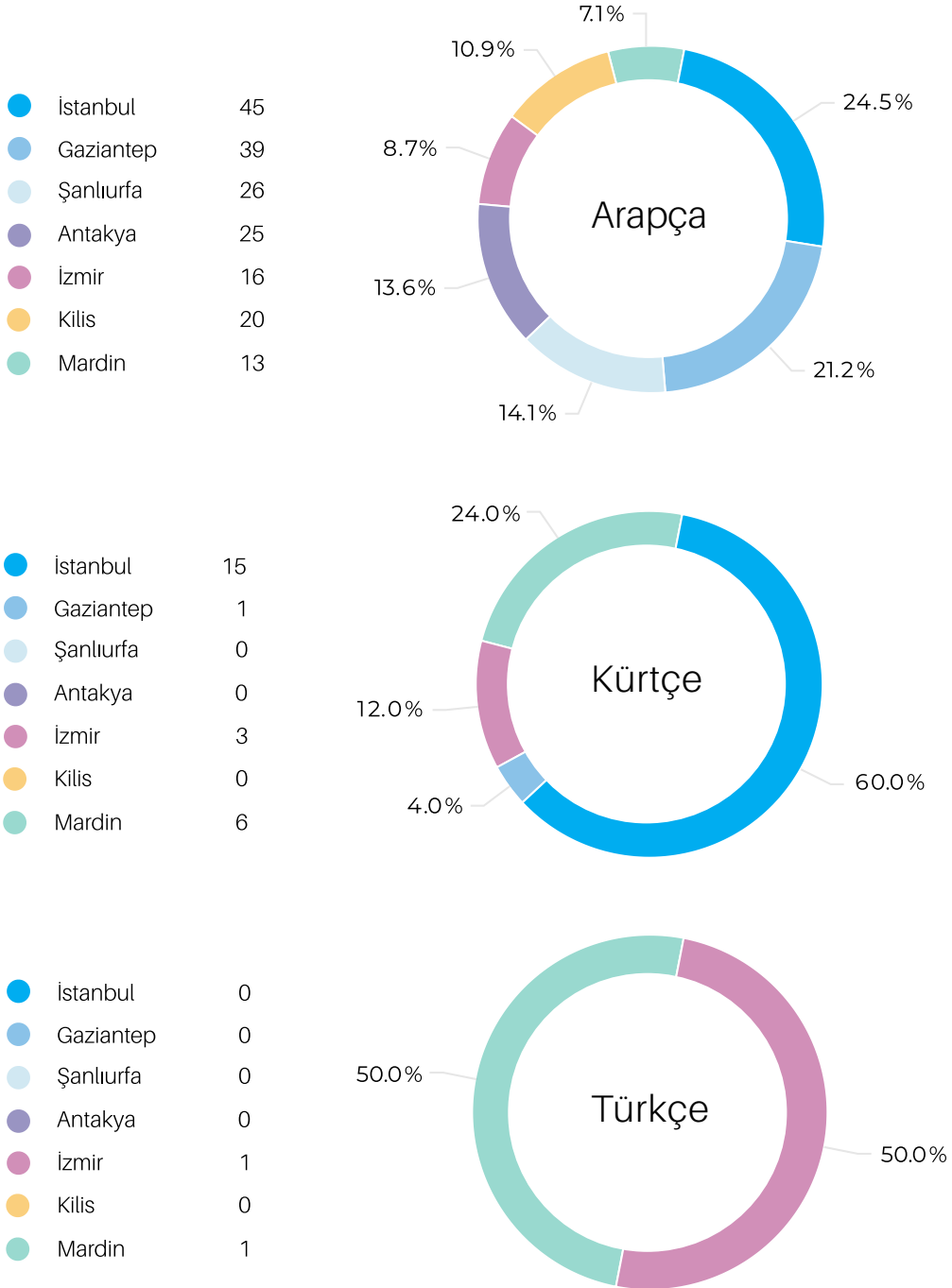
da mültecilerin memleketleriyle kendilerini bağlantılı hissetmesine yardımcı olması. Pek çok Suriyelinin sınır şehirlerini tercih etmesinin bir başka nedeni de 2015'e kadar iki ülke arasındaki sınırın açık olmasıydı, özgürce ülkelere gidip gelebiliyorlardı. Sınırın kapatılması, Suriyelilerin, İzmir, İstanbul gibi batıdaki şehirlere daha çok yönelmelerine neden oldu. Sınır şehirleri arasındaki ticaret ilişkileri de bir başka faktördür, zira mülteciler en iyi bildikleri yerlere yerleşme eğilimindedirler. Örneğin Gaziantep ve Halep şehirleri arasındaki ticari ilişkiler yüzyıllar öncesine kadar uzanır. Öte yandan, İstanbul'a yerleşen Suriyelilerin bu tercihteki temel motivasyonu iktisadi faktörler, zira büyük şehirlerde daha çok iş olanağı vardır. Ancak, hızla büyüyen Suriyeli topluluklarda kısa sürede iktisadi faktörlerin yanında başka önemli faktörler de ortaya çıkmış durumda.

Kadınların geldikleri şehirlerin, Türkiye'de yaşadıkları şehirlerle ilintisi

● Halep	112 (53.1 %)	● Rakka	12 (5.7 %)	● Hama	4 (1.9 %)
● Deyrizor	22 (10.4 %)	● İdlib	13 (6.2 %)	● Daraa	2 (0.9 %)
● Haseke	17 (8.1 %)	● Homs	9 (4.3 %)	● Tartus	1 (0.5 %)
● Şam	12 (5.7 %)	● Lazkiye	7 (3.3 %)		

Anadilin yerleşilen şehirle ilintisi

Etnik köken ve dil ortaklıkları, Suriyelilerin yerleşim tercihlerini belirleyen diğer önemli faktörlerdir. Bu ortaklıklar sayesinde bir yere yerleştiklerinde yerinden edilmenin toplumsal ve kültürel yoksunluklarını daha hafif yaşıyorlar. Örneğin Mardin’de büyük bir Suriyeli Kürt nüfusu barınıyor, bunun nedenlerinden biri şehirdeki yerli Kürt nüfusunun varlığı. Bu nedenle Mardin’de okula giden Suriyeli çocuklar arkadaşlarından, diğer şehirdeki yaşlılarına kıyasla daha az ırkçılığa maruz kalıyorlar. Etnik ve dil faktörlerine eklenen, önceden var olan toplumsal ağlar unsuru, Suriyeli Kürtlerin çoğunun ilk giriş yaptıkları sınır şehirlerinin ardından neden İstanbul’a taşınmayı tercih ettiklerini açıklıyor. İlginçtir bu faktörler daha en baştan, Suriyeli Araplara nazaran daha kolay iş ve ev bulabilmelerini de sağlamış.

Türkiye'ye geliş

Görüştüğümüz çoğu kişinin Türkiye'ye geliş örüntüleri, Suriyelilerin ülkeye doğru genel hareketini yansıtıyordu. Bu hareket büyük ölçüde Türk hükümetinin politikalarıyla biçimlenmiş; başlangıçta "açık kapı" politikasından vize sınırlandırmalarına, oradan, büyük ölçüde AB-Türkiye Mülteci Anlaşması'nın tetiklediği bir değişim olan sınıra duvar inşa etmeye kadar uzanan politikalar bunlar. Görüştüğümüz kadınların %70'i Türkiye'ye 2011 ila 2014 yılları arasında giriş yapmış; %30'dan azı ise 2014'ten sonra ve sadece %3'ü 2017'de gelmiş. Suriye'de 2014 sonrasında tırmanışa geçen şiddete, özellikle de rejimin Halep'te kontrolü ele geçirip binlerce aileyi evlerinden etmesine rağmen, bu dönemde Türkiye'ye gelen mülteci sayısı dikkat çekici ölçüde azaldı. Türkiye 8 Ocak 2016'dan itibaren Suriyelilere vize uygulaması başlattı. Bu tarihten önce Suriyeliler ülkeye vizesiz girebiliyordu. Suriyeliler için Türkiye vizesi almak çok zor, özellikle halen Suriye'de bulunanlar için. 2016 öncesinde Türkiye'ye, kaçakçıların kullandığı yollardan Türkiye'ye düzensiz girişler nispeten kolaydı, bu durumu görüştüğümüz pek çok kadın dile getirdi. Kadınların ifadeleri, Türkiye'deki Suriyelilerin çoğunluğunun ülkeye düzensiz giriş yaptığını yansıtmaktadır. Ancak bu durum 2016'dan itibaren, Türk güvenlik güçlerinin uygulamaya başladığı geniş güvenlik önlemleriyle birlikte değişmeye başladı, ülkeye düzensiz giriş son derece zor ve masraflı hale geldi. Dahası Türkiye, Suriye sınırına bir duvar inşa etmeye başladı, bu da insan kaçakçılığı süreçlerini daha da zor hale getirdi.

Görüştüğümüz kadınların sadece %33'ü, yani 70 kişi Türkiye'ye yasal, geri kalan %67'siyse düzensiz yollardan girmiş. İkinci grup, temel olarak Suriye'de belgeleri olmadığı için bu şekilde giriş yapmak zorunda kalmış. Pek çok Suriyeli kadın, kaçmaya zorlanmanın öncesinde pasaport vs gibi seyahat belgesi almayı hiç düşünmemiş; keza 2011 öncesinde buldukları yerde bu tip belgeleri veren resmi hükümet yetkilileri de yokmuş. Bazıları da çatışmaların ortasında belgelerini kaybetmiş. Ayrıca yukarıda da belirtildiği üzere, insan kaçakçılığı 2016'ların ortalarına kadar kolay bir opsiyon olarak görülüyordu. Suriyeli kadınların çoğunluğunda söz konusu olan bu belgesizlik ve ülkeye düzensiz yollarla girmiş olma durumu, sığındıkları ülkede onları savunmasız ve kırılgan kılmış; bu yüzden şehirden şehre hareketleri kısıtlanıyor, bu da korku ve istikrarsızlık duygularının katlanarak artmasına neden oluyor.

Görüştüğümüz kadınlardan biri Türkiye'ye kaçma deneyimini şu şekilde anlattı: "Ben sakat bir insanım, ancak yardımla yürüyebiliyorum. Beş kaçma girişiminin sonunda Türkiye'ye girmeyi başardım. Bir defasında sınırda 10 gün geçirmiş, sonra giremeyip İdlib'e dönmek zorunda kalmıştım. Bir başka [denemede], başka insanlarla girmeyi başardım, fakat Türk jandarması bizi geri dönmeye zorladı." Birkaç kadın da insan kaçakçılarının onları nasıl para konusunda sömürdüğünü anlattı; sınırda güvenlik önlemleri artırdıkça kaçakçıların da fiyatlarını yükselttiğini belirttiler. İnsan kaçakçıları, güvenlik ve daha iyi bir hayatın peşinde savaş ve şiddetten kaçan mültecilerden, özellikle de mülteci kadınlardan faydalanıyorlar. Bu durum, göçmenlerin kırılgan olmalarına, suiistimal ve sömürüye açık olmalarına neden oluyor.

Görüşme yapılan kadınların medeni hali

Görüşme yaptığımız kadınların %62'si evli ve yanlarında eşleri var; %4.2'sinin yanlarında eşleri yok, bunun nedeni eşlerinin ya silahlı çatışmaya katılıp ölmüş veya kayıp olması, tutuklanması ya da başka bir yere gitmesi. Görüştüklerimizin %4.7'si boşanmış kadınlar; eşlerinden ayrı yaşayanlar %5.2 ve dullar yaklaşık %10'u oluşturuyorlar. Böylece görüştüğümüz haneler arasında tamamen kadınlardan oluşanlar, bütün görüştüklerimizin %24'üne tekabül ediyor, ki bu oran, Türkiye'deki Suriyeli kadınlar gerçeğini tam olarak yansıtmıyor, zira istatistiklere göre, sadece kadınlardan oluşan haneler gerçekte bunun çok üzerinde bir orana sahip. Ayrıca kimi şehirlerden odak grup katılımcılarıyla (Mardin, Kilis ve İzmir) ayrıca bire bir görüşmeler yapmadık, ki bu katılımcılar arasında pek çok boşanmış ve dul kadın vardı. Suriyeli mülteci toplulukları arasında, kadınların tek olduğu hanelerdeki ciddi artışla ilişkili olarak ortaya çıkan sosyokültürel kaymalar konusuna ilerleyen bölümlerde değineceğiz.

Eğitim düzeyi

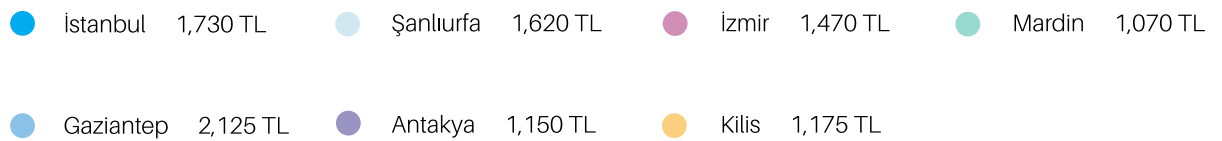
Görüşüğümüz kadınların yaklaşık %50'sinin eğitim düzeylerinin düşük olması dikkat çekici; bu kadınlar ortaokul veya altı düzeyde okulları bitirmişler. Görüşüğümüz kadınların %16.5'i lise mezunu olduklarını söyledi, %32'u ise üniversite veya yüksek okul mezunu. Pek çok genç kadın, savaş yüzünden Suriye'de eğitimlerini yarıda bırakmak zorunda kaldıklarını, eğitimlerine Türkiye'de devam etmek istediklerinde karşılarına birçok zorluk çıktığını söyledi; bu zorlukların tek nedeni dil engeli değil, üniversitelerin kayıta istedikleri belgelere sahip olmamak da önemli bir sorun teşkil ediyor, pek çok örnekte bu belgeler ya kaybolmuş ya da alınması imkânsız. Öte yandan, Türkiye'deki üniversitelere kaydolmayı başaran genç kadınlar da başka zorluklarla karşılaşılıyor, bunların başında Suriyeli öğrencilerin kayıtlarında üniversite idarelerine zindinde bir netlik olmayışı geliyor. Görüşüğümüz genç kadınlar, ihtiyaçları olan bilgileri genelde daha önce bu yollardan geçmiş olan Suriyeli öğrencilerden edindiklerini söylediler.

Aile geliri

Görüşüğümüz kadınların ailelerinin aylık ortalama gelirleri genellikle Türk devletinin 2018'de ilan ettiği asgari ücretin (yani net 1,603 TL, brüt 2,029 TL) altında. Aşağıdaki grafikte, yedi araştırma bölgesinde ailelerin ortalama gelirleri gösterilmektedir. Gaziantep'in ortalaması diğer şehirlerin ortalamalarından yüksek görünüyor; ayrıca asgari ücretin bir miktarı yukarısında. Ancak Türkiye'den farklı olarak Suriyelilerin sosyal güvenlik sisteminden faydalanmadıklarının altını çizmek önemli, çünkü çoğunun çalışma izni yok, bu da gelirlerini enformel sektörlerden elde ettiklerini anlamıyor. Dolayısıyla daha büyük bir risk altındalar, bu da onları, özellikle de mali sıkıntılar içindelerse suistimale açık hale getiriyor.

Aylık Ortalama Gelir

Suriyeli Kadınların Türkiye'deki Yasal Statülerine Dair Algıları

Türkiye'ye ilk gelmeye başladıkları 2011'den bugüne Türkiye'deki Suriyelilerin yasal statülerinin değişimini ve geçici koruma yönetmeliğiyle birlikte onlara tanınan meşru hakların kapsam ve sınırlarını yukarıda tartıştık. Bu bölümde, Suriyeli kadınların haklarına dair algılarını (veya bir algılarının olmayışını) ve enformel ağlar ile destek mekanizmalarını, haklara sahip olmadıkları veya sahip oldukları hakları kullanamadıkları durumları ele alacağız.

Her ne kadar Suriyelilerin öngörülebilir bir gelecekte Suriye'ye dönmeyeceklerinin ve Avrupa'ya giden yolların büyük ölçüde AB-Türkiye Mülteci Anlaşması'yla kapanmış olduğunun anlaşılmasıyla Türkiye'deki uzun vadeli yasal statülerine yönelik talep yaygınlaşsa da, bugün hâlâ Türkiye'de net bir mülteci statüsü talebi söz konusu değil. Görüştüğümüz kadınların bazıları Türkiye'de içinde buldukları koşullarla Avrupa'da yaşayan Suriyelilerinkini karşılaştırsalar da Türkiye ve Avrupa ülkelerindeki Suriyelilerin meşru yasal statüleri arasındaki tezatları bağlamsallaştırmadılar.

Kadınların çoğu, içinde buldukları statünün yasal olarak "mülteci" yerine "geçici koruma" şeklinde sınıflandırılmış olduğunun farkında değildi. Bilakis, Türk devletinin Suriyeli mültecilere yönelik "misafir" anlatısı, Suriyeli mültecilerin kendilerinde de epey yerleşmiş görünüyor. Gaziantep'te görüştüğümüz Suriyeli kadınlardan biri şöyle dedi: "Mülteci olmak 'hiçbir şeysiz' demek, diğerlerinden 'az olmak' demek, ikinci sınıf olmak demek. Misafir olmak daha iyi. Böyle denince orada hoş karşılanıyormuş gibi hissediyorsunuz." Bu kadının Türkiye'deki varlığını "geçici koruma altında" statüsü yerine misafir olarak tanımlaması aynı zamanda Türk devletinin, bu "misafir" anlatısıyla hedeflediği şeyi bir dereceye kadar başardığını gösteriyor; yani Türkiye vatandaşları nezdinde olayın ters tepmesini önlemek veya minimumda tutmakla kalmıyor, Suriyeli mülteciler meselesine hak temelli bir perspektiften yaklaşma zorunluluğundan da kurtuluyor.

Öte yandan "misafir" anlatısı ve Türkiye'deki durumlarının geçiciliği, bütün kadınlar tarafından görüldüğü gibi kabul edilmiyor. Örneğin Gaziantep'te görüştüğümüz başka bir kadın şöyle dedi: "Ben Türkiye'de geçirdiğim beş yıllık hayatımda verdiğim bir ara olarak düşünüyorum. Türkiye'ye, hepimize kapılarını açtığı için teşekkür ederim, bunu pek çok Arap ülkesi Suriyelilere yapmadı; fakat ben Avrupa'ya taşınmak istiyorum." Başka kadınlar da benzer şekilde, Türkiye'deki hayatlarının getirdiği askıda olma duygularını ve istikrar bulabilmek için Avrupa'ya gitme isteklerini dile getirdiler. Türkiye'de geçirdikleri ilk yıllarda Türk devletinin mülteci politikalarıyla, çeşitli Arap devletlerinin taşın altına elini koymak istemeyen politikalarını karşılaştırıyorlar, sonuçta kapılarını açan Türkiye'ye "şükran" hissediyorlardı. Ancak yıllar ilerledikçe ve mülteciler her geçen gün Türkiye'de istikrarlı hayatlar kuramadıklarını gördükçe, ülkeyi Avrupa ülkeleriyle karşılaştırmaya başladılar. Bu durum, misafir söyleminin sınırlarının anlaşılmasıyla ortaya çıktı ve popülist söylemlerin nihayetinde, Suriyelilerin Türkiye'de güvenli hayatlar kurmalarına izin veren somut haklar gelmedikçe insanlar arasında öfke ve memnuniyetsizliğin birikmesine neden olacağı gittikçe daha açık ve net anlaşılıyor.

Suriyeli kadınların Türkiye'deki yasal statülerine yönelik temel eleştirisi, geçici koruma statüsünün kendisine yönelmiyor, onun yerine yasal statülerinin gündelik hayatlarında tezahür etme, tecrübe edilme biçimlerinde ortaya çıkıyor: örneğin kimlik kartı gibi uygulamalarda. Görüştüğümüz kadınların çoğu kimlik çıkarmada karşılarına çıkan zorluklardan söz etti. Her ne kadar Türkiye'deki Suriyelileri de kapsayan genel anlamda yabancılar yasası merkezi bir anlayışla düzenlenmiş olsa da, yerelde farklılıklar gösteren uygulamalar var. Bu merkezi yasalar ve yerel uygulamalar arasındaki uyumsuzluk, Suriyelilerin gündelik hayatlarında karşılaştıkları sorunların temelini oluşturuyor. Gaziantep ve İstanbul gibi bazı valilikler Suriyelileri kaydetmeyi durdurdular; bazı valiliklerde de çok sayıda Suriyeliyi kaydedecek insan kaynağı mevcut değil; bu ve benzeri nedenlerden ötürü pek çok Suriyeli aile, kimlik alabilmek için enformel/yasadışı araçlara para ödemek zorunda olduklarını düşünüyor, halbuki Türk yetkililer ısrarla bu gibi kimselerin Türk devleti nezdinde herhangi bir resmiyetinin olmadığını söylüyor.

Görüştüğümüz kadınların hiçbiri bu kimlik alma sürecini "kaydolma" diye nitelemedi. Türkiye'deki Suriyelilerin muhayyilesinde kimlik almak, belirli bir yasal statüde kaydolmak ve bu yasal statünün getirdiği haklara erişmek anlamına gelmiyor. Örneğin bütün kadınlar, kimliğe sahip olmadıkları için çeşitli hizmetlere erişimde karşılaştıkları sorunları dile getirdiler, fakat kimliğe sahip olmamakla geçici koruma statüsünde kaydolmamak arasındaki kavramsal bağı hiçbiri kuramadı. Bunun başlıca nedenini, devlet yetkililerinin Suriyelileri geçici statünün ne olduğu, bunun ne gibi sonuçları olduğu konusunda yeterince bilgilendirmemeleri olarak yorumluyoruz. Bu nedenle Suriyeliler, örneğin okul, hastane gibi devlet kökenli hizmet sağlayıcılarının kapısına gittiklerinde büyük ölçüde, kendi enformel ağı kanalıyla ve bireysel tecrübeleriyle hangi hizmetlere erişimleri olduğunu öğreniyorlar. Bu da Suriyelilerin Türkiye'de kendilerini istikrarsız hissetmelerinde büyük bir rol oynuyor.

İş kimlik almaya gelince Suriyeli ailelerin karşılaştığı başlıca sorun, kaydoldukları şehirle ikamet etmekte oldukları şehrin farklı olması. Örneğin Gaziantep artık Suriyelileri kaydetmediği için pek çok Suriyeli, Mersin vs gibi başka şehirlerde kaydolmak zorunda kalıyor. Halbuki bu kimlik, verildiği şehirdeki sağlık ve eğitim sistemine girmelerini sağlıyor. Dolayısıyla pek çok kadın, çocuklarının Gaziantep'te Türk devlet okullarına gidemediğini ifade etti. Bu, çocuklarını en başta Türk devlet okulları yerine Suriyeli okullarına kaydetmelerinin en önemli nedenlerinden biri. Benzer şekilde, Türk devlet hastanelerine kabul edilmedikleri için, kayıtdışı Suriyeli kliniklere gitmekten başka çarelerinin olmadığını söylediler. Dolayısıyla, iyi işleyen bir bürokratik sistemin olmayışının nasıl Suriyelilerin sunduğu paralel hizmetlere yol açtığını anlayabiliyoruz.

İstanbul'da yaptığımız bir odak gruba katılanlardan biri, Şanlıurfa'da kayıtlı olan babasının İstanbul'da kanser olduğunu ve vefat ettiğini anlattı. Bürokratik sistemde, kayıt yeriyle ikamet yerinin ayrı olmasından kaynaklı sorundan dolayı Şanlıurfa'daki sistem babanın ölüm ilanını vermiyor. Dolayısıyla çocukları, yetimlere verilen burslardan faydalanamıyor.

Gaziantep dışında İzmir de, kayıt yeriyle ikamet yerinde uyumsuzluk yaşanma oranının yüksek olduğu bir şehir. Bunun temel nedeni, İzmir'in Türkiye'ye giriş noktası olmayıp Suriyelilerin ilk girdikleri yerde bir süre yaşayıp sonra taşınmayı tercih ettiği ikincil bir hedef oluşu. İzmir'e gelince kayıtlarını buraya alamıyorlar. Şehirler arası kayıt aktarımı, pek çok Suriyeli kadının dile getirdiği bir başka büyük sorun. Gaziantep ve İzmir'de görüştüklerimizin aksine İstanbul, Sultanbeyli'de görüştüklerimizin hiçbiri kimlik almayla ilgili sorunlara değinmedi; gerçekten de Sultanbeyli'de kayıt işinin kolay oluşu, insanları bu ilçeye çeken en büyük faktörlerden biri.

Saha araştırması yaptığımız yedi bölgenin tamamında, kadınların yasal statüleriyle ilgili dile getirdiği ikinci büyük sorun, Suriyelilerin iş yerinde maruz kaldıkları sömürüydü. Her ne kadar yasaya göre geçici koruma altındaki Suriyelilerin çalışma izni almaya hakları olsa da, Türkiye'nin dört bir yanında ezici çoğunlukta Suriyeli çalışma izinsiz çalıştırılıyor, bu da sömürünün yolunu açıyor. Türk yetkililer Ocak 2016'da, Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin çalışma hakkını düzenleyen yeni bir yönetmelik çıkardı. "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik"e göre Türkiye'de kayıtlı olan Suriyeli mülteciler, ancak ve ancak kayıt oldukları şehirden çalışma izni alabilir. Ayrıca bu başvuruyu mültecilerin kendisi değil iş verenleri yapabiliyor. Bu durum, çok az sayıda Suriyelinin çalışma iznine sahip oluşunun temel nedenlerinden biri olageldi.

Suriyelilerin çoğu, mevsimlik tarım işçiliği, tekstil fabrikalarında işçilik gibi vasıfsız işçi olarak çalışıyor. Odak grup katılımcılarımızdan birkaçı, lise veya hatta üniversite mezunu olup, eğitim düzeylerine denk iş bulma güçlüklerinden dolayı vasıfsız işçi olarak çalışan ne kadar çok Suriyeli kadın olduğundan söz etti. Pek çoğu asgari ücret altında maaş alıyor, sosyal güvenceleri yapılmıyor. Görüştüğümüz pek çok Suriyeli kadın, asgari ücret altında maaş alma ve sosyal güvencesiz çalıştırılma sorununu, emek sömürüsü veya Suriyelilerin çalışma izni almasını zorlaştıran devlet politikalarıyla ilişkilendirmek yerine, ırkçılık olarak sınıflandırdı.

Çalışma izni olmadan çalışmak aynı zamanda, Suriyelileri güvenlik görevlileri ile muhattap olmalarını gerektiren bir duruma düştükleri zamanlarda daha korumasız kılıyor. Pek çok kadın, yasadışı çalışıyorlarsa Türk vatandaşlarıyla bir sorun yaşadıklarında polise gitmekten çekindiklerini dile getirdi, zira polise

şikâyette bulunurlarsa bu konu büyük ihtimalle ciddi sorunlara neden olacağına inanıyorlar. Ayrıca çoğu kadın, Türk vatandaşlarından gelen “seni polise şikâyet ederim” gibi tehditler yaşadığını anlattı. Sonuç olarak iş yerinde sömürü, Suriyelilerin hayatlarının diğer alanlarında adalete başvurmalarının önünde ciddi engeller teşkil ediyor.

Suriyelilerin Türkiye’deki yaşam koşullarına yaklaşımda ve bunları tahlil etmede hak temelli bir çerçevenin olmayışı, yaşadıkları açık seçik sömürüleri değiştiremez bir gerçeklik olarak kabul etmelerine yol açmışa benziyor. Örneğin pek çok Suriyeli kadın, Türkiye’de çalışma saatlerinin çok uzun olduğunu belirtti. Ancak uzun çalışma saatlerinin kanunlara aykırı olup olmadığını sorgulama ihtiyacı hissetmediler. Yani haklı olarak, uzun çalışma saatlerinin, Suriyelilere yönelik iş sömürüsünün bir tezahürü olduğunu görmek yerine, bunu Türkiye’de verili bir durum gibi tartışıyorlar. Bazı kadınlar, vatandaşlık almayı sadece sömürücü iş koşulları bağlamında ele alıyordu. Sultanbeyli’de görüştüğümüz kadınlardan biri, “Vatandaşlık alıp almayacağımıza kocam karar verecek, çünkü vatandaşlığa ihtiyacı olan o. Çalışan o. Vatandaşlık alırsak iş koşulları iyileşecek, dolayısıyla isteyip istemediğine o karar verecek,” dedi. Sultanbeyli’den başka bir kadın da, iş yerinde Türkiyeli işçiler gibi SGK’lı olabilmek için vatandaşlık istediğini söyledi.

Becerilerine denk iş bulmadaki güçlükler sebebiyle ve iş yerlerinde yaygın olarak var olan sömürü koşullarından kaçınmak için bazı kadınlar ailelerine gelir elde edebilmek için bazı girişimlerde bulunmuşlar. Antakya’da görüştüğümüz kadınlardan bazıları, bir STK’nın düzenlediği etkinliklerde tanışmışlar ve becerilerini, kuracakları kooperatif benzeri bir girişimde bir araya getirmeye karar vermişler. Kiraların ucuz olduğu bir mahallede bir dükkân kiralamışlar, ve ürettikleri çeşit çeşit ürünleri bu dükkanda satıyorlar. Turşudan sabuna pek çok ürünü satışa sunmuşlar. Dükkân açmak için gereken bütün resmi izinleri almışlar, şimdi işlerini genişletmek için tek ihtiyaçları olan şeyin onlara güvенеcek bir sponsor olduğunu söylüyorlar. Böyle bir girişimin parçası olmak onlara, gündelik hayatlarında da güvenli bir ağ sağlamış. Örneğin birbirlerine çocuk bakımı, kiralayacak daire bulma vs gibi konularda da yardım ediyorlar.

Suriyeli kadınlarla yaptığımız görüşmelerden, hem insani yardıma hem haklarla ilgili desteğe erişimde eşitsizlikler olduğunu anlıyoruz, bunun temel nedeni de resmi bilgi kanallarının olmayışı. Sultanbeyli hariç, görüşme yaptığımız yerlerin hemen hepsinde kadınların bazıları, Suriyelilere verilen mali yardım ve insani yardımlardan faydalanan komşularının olduğundan ancak kendilerinin bu yardımlara erişemediklerinden söz ettiler. Bu tür yardımlara başvurabilmek için hane özelliklerinin ne olması gerektiğini bilip bilmediklerini sorduğumuzda —hanedeki 18 yaş altı çocuk sayısı; çalışma yaşında olan aile ferdi sayısı; ailedeki yaşlı sayısı; ailede sakat bir ferdin olup olmaması gibi— aldığımız yanıtlar, pek çoğunun bu konuda net bir bilgisinin olmadığını gösterdi. Dolayısıyla bazı örneklerde görüyoruz ki, yardım alabilmek için gereken koşullara dair bilgi eksikliği bazı kadınların, yardım dağıtımının münferit ve seçici olduğunu düşünmesine yol açıyor, gereken bağlantılara sahip olmadıkları için yardımların dışında bırakıldıklarına inanıyorlar.

Yasal konular veya hizmetlere erişimle ilgili nasıl bilgi edindikleri sorulduğunda, yedi bölgeden görüştüğümüz kadınların çoğu, kendi topluluklarının enformel ağları kanallarıyla olduğunu ifade etti. Çocukların okula kayıtlarıyla ilgili İl Milli Eğitim Müdürlükleri, okul yönetimleri; insani ve yasal yardım için STK’lar ve Kızılay; ve kayıt için kaymakamlıklar gibi resmi yetkililerle etkileşim halinde olan genelde kadınlar olduğu için, bilginin edinilmesi ve paylaşımında tekele ve otoriteye sahip olanlar da onlar oluyor. Gaziantep’te görüştüğümüz kadınlardan biri bu konuda şöyle dedi: “Bizim burada, Türkiye’de daha çok sosyalleşme olanağımız var. Ben haklarımı kuruluşlardan değil, sosyalleştiğim çevrelerden öğrendim. Bu da burada kadınların durumunu, Suriye’ye kıyasla daha güçlü kılıyor.”

Bu bölümde, hakların verilmiş olmasının bu haklara illa ki pratikte herkes için eşit erişim anlamına gelmediğini göstermeye çalıştık. Kadınlar, STK’ların bu sorunun çözümünde daha büyük bir rol üstlenmesi gerektiğini ifade ettiler, çünkü kadınların kolay erişebildikleri, kendilerini güvende hissettikleri kamusal alanların başında STK’lar geliyor. İzmir’de görüştüğümüz kadınların çoğu, ulaşabildikleri STK’ların, Türkiye’de Suriyeli kadınlar olarak sahip oldukları haklarla ilgili bilgilendirici etkinlikler sunmakla kalmayıp, bu bilgiyi nasıl pratiğe dökebileceklerini de anlattıklarını belirtti. Bu STK’lar Türkiye’deki Suriyeli kadınlara haklarıyla ilgili bilgi vermenin yanı sıra, doğrudan yasal destek de veriyorlar. Bu da şu anlama geliyor:

örneğin çeşitli ev içi şiddet biçimlerine maruz kaldıklarında ne gibi hakları olduğunu öğrenmenin ötesinde bu kuruluşlar kanalıyla bir avukat bulma, eşlerine karşı boşanma davası açabilme olanakları oluyor. Suriyeli kadınlar, haklarına dair bilgilere erişmenin yanı sıra bu hakları kullanabilmenin de, Türkiye’de sürdürdükleri hayatlarda kendilerini daha güçlü ve istikrarlı hissetmelerine büyük ölçüde katkıda bulunduğunu ifade ettiler. Böyle hisseden kadınlar ayrıca, gelecekte Suriye’ye dönmek yerine Türkiye’de kalmak istediklerini dile getirdiler.

Değişen Hane Yapısı

Devlet şiddeti, çatışma ortamı ve kitlesel göç sonucu değişen hane yapısı, Suriyeli topluluklarda toplumsal cinsiyet dinamiklerini, hem olumsuz hem olumlu yönlerde değişime uğratan temel faktörlerden biri. Öte yandan bu olgu, diasporadaki zorlu koşullarla başa çıkmanın yanı sıra kadınların hane içi direnişleri için yeni alanlar yaratmaya yönelik yaratıcı mekanizmaları da tetiklemiş durumda. Ama bir taraftan da, ataerkil yapıları ve kadınlarla çocukların sömürsünü konsolide etmek gibi bir etkisi de söz konusu. Bu olumsuz sonuçların önüne geçebilmek için ise devletin, kadın haklarını koruma konusunda aktif pozitif müdahalesi şart.

Görüştüğümüz kadınların çoğu, özellikle de sınır şehirlerinde yaşayanlar, Suriyeli kadınların çoğunun Türkiye’ye çocuklarıyla birlikte geldiğini vurguladı. Bu kadınların önemli bir çoğunluğunun eşleri ya savaşta öldürülmüş ya da rejimin hapishanelerine atılmış. Türk devletinin, bekâr annelere insani ve mali yardım dağıtma mekanizmalarının olmasına rağmen bu kadınları gerçek anlamda güçlendirmek, kendileri ve çocukları için bağımsız hayatlar kurmalarını sağlamak gibi bir yaklaşım söz konusu değil. Kilis’te yaptığımız odak grubu katılanlar arasında bekâr anneler de vardı, Suriyeli dullara yönelik inanç temelli, hayırsever kuruluşların idare ettiği evlerde çocuklarıyla birlikte kalıyorlardı. Bu evlerde kalan her kadın, çocuğu/çocuklarıyla bir odayı paylaşıyor, ayrıca başka kadınlar ve çocuklarla paylaştıkları mutfak, banyo gibi ortak alanlar var. Buralarda kalan kadınlar kira ödemedikleri için bu evlerin, başvurulacak ilk çare olarak faydalı olduğunu söyledi. Ancak hiçbiri bu evleri “sığınma evi” diye adlandırmadı. Bu evlerdeki temel sorunun mahremiyet yokluğu olduğunu belirttiler. Ayrıca bu evleri idare eden kuruluşların, kendilerini ve çocuklarını idame edebilmeleri için iş bulmaya aktif olarak yardım etmelerini tercih ettiklerini de söylediler.

Antakya’da yaptığımız odak grubu katılanlar arasında da bekâr anneler vardı, bu kadınların Türkiye’de yaşadıkları mülteci deneyimi Kilis’tekilerin yaşadıklarından farklıydı. Önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz gibi, bu kadınlar, hayırsever kuruluşlar veya devletten gelen insani yardımlara bağımlı olmak yerine, kooperatif benzeri yapıda bir dükkân açmaya karar vermişler, burada eliş ürünlerini satıyorlar.

Kilis ve Antakya’daki iki bekâr anne grubunu karşılaştırdığımızda, dayanışma temelli bir yaklaşımın bağımsız hayatlar kurmakla sonuçlandığını görüyoruz, insani yardım temelli bir yaklaşımsa kadınların mevcut durumlarının ötesine geçip bağımsız hayatlar kurabilmelerini sağlamıyor.

Türkiye’ye gelmeden önce devlet şiddeti veya çatışma yüzünden eşlerini kaybetmek, hanenin reisinin kadın olmasının tek nedeni değil. Görüştüğümüz kadınların çoğu, Suriyeli kadınlar arasında mülteci olduktan sonra boşanma oranının yükseldiğine işaret etti. Odak gruplarımıza katılan kadınların genel perspektifinin değerlendirilmesi, kadınların Türkiye’de Suriye’ye kıyasla daha çok hakka sahip olduğuna işaret ediyor; bu da Suriyeli kadınları güçlendiren, cesaretlendiren bir durum. Her ne kadar haklarına dair yasal bilgilerle kuşanma kadınlar arasında boşanmaya karar vermede ilk adım olsa da, bu hakların kullanılmasında alınan destek, bu adımın atılmasının ardında yatan temel itici güç. Görüştüğümüz kadınlar, bu tip desteklerin ya Türkiyeli komşularından ya da Türkiyeli STK’lardan geldiğini belirttiler. Kadınlardan biri hikâyesini şöyle anlattı: “Türkiye hepimizi değiştirdi. Ben 13 yaşında evlendim. Suriye’de erkekler kanundan korkmaz. Kocam beni orada dövdü. Burada beni dövdüğünde ve komşumuz seslerimizi duyduğunda bana, bir daha yaparsa haber ver, polisi arayayım dedi. Ben de kocama beni döverse polisi çağıracağımı söyledim. Artık dövmüyor. Sonra boşandık zaten.”

Görüştüğümüz başka bir kadın şunları anlattı: "Burada haberler hızlı yayılıyor. Burada kadınlar ev içi şiddetten şikâyetçi olduklarında polis gelip kocaları gözaltına alıyor. Bu nedenle birçok koca eşini dövmeği bıraktı. STK'nın verdiği derslerden birinde bize farklı şiddet türleri anlatıldı. Şiddet sadece dövmekten ibaret değil. Burada kocadan gelen cinsel taciz de suç kabul ediliyor, iktisadi şiddet uygulamak diye bir şey de var. Koca karısını cinsel ilişkiye zorlarsa, karısı polise şikâyetinde bulunabileceğini biliyor."

Görüştüğümüz kadınlardan bazıları ayrı yaşamayla boşanma arasındaki farka ve STK'ların yasal süreçlerde Suriyeli kadınlara sunulan yardımlarda oynadığı role vurgu yaptı. Pek çok Suriyeli kadın Türkiye'de kocalarından ayrılmış olsa da, yasal boşanma sürecini başlatmadıkları için, nafaka ve Türk hükümetinden alabilecekleri diğer mali destekler gibi yasal haklarından faydalanamıyor. Ayrıca, Kızılay'ın ailelere verdiği mali yardımlar pek çok örnekte kocalarının adına çıktığı için, karı koca ayrıldığında (ama resmen boşanmamışsa) kadın ve çocuklar bu yardımlardan yoksun kalıyor. Görüştüğümüz kadınlar, STK'ların kendilerine hem danışma hem boşanma aşamasına gelmişse mahkemede temsil amaçlı avukat sağlamasının rolünün altını çizdiler.

Görüştüğümüz kadınlar, Türkiye'de çalışma hayatına atılarak iktisadi bağımsızlık kazanmalarının, kocalarından boşanma kararı alabilmelerinin ardında yatan temel neden olduğuna işaret ettiler. Bazıları, artık memleketlerinden, dolayısıyla toplumun ve geniş ailelerinin baskısından uzakta olmalarının da, kocalarından ayrılma konusunda onları cesaretlendirdiğini söyledi. Dahası, Türk medeni kanununa göre çocukların vesayeti anneye veriliyor (elbette bunun istisnaları mevcut), bu da bazı kadınların neden Suriye'de değil de şimdi boşanma kararı alabildiklerinin önemli nedenlerinden biri. Zira Suriye'de çocuklarının vesayetini kaybetmekten korkuyorlar.

Öte yandan boşanmayı düşünen bütün kadınlar kocaları olmadan iktisadi bakımdan ayakta kalamıyorlar. Görüştüğümüz kadınların bazıları, kocalarından gelen şiddete, iktisadi bakımdan onlara bağımlı oldukları için katlanmak zorunda olduklarını anlattılar. Pek çok kadının belirttiği gibi böyle durumlarda kadın sığınma evlerine erişim, tacizciyi terk etme yönünde ilk adımın atılabilmesinde çok büyük bir rol oynuyor. Başka birkaç örnekte kadınlar, boşanma sonrasında okul çağındaki çocukların eve ekmek getirmek için çalışmak zorunda kaldıklarını ifade ettiler. Dolayısıyla, hane geçimini sağlayanın kadın olduğu evlere devlet merkezli sürdürülebilir mali desteğin, boşanmış kadınların çocuklarının eğitimlerine devam etmesinde hayati bir rolü var. Başka örneklerde dile getirilen bir sorun da, boşanmış kadınların işe giderken çocuklarını bırakabilecekleri bir yerin olmamasıydı. Bu konuda geçmişte işlevsel olan geniş ailenin yokluğunda, pek çok iş yerinde çalışanları için çocuk bakımı olanakları olmadığından kadınlar çalışmıyorlar.

Türkiye'deki yasal sisteme dair açık bir bilgi eksikliğinin mevcut olduğu bir diğer mesele de ikinci evlilik uygulaması. Pek çok aile, maddi sorunlar nedeni ile kızlarını bir Türkiyeli erkekle ikinci eş olarak evlendirmiş.

Medeni kanunun yürürlükte olduğu Türkiye'de aynı anda bir evliliğe izin veriliyor ve imam nikahlarının yasal geçerlilikleri yok. Türkiye nüfusunun çoğunluğu Sünni Müslüman olduğundan, Suriyeli mültecilerin çoğunda Türkiye'nin İslami kanunla yönetildiğine dair bir varsayım var, dolayısıyla bir erkeğin dört kadına kadar evlenmesine izin verildiği düşünülüyor. Yani Türkiyeli bir erkeğe ikinci eş olarak verilen kadınların çoğu, bu imam nikahlı evliliklerin yasal bir bağlayıcılığının olmadığını bilmiyorlardı.

Yine, görüştüğümüz pek çok kadının ifadelerinden, STK'ların bu meseleyi öncelikleri arasına almalarıyla birlikte pek çok Suriyeli kadının yasal sistemle ilgili bilgilendirildiğini anlıyoruz. Bunun da, konu evlilik olunca kadınların karar alma süreçlerine katılımında olumlu bir etkisi olmuş. Bu konuyla ilgili istatistiksel veri edinmek son derece güç olsa da, yaptığımız görüşmelere dayanarak, Suriyeli kadınların Türkiyeli erkeklerle ikinci eş olarak evlenmesinde bir düşüş olduğunu açıkça söyleyebiliriz.

Çocuk yaşta evlilikler konusunda da benzer tartışmalar yapılıyor. 18 yaşın altında –hatta 13 yaşta– Suriyeli kız çocuklarının evliliğe zorlandıkları yönünde bildirimler var. Yaptığımız görüşmeler de, kültürcü argümanların burada işlenen suça mazeret oluşturamayacağı görüşünü destekliyor. Türkiye'deki Suriyeli

ailelerin karşılaştığı mali güçlükler, çocuk evliliklerindeki artışın ardında yatan temel neden gibi görünüyor. Bu evlilikler Türkiye’de suç olsa ve cezai yaptırımları olsa da, devlet daha yakınlarda bu uygulamanın önüne geçme yolunda adımlar atmaya başladı. Bazı odak grup katılımcılarımız, devlet yetkililerinin bu evliliklerden haber olduklarında erkeklerin tutuklandığına şahit olduklarını söylediler. Bu durumlarda kızlara iki seçenek sunulduğundan bahsettiler: İsterlerse anne babalarının yanına dönebiliyorlar, isterlerse devlet bakımına giriyorlar. Devletin bu tip cezai yaptırımları uygulamaya başlamasıyla birlikte çocuk yaşta evliliklerde bir gerileme başladığı kadınlar tarafından belirtildi.

Suriyeli Kadınların Türkiye’de Karşılaştıkları Temel Sorunlara Dair Algıları

Türkiye’deki mülteci kadınlar iktisadi sorunlardan cinsel taciz ve istismara uzanan çeşitli sorunlarla karşı karşıya. Bu bölümde bu sorunları Suriyeli kadınların perspektifinden ele alacağız.

İktisadi sorunlar

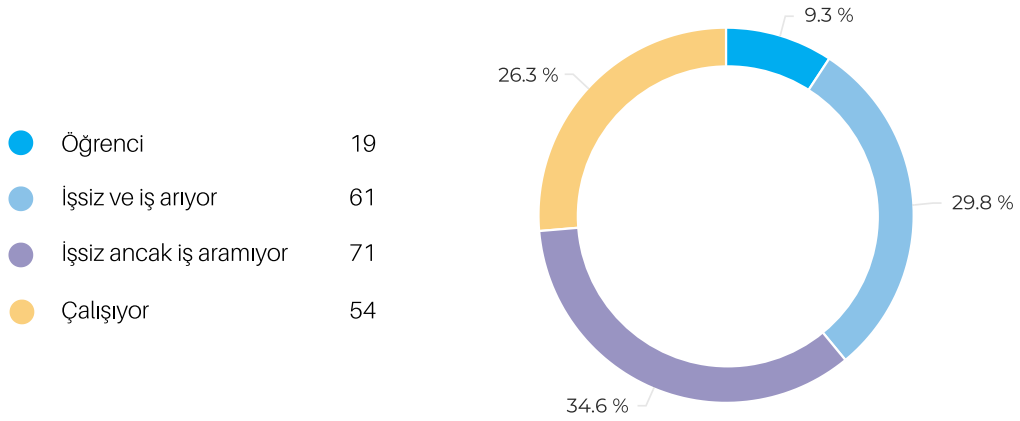
Türkiye’deki Suriyeli kadınların üzerlerindeki gündelik hayatta kalma baskıları göz önüne alınırsa, gıda ve barınak gibi temel ihtiyaçların karşılanmasıyla ilişkili olanlar, görüşme yaptığımız kadınlar tarafından en acil sorunlar olarak dile getirildi.

1) İstihdam ve iş yerinde emek sömürüsü

İstihdam ve iş yerinde emek sömürüsü, görüştüğümüz kadınların çoğu tarafından dile getirilen bir sorundu. Suriyelilerin Türkiye’de beceri ve eğitimlerine denk işler bulmaları son derece zor. İş yasası Suriyelilerin Türkiye’de çalışması için çalışma izni almalarını şart koşsa da, pek çok işveren Suriyelileri nispeten ucuz emek gücü olarak sömürmek için yasadışı çalıştırmak istiyor. Çalışma izni almak Suriyeliler açısından çok zor, bu da kadınlar dahil pek çok Suriyeliyi alternatif gelir elde etme yollarına itmiş durumda. Görüştüğümüz çalışan kadınların çoğu, enformel veya kayıtdışı sektörlerde, adil olmayan maaşlarla, güvenliksiz koşullarda çalışmaya zorlanmış. Çoğu, iş yerlerinde, maaşlar olsun uzun çalışma saatleri olsun yaşadıkları sömürülerden söz etti; aynı pozisyondaki Türkiye vatandaşlarına kıyasla daha düşük maaşlarla, daha uzun saatlerde çalıştırılıyorlar. Pek çok görüşmede, kadınlar adil olmayan koşulları kabul etmeye zorlandıkları dile getirdi. Bir işveren maaşları hiç ödememeye veya keyfi şekilde kesintiler yapmaya karar verirse kadınlar bunu polise şikâyet edemiyorlar, çünkü bunu yaparlarsa sınırdışı edilmek veya hapse gönderilmek gibi bir tehlikle karşı karşıya olduklarını düşünüyorlar. Suriyeli kadınlar, yasanın her durumda, mülteciyi sömürme suçu işleyenler onlar olsa da Türkiye vatandaşlarının tarafında olduğuna dair bir algıya sahipler. Çoğu bunu, “Siz ve vatandaşın karşı karşıya olduğu durumlarda her zaman vatandaş haklı oluyor,” şeklinde ifade ediyor.

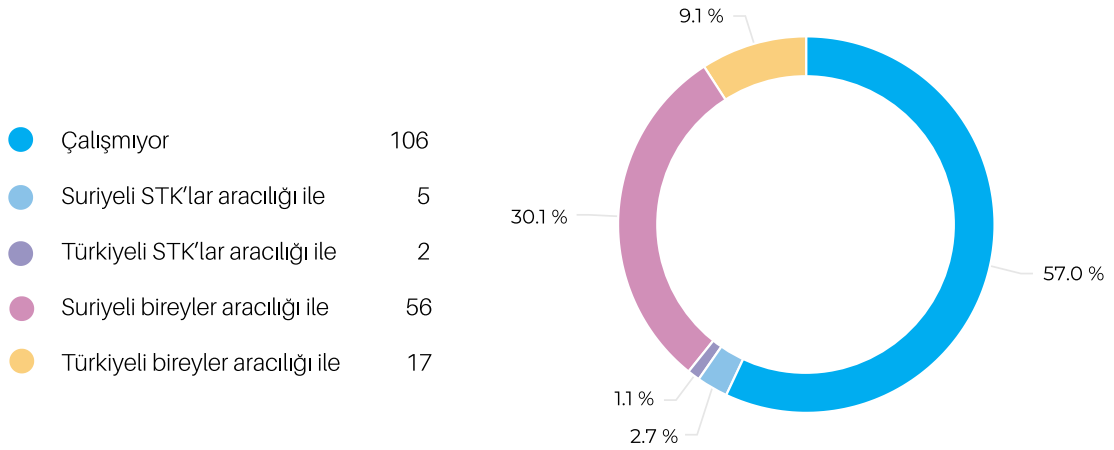
Türkiye’de iş arayan kadınların çoğu daha önce hiçbir yerde çalışmamış. Zorlu hayat koşullarından dolayı iş hayatına atılmaya zorlanmışlar. Bu durum özellikle kocaları ölen, kaybedilen, savaşan veya Avrupa’da sığınmacı olan kadınların başında oldukları hanelerin artışına bakılarak anlaşılabilir. Artan boşanma oranları da burada bir etken. Aşağıdaki grafikte, görüşme yaptığımız kadınların istihdam durumları gösteriliyor.

İş durumu

Kadınlara işlerini nasıl buldukları sorulduğunda çoğu, temel olarak kişisel ağları üzerinden (örneğin Suriyeli arkadaşları, akrabaları kanalıyla), bazılarıysa Türkçe bildikleri için tanıdıkları Türkiye vatandaşları kanalıyla bulduklarını söyledi. Pek çok kadın, hem Suriyeli hem Türkiyeli kuruluşların onlara iş bulmada bir desteklerinin olmadığını altını çizdi. Bu da kadınların daha acil ihtiyaçlarla ilgilenmeleri gerektiği görüşünü yansıtıyor. Aşağıdaki grafik bu olguyu yansıtıyor:

İşe erişim

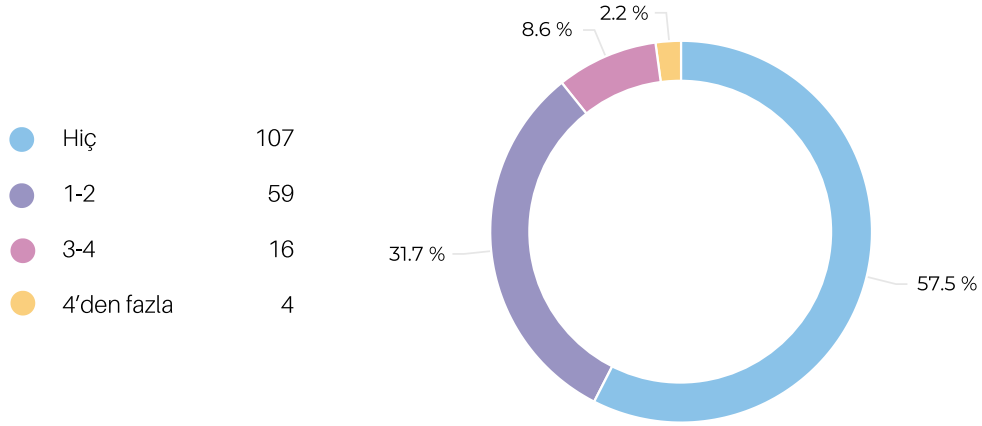

Kadınların çoğu, enformel iş sektörlerinde görülen çocuk emeği gibi diğer sorunlara da değindi. Pek çoğu, okul tatillerinde ve hafta sonlarında çok sayıda çocuğun kendileriyle işe gittiğini söyledi. Başka bir sorun da kadınların genel olarak kendi uzmanlık alanlarında iş bulamamaları, avukat, muhasebeci gibi kalifiye profesyonellerin pek çok örnekte, hayatta kalabilmek için el emeğine dayalı işlerde çalışmak zorunda kalmaları. Bu genel anlamda mülteci toplulukları arasında yaygın bir durumdur, eğitilmiş mülteciler genelde bulabildikleri işler için fazla kalifiyedirler. Bazı kadınlarsa, iş olanaklarının azlığında ayrımcılığın bir rol oynadığını ifade ettiler.

Barınma:

Görüştüğümüz Suriyeli kadınlar, yaşamaya uygun bir ev bulmak ve bunun mali yükünü karşılamak konusunda büyük güçlükler yaşamaktalar. Bu, araştırma kapsamına aldığımız yedi bölgede de öne çıkan bir sorundu. Bu yedi yeri, tüm ülkede en çok mülteci barındıran yerler olma hasebiyle seçmiştik. Bu yerlerin tamamında, Suriyelilerin gelmesinden bu yana talebin artmasıyla kiralar da artmış. Gaziantep gibi yerlerde, bazı mahallelerin tamamı şehre gelen büyük Suriyeli göçünü karşılayacak ve hızla artan barınma ihtiyacına cevap verecek şekilde inşa edilmiş durumda. Görüştüğümüz kadınların çoğu, aile gelirlerine uygun ucuz bir ev kiralamak istediklerini belirtti. Bunlar ise, örneğin çok rutubetli bodrum katı gibi genelde bir sürü sorunu olan eski evler. Böyle bir ev kiralamak ardından çeşitli sağlık sorunlarını da getiriyor, özellikle de küçük çocuklar bu etkilere daha açık oluyor. Ayrıca pek çok kadın, tek başlarına kiraya güçleri yetmediği için akrabalarıyla ev paylaşıyor, aşırı kalabalık ortamlarda yaşamak zorunda kalıyorlar. Ev sahiplerinin Suriyeli ailelere evlerini kiralamayı kabul etmemelerinin nedenlerinden biri de bu. Pek çok kadın, daha ucuz ev arayışı içinde birçok kez ev değiştirmiş, bu da onların kendilerini güvensiz hissetme duygularına katkıda bulunmuş. Aşağıdaki grafik bu olguyu gösteriyor:

Türkiye’de ev değiştirme sayısı

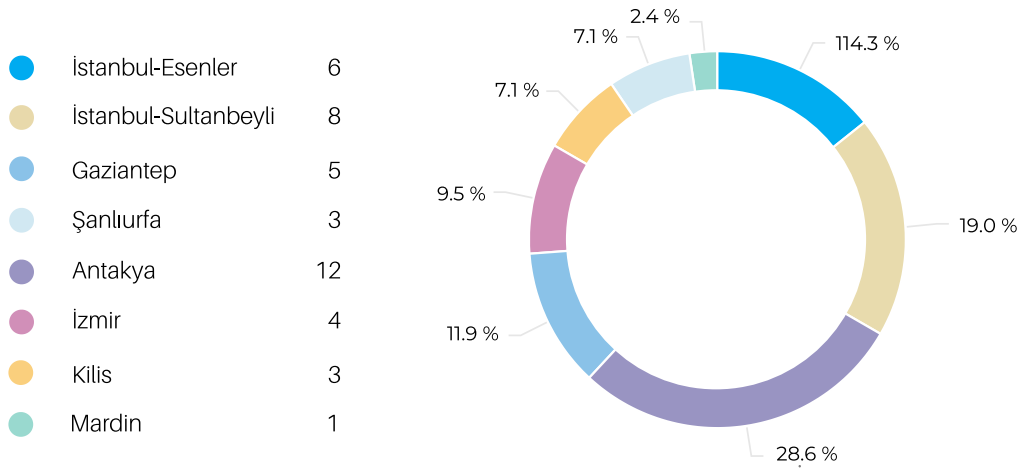
Cinsel taciz ve istismar

Bu araştırmanın en önemli bulgularından biri, Suriyeli kadınların Türkiye’de maruz kaldıkları yüksek cinsel taciz oranıdır. Görüşme yaptığımız kadınların %20’sinden fazlası cinsel tacizden, Suriyeli kadınların Türkiye’de karşılaştıkları ciddi bir sorun olarak söz etti. Kadınların çoğu, kendilerinin ya da tanıdıklarının maruz kaldığı cinsel taciz veya saldırı olaylarından bahsetti. Görüşmelerde, bu olayların genel olarak marketlerde, sokaklarda veya ulaşım araçlarında olduğu söylendi. Kadınlardan biri, “Bir gün bir grup kadınla beraberdim, yaşlı bir Türk erkeği, aramızdan birinin kalçasını elledi, bizim Suriyeli olduğumuzu biliyordu,” dedi. Bir başkası, “Türk erkekleri, bizim Suriyeli olduğumuzu bildikleri için arabalarıyla bizi takip ediyor. Suriyeli kadınların kötü kadın olduğunu düşünüyorlar. Ben artık pazara da gitmiyorum, çünkü yaşlı Türk erkekleri bizi taciz ediyor, elliyorlar falan,” diye anlattı. Kadınların çoğu cinsel tacize uğramakla Suriyeli olmak arasında bir ilişki kuruyor; yani kadın oldukları için değil Suriyeli oldukları için bunu yaşadıklarına inanıyorlar. Öte yandan bu, görüştüğümüz bütün kadınların paylaştığı bir hissiyat değil. Kurulan bu ilişki, Suriyeli ve ev sahibi topluluklar arasındaki gerilimleri yansıtıyor, ama aynı zamanda karşılaştıkları bu taciz türünün ardında yatan net toplumsal cinsiyet unsurunun inkâr edildiğini veya azımsandığını da yansıtıyor. Bu muameleye maruz kalan kadınların çoğu bunun taciz olduğuna inanmayı reddediyor, bunları, cinsiyet temelli şiddet veya taciz yerine Suriyelilere yönelik genel düşmanlığın aşırı artışıyla açıklamayı daha kolay buluyorlar. Bu durum, kesişen kimlikler ve cinsel şiddetin mültecilere yönelik ırkçılığın bir aracı haline gelişinin bir parçası olarak da tahlil edilebilir, özellikle de iki tarafın da yasaların mülteci kadınları korumadığına dair bir his içinde olduğu düşünülürse.

Odak grup tartışmalarına oranla bire bir görüşmelerde cinsel taciz ve istismar vakalarının daha yaygın bir şekilde dile getirilmiş olduğuna dikkat çekmek istiyoruz. Bu metodolojimizdeki bir soruna da işaret ediyor olabilir, zira kadınların cinsel taciz konusunu konuşma veya bildirme konusunda isteksiz davranmalarının başlıca nedenlerinden biri, toplum nezdinde yaratacağı sonuçlara dair duydukları utanç ve korku duygularıdır. Odak grup katılımcıları, belki başkalarının yanında bu konulara değinme konusunda rahat hissetmemişlerdir. Örneğin, bire bir görüşmelerde boşandıklarını dile getiren bazı kadınların, odak grup tartışmalarında bunu saklama ihtiyacı hissettiğini gözlemledik.

Aşağıdaki grafik, şehirlere göre ifade edilen cinsel taciz sayısını gösteriyor. Yalnız şuna dikkat etmekte fayda var: İfade edilen cinsel taciz sayısı, illa ki o şehirde daha çok cinsel taciz olduğu anlamına gelmiyor. Bunun nedeni bazı kadınların cinsel taciz gibi hassas konuları konuşmaya kendilerini daha açık hissetmeleri olabilir; ya da bu kadınlar bazı şehirlerde daha çok karşımıza çıkmış olabilir. Başka bir deyişle, aşağıda sunulan bulgular, ilgili şehrin toplumsal bağlamına dair varsayımlarda bulunmak için kullanılmamalıdır.

İfade edilen cinsel taciz sayısı

Nefret söylemi ve nefret suçları

Görüştüğümüz Suriyeli kadınların bazıları, Türkiyeliler'den kendilerine yönelen düşmanlıkta yıllar geçtikçe ayırt edici bir artış olduğunu ifade etti. Bu durum bütün şehirlerde, nefret içeren davranıştan, küçük saldırganlıklara, açık seçik şiddete uzanan bir yelpazede, değişen ölçülerde ve biçimlerde varlığını sürdürüyor; bu biçimlerin hepsinde bir tür dışlama ve reddetme pratiği söz konusu. Mardin, kadınların kendilerini daha az reddedilmiş hissettikleri, yerel topluluklarla daha az sorun yaşadıkları tek şehir olarak öne çıktı. Deneyimledikleri ırkçılık biçimleri bağlamdan bağlama değişiyor. Örneğin görüştüğümüz kadınların sadece birkaçı, Mardin'in Türkiyeli sakinlerinin, Türkiye vatandaşlığı verilen Suriyelileri sevmediğini söyledi. Kadınların çoğu, sokaklarda dış görünülerinden dolayı şiddete maruz kaldıklarını ifade etti; Suriyeli kadınların baş örtüsünü takış biçimleri Türkiyeli kadınlarınkinden farklı olduğu için bu da onların hemen ayırt edilmelerine, dolayısıyla ırkçılığın kolay hedefi haline gelmelerine neden oluyor. Görüştüğümüz kadınların çoğu, sokaklarda şiddet ve tacize maruz kalmamak için baş örtüsünü Türkiyeli kadınlar gibi takmaya başladıklarını söyledi. Suriyeli çocukların Türk okullarında yaşadıkları sorunlar şiddet konusunu açan kadınlar arasında en büyük endişe kaynağıydı. Kadınlar, Türkiye toplumuyla ilişkilerini, çocuklarının okula entegrasyonu ve orada durumlarının iyi olma ölçüsüne göre sınıflandırma eğilimindedir.

Dil

Görüştüğümüz kadınların çoğu dilin, Türkiye’de karşılaştıkları temel sorunlardan biri olduğunu söyledi. Türkçe bilmemek, Suriyeli kadınların, iş bulmaktan ev sahibi toplulukla iletişime, ülkedeki haklarını anlamaya kadar uzanan Türkiye’deki hayatlarının pek çok veçhesini etkiliyor. Dil engeli, özellikle sağlık ve çocukların eğitimi veya kendi eğitimleri (özellikle de kadın üniversite öğrencileri için) gibi belirli hizmetler söz konusu olduğunda bir numaralı zorluk olarak dile getirildi. Anneler, okula giden çocuklarına evde destek vermede büyük zorluklar yaşıyor. Pek çok kadın, çocuklarına okulda Türkiyeli arkadaşlarıyla aynı şekilde muamele edildiğinden şikâyetçi, onlara göre çocuklarının anadili Türkçe olmadığı için özel destek almaları gerekiyor. Pek çok kadın, dil engelinden dolayı sağlık hizmeti almaktan çekiniyor; gerçekten de çoğu Suriyeli hekimlere gitmeyi tercih ettiklerini belirtiyor, çünkü Türkiyeli sağlık çalışanlarıyla iletişim kuramıyorlar. Öte yandan, hükümetin Suriyeli hekimleri devlet sağlık sistemine dahil etmek için yeterli çabası yok, ancak bazı hekimlere özel tıp merkezi ve klinik açmalarına izin verilmiş ya da göz yumulmuş.

Görüşme yaptığımız kadınların %60 kadarı, Türkçe az konuşup anlayabiliyorlar, bu da onların gündelik hayatta basit konuşmaları yapabilmelerini sağlıyor. Çoğu kadın, dili yeterli bilmemeyi, kursların mali yükünü karşılayamama veya ücretsiz kurslara gitmek için ulaşım parasını karşılayamayla ya da devlet veya STK’lar tarafından verilen ücretsiz kursların olmamasıyla ilişkilendiriyor. Bazılarıysa iş saatleriyle çakıştığı için ya da ailevi nedenlerden ötürü dil öğrenmeye vakit bulamamış, bunların başında ailelerinin onlara dayattığı dışarı çıkmayla ilgili sınırlamalar geliyor.

Eğitim

Eğitime erişim, Suriyeli kadınların bire bir görüşmelerde ve odak grup tartışmalarında öne sürdüğü en can alıcı meselelerden biriydi. Bu, Türk yetkililerin son iki yılda çözüme yönelik proaktif adımlar atmasına rağmen halen en önemli sorunlardan biri olmaya devam ediyor. Bu adımlar, devletin, Suriyeli çocukları milli eğitim sistemine dahil olmaya teşvikinin, AB-Türkiye Mülteci Anlaşması’nın ardından geçici, acil durum mülteci politikasından uzun vadeli entergrasyonist yaklaşıma geçişini yansıtan kilit konulardan biri olduğunu gösteriyor. Görüştüğümüz kadınların çoğu, Türkiye’deki ilk yıllarında çoğu okul müdürünün Suriyeli çocukları okullarına kaydetmediğini dile getirdi, halbuki 2014’ten bu yana Suriyelilerin devlet okullarına kaydolma hakkı var. Bazı kadınlar, okul müdürlerinin bu davranışını ırkçılıkla açıkladı, ancak bazı örneklerde okulların, daha çok sayıda çocuk kabul etmeye yetecek donanımının olmamasına dikkat etmek gerekir. Suriyelilerin eğitim ve ırkçılıkla ilgili sorunlarıyla ilintili başka bir konu da Suriyeli çocukların sınıf arkadaşlarından gördükleri muamelelerdi. Bazı kadınlar, çocuklarının okulda karşılaştığı ırkçılık yüzünden okulu terk etmelerinin an meselesi olduğunu söyledi. Bazılarıysa çocuklarının Türk okullarına iyi adapte olduğunu, Türkiyeli arkadaşlar edindiğini dile getirdi. Ancak Suriyeli ve Türkiyeli çocukların arkadaşlığının okulların dışına pek çıkmadığı görülüyor. Birbirlerinin evlerine gitmiyorlar veya okul dışı zamanlarda birlikte vakit geçirmiyorlar.

Görüşmelerde öne çıkan başka bir sorun da çocuklarının kaybettikleri okul yılları ve bunun, eğitim ortamına yeniden uyum sağlama üzerindeki etkisiydi. Bazı Suriyeli çocuklar, çatışma yıllarında Suriye’de okula gidemediklerinden ve ana babalarının ilgili yasalar ve okula kayıt süreçlerinin farkında olmayışından birçok okul yılını kaybetmiş durumda. Bunun sonucunda bu çocuklar örgün eğitim sistemine yeniden giriş yaptıklarında sınıf arkadaşlarıyla aralarında büyük yaş farkları olabiliyor. Görüştüğümüz kuruluşların bazıları, bu durumdaki çocuklara okul sonrası destek veren programları olduğunu (veya geçmişte bu gibi çalışmalar yaptıklarını) söylemiş olsalar da, annelerin anlatılarından, milli eğitim sisteminde Suriyeli çocukların eksiklerini kapatmalarına yönelik resmi bir programın olması ihtiyacı net bir şekilde anlaşılıyor.

Suriyeli Kadınların Sorunlarının Nedenlerine Dair Görüşleri ve Çözüm Önerileri

Suriyeli kadınların karşılaştıkları sorunların nedenlerine dair anlatıları, olaya hak temelli bir perspektiften mi devletin teşvik ettiği söylemlerin merceğinden mi baktıklarına göre değişiyor. Görüştüğümüz kadınların çoğuna göre sorunlarının ana nedeni, Suriyelilerin Türkiye’de kalışlarının uzaması ve Suriye’de çatışmanın devam ediyor olması. Suriyeliler ilk geldiklerinde, Türkiye toplumu ve devlet tarafından, kısa süre sonra dönecekleri varsayımıyla “geçici” muamelesi gördüler. Ancak çatışma gittikçe uzadıkça, durumun böyle olmayacağı anlaşıldı. Görüştüğümüz kadınlara göre Suriyelilerin Türkiye’de kalışlarının uzaması, Türkiyeli topluluklar arasında, onların işlerini kaptıkları, Türkiye vatandaşlarının aleyhine devlet kaynaklarını tükettikleri gibi algıların tetiklenmesine neden oldu. Görüştüğümüz Suriyelilerin çoğuna göre, Türkiye’nin dünyada en kalabalık Suriyeli mülteci nüfusunu barındırması olgusu, Suriyelilerin ülkede karşılaştıkları sorunların bir numaralı nedeni. Odak grup tartışmalarında bazı kadınların kullandıkları bu tip ifadeler, mülteci topluluklarının bazı kesimlerinde ırkçı söylemlerin nasıl içselleştirildiğini gösteriyor. Sığınma ihtiyacının kendisinin bir insan hakkı olarak tartışılmadığı bir ortamda Suriyeliler kendilerini, Türkiyeli ev sahiplerine şükran duymak zorunda hissetmekle, çektikleri acılara bir açıklama bulma ihtiyacı arasında ikilemde kalmış buluyorlar.

Kadınların çoğu, Türkiye toplumunun Suriye ve Suriyelilerle ilgili bilgi eksikliğini, karşılaştıkları sorunların bir başka nedeni olarak dile getirdi. Çoğu bire bir görüşmede ve odak grup tartışmalarında, Suriyelilerin Türkiye toplumu tarafından cahil, eğitimsiz insanlar olarak algılandığı ifade edildi. Ayrıca bazı kadınlar, Türkiye toplumunun bazı fertlerinin bazen onlara şaşırtıcı sorular sorduğunu, bunların bazen basmakalıp yargıları ve Suriye kültürüne ve toplumuna dair kronik bilgi eksikliğini yansıttığını dile getirdi. Örneğin kadınlardan biri Suriye’de domates olup olmadığının sorulduğunu söyledi. Bu bilgi eksikliği, güvensizliğe ve dedikodulara neden oluyor, bu da Suriyeli mültecilerle Türkiyeli ev sahibi topluluklar arasında gerilimlerin artmasına ciddi ölçülerde katkıda bulunuyor. Dahası, Suriye’de yaygın olan erkeğin çokeşlilik pratiği, pek çok kadın tarafından, iki topluluk arasındaki sorunların nedenlerinden biri olarak tespit edildi; Suriyeli kadınlar bu nedenle Türkiyeli hemcinsleri tarafından “kocalarını baştan çıkarma” tehdidi olarak algılanıyor. Buna ek olarak, görüştüğümüz kadınların çoğu, Suriyelilerin Türkiye’de sahip oldukları haklara dair bilgi eksikliğini yaşadıkları sorunların başlıca nedenlerinden biri olarak görüyor; bu nedenle Suriyeliler yaşadıkları taciz ve sömürüleri, hatta nefret suçlarını bildirmiyor. Türkçe bilmemek, yukarıda sayılan bütün nedenlerle, yanı sıra Suriyelilerin eğitim ve sağlık sistemlerinde karşılaştıkları sorunlarla ilintili. Pek çok kadın, devletin ve STK’ların entegrasyonist yaklaşımlarını tek yönlü olmakla eleştirdi; bu yaklaşımda sadece mültecilere, o da Türkiye’yle ilgili seçilmiş bir grup konuda eğitimler vermek amaçlanıyor. Türkiyelilere Suriye hakkında eğitim verme yönünde çabalar maalesef çok çok az.

Kadınların çoğu, Türkiye’de karşılaştıkları sorunlara çözüm önerilerinde bulundu. Bir çok kadın “Devlet ve STK’lar politikalarını, müdahalelerini ve genel anlamda soruna yönelik tepkilerini formüle ederken onların da perspektiflerini göz önünü almaya daha çok çaba göstereceklerse, Suriyelilerin Türkiye’deki durumu bugün çok daha iyi olurdu” görüşünü dile getirdi. Pek çok kadın, Suriyelilerin Türkiye’deki ev sahibi topluluklar arasına kabul edilmelerinin sağlanması isteniyorsa, Suriyelilerin ülkelerine geri gönderilmeleri gerek şeklinde özetlenebilecek yaygın hissiyatla mücadele etmenin kilit önem taşıdığını ifade etti. Çoğu çatışma bitse de Suriye’ye dönmeyeceğini beyan etti. Bazıları Türkiye vatandaşlığı almış, pek çoğu da almak için beklemede ve Türkiye’de kendilerine hayatlar kurmuş durumdalar. Bazıları da, entegrasyonun, iki tarafın çaba ve iyi niyetlerine ihtiyaç duyan iki yönlü bir süreç olması gerektiğini söyledi. Pek çok kadın, Suriyelilerin entegrasyonunu kolaylaştırmaya yönelik kurslar, eğitimler veren STK’ların, aynı şeyi Türkiyeli topluluklarda da yapmaları gerektiğini ifade etti. Onlara da diyaloga girme becerileri, Suriye kültürü ve toplumuyla ilgili bilgilendirmeler gibi eğitimlerin verilmesi ve ırkçılık karşıtı çabaların Türkiye vatandaşları arasında yaygınlaştırılması gerektiğini ifade ettiler.

Görüşme yaptığımız kadınların çoğu, Türkçe bilmemeyi büyük bir sorun olarak algılıyordu. Dil eğitimine yaklaşımları ve Suriyeli topluluklarda Türkçe becerilerinin güçlendirilmesine yönelik kapsamlı devlet merkezli bir yaklaşımın olmayışını eleştirdiler. Devletin ve hem Suriyeli hem Türkiyeli STK'ların Suriyeli topluluklara yönelik daha çok dil kursu sağlaması gerekiyor. Hem daha ileri düzey kurslar verilmeli, hem de çalıştıkları için bu kurslara katılma saatleri sınırlı olanların ihtiyaçlarına yönelik daha esnek formüller düşünülmeli. Pek çok kadın, Suriyeli öğretmenlerin Türkiye okullarında çalıştırılmasının, çocuklarının okullardaki durumlarını iyileştireceğini; bazıları da benzer şekilde hastanelerde, Suriyeli topluluklara sunulan sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesi ve Suriyeli hastalarla sistem arasındaki dil engelinin aşılması için daha çok sayıda Suriyeli hekimin çalışmasına izin verilmesinin gerektiğini düşünüyor. Ayrıca pek çok kadın, Suriyelilerin Türkiye'deki haklarıyla ilgili daha çok eğitimin verilmesi gerektiğini ifade etti, çünkü yasaları ve sahip olunan hakları bilmek karşılaşılan güçlüklerin aşılmasında ve haysiyetli hayatlar kurulmasında temel bir önemi taşıyor.

İnisiyatifli Ele Almak: Suriyeli Kadınlar Arasında Özörgütlenme

STK'lar tarafından Suriyeli kadınlara sunulan program ve faaliyetler, sosyalleşme için önemli bir alan oluşturuyor. Görüştüğümüz kadınlar STK'lara pek çok eleştiri yöneltmiş olsalar da —bu eleştirilere ilerleyen bölümlerde ayrıntısıyla değineceğiz— çoğu buraları, diğer mülteci kadınlarla güçlü sosyal ağlar kurdukları yerler olarak tarif etti. Bu kuruluşlar kanalıyla tanıştıkları Türkiyeli kadınlarla ilişkilerinin aksine, Suriyeli kadınlarla kurdukları ilişkiler, söz konusu aktivitelerin ve kuruluşların fiziksel ortamlarının ötesine geçmiş. Bu eğilim, STK'ların mülteci kadınlar arasında özörgütlenmeyi kolaylaştırmadaki önemli rolünün altını çiziyor.

Suriyeli kadınlar arasında özörgütlenmeyi artırma yönünde yaygın bir istek söz konusuydu, bu yönde somut adımlar atan pek çok kadınla tanıştık. Şanlıurfa'da yaptığımız odak grup görüşmesine katılanlardan biri, "Ben burada politize oldum, daha önce politikayla, örgütlenmeyle hiç alakam yoktu," dedi. Şanlıurfa'da politize olma biçimini, Türkiye'deki Suriyeliler olarak haklarına dair bilgi edinmeyi hedefleyen kadın önderliğinde tabana dayalı girişimlere katılmak şeklinde tanımlıyordu. Görüştüğümüz kadınların çoğu, Türk devletinin Suriyelilerin Türkiye'deki yasal statüleri ve haklarıyla ilgili bilgi edinebilecekleri yeterli kanallar sunmadığına işaret etti. Çoğu, ilişki halinde oldukları STK'lardan memnuniyetsizliklerini de dile getirdi. Suriyeli muhalif aktörlerin çatışmayı sona erdirmedeki başarısızlığının doğurduğu hayal kırıklığının yanı sıra Suriyeli kuruluşların mültecilere nispeten daha az eğilmeleri, Suriyeli kadınlar nezdinde Suriyeli STK'lara yönelik genel bir kızgınlığa yol açmış durumda. Buna ek olarak pek çok kadın, hizmetlere temel olarak Suriyeli değil Türkiyeli kuruluşlar kanalıyla ulaştıklarını söyledi, bunun böyle olmasının onlara uluslararası camianın Suriye'de işlenen suçlara karşı sağır ve duyarsız oluşunu hatırlattığını ifade ettiler. Türkiyeli STK'ların başlıca fon kaynağı Batılı devletler ve çoktarafli kurumlar olduğu için, Suriyeli kadınlar arasında bu kuruluşların aidiyetleri konusunda da bir kafa karışıklığı var (örneğin şu veya bu kuruluş AB mi Türk devleti için mi çalışıyor gibi sorular). Ayrıca bazı kadınlar, bu kuruluşların, Suriyelilerin acılarını sömürerek, döviz üzerinden kendilerini zenginleştirdiğine dair bir duygu içinde.

Hem Suriyeli hem Türkiyeli STK'lara yönelik bu hoşnutsuzluk ve kızgınlık, bunun yanı sıra Türk devletinin Suriyelilere verdiği hakları genişletme yönünde başka adımlar atmadaki yavaşlığı, araştırma yaptığımız yedi bölgenin hemen hepsine Suriyeli kadınlarda yaygın bir özörgütlenme isteği uyandırmış durumda. İktisadi güvensizlik ve sömürücü çalışma koşulları yüzünden kadınların çoğu özörgütlenmeyi, iktisadi güçlenme bağlamında ele alıyordu. Çoğu, STK faaliyetlerinde tanıştıkları insanlarla kurmuş oldukları ağları kullanarak kooperatif benzeri iş girişimleri başlatma arzularını dile getirdi. Antakya'da yaptığımız odak gruba katılanların bazıları, bir STK'nın organize ettiği etkinliklerde tanıştıklarını, sonrasında özörgütlenme yolunda somut adımlar atarak kooperatif benzeri bir dükkân açtıklarını söylediler; öte yandan şu anda, işlerini büyütme

ve geliştirmek için mali desteğe ihtiyaçları olduğunu belirttiler. Esenler’de görüştüğümüz kadınlar da para kazanmak için kendi girişimlerini başlatmak istediklerini ifade ettiler. Fakat, fonlara başvurmak için gereken (örneğin bir iş planı geliştirmek, taslak yazmak gibi konularda gereken bilgilere) becerilere ve kaynaklara yeteri kadar sahip değiller.

Kadınlar iktisadi girişimlerin yanı sıra, çok çeşitli kanallardan edindikleri bilgilerin paylaşımına yönelik enformel ağlar da kurmuşlar. Bu enformel ağlarda paylaşılan bilgi türleri başlıca şu iki meseleye yoğunlaşıyor: 1) ocukların okullara kaydını düzenleyen yönetmelik gibi temel yönetmelikler ve 2) iş, uygun fiyatlı ev bulmak gibi hayatta kalma stratejileri. Ancak her ne kadar hayati işlevleri görseler ve Suriyeli kadınlar arasında daha geniş özörgütlenmelerin önemli adımları olsalar da bu enformel ağlar, boşanma, cinsel taciz ve cinsiyet temelli şiddet vakalarında şikâyetle bulunma gibi daha ileri düzey ve karmaşık, yasal adımların atılması gibi konularda yeterince donanımlı değil gibi görünüyorlar. Bu durumlarda mülteci kadınlar hâlâ, birincil kaynak olarak STK’ları kullanıyor.

Türkiye’de mülteci kadınlar olarak haklarının savunuculuğuna veya iş yerinde sömürüyle mücadeleye odaklanan benzeri ağ girişimleri ise mevcut durumda ufukta pek görünmüyor ve bunun başlıca nedeni muhtemelen Türkiye’deki siyasal iklim. Komşuluk düzeyinde örgütlenen mülteci toplulukları henüz odağını haklarına genişletebilecek düzeyde siyasal anlamda harekete geçebilecek durumda değil. Siyasal anlamda harekete geçmek için mültecilerin temel haklarının güvence altına alınmış olması, örneğin hak temelli savunuculuk faaliyetlerinin kriminalize edilmemesi gerekiyor. Fakat, İstanbul’daki odak gruplarından birinin katılımcılarından birinin ifade ettiği gibi, kadınların yasal durumunun tehlikelere açık oluşu, Türkiye’de hak temelli savunuculuk yapmalarının karşısındaki güçlü bir caydırıcı etmen. Kısacası mülteci toplulukları, devlete önerileri, eleştirileri ve devletten taleplerini seslendirdikleri etkin iletişim kanal ve mekanizmaları kuramamış durumdalar. Bu da, mültecilerin devlete kolektif olarak geribildirim verebildikleri resmi yolların olmadığı, tek yönlü bir ilişkinin tesis edilmesine neden olmuş, bu nedenle mülteciler, siyasi failliğe sahip olmayan pasif gruplar olarak kalmışlar.

Pek çok kadın, STK’lardan, özörgütlenmeleri için destek istediklerini fakat pek ilgi göremediklerini ifade etti. Bu takip eksikliği, dile getirdikleri ihtiyaçlara tepki verilmemesi hissi, pek çok kadının Suriyeli STK’lara yönelik genel bir güvensizlik ve hayal kırıklığı duymalarına katkıda bulunmuş. Bir başka hayal kırıklığı ise, bu kuruluşların kadınları desteklemek için yabancı fonlar alırken, onların bağımsız olması yönünde pek az şey yapmaları; aksine, benimsedikleri yaklaşımlarla kadınların başkalarına bağımlı oluşlarının devamına katkıda bulunmaları. Bağışçılar daha çok, projelerin raporlanması, duyurulması gibi gerekleri karşılayabilecek daha profesyonel, oturmuş kuruluşlara fon vermeyi tercih ettiği için, küçük, bağımsız, kadın önderliğindeki tabana dayalı girişimlerin fon alması son derece zor. Bağışçılar bu yaklaşımlarını sürdürürlerse, Suriyeli kadınlar arasında yaygın olarak dile getirilen proaktif bir şekilde özörgütlenme düzeylerini artırma isteklerini avantaja çevirmekte başarısız olacaklar.

Ev Sahibi ve Mülteci Toplulukları Arasında Değişen İlişkiler: Gidişat İyiye mi Kötüye mi?

Odak gruplara katılan Suriyeli mülteci kadınların anlatılarına göre, çatışmanın ilk yıllarında Suriyeli mülteciler genel anlamda Türkiye'yi nihai yerleşim yeri değil geçici bir sığınma yeri olarak görüyorlardı. Bunun temel nedeni, Suriye'deki çatışmanın fazla uzun sürmeyeceği beklentisiydi, kısa sürede evlerine dönebileceklerini düşünüyorlardı. Suriyeliler bu nedenle yerel topluluklarla fazla ilişki kurmaya meyletmemişti. Bu sonuç, Türk devletinin Suriyeli mültecilere yönelik, ülkeye gelişlerinin ilk yıllarında benimsediği politikalarla da tutarlıdır, bu konuya önceki bölümlerde değindik. Dolayısıyla Suriyelilerin kendilerine yeni hayatlar kurmaya çalıştıkları iktisadi ve yasal bağlamlar da Türkiye'de yaşadıkları, birbirlerinden izole, paralel hayatların varlığında önemli bir rol oynadı.

Suriyeliler Eylül 2014'ten itibaren Türkiye'deki milli eğitim sistemine erişim hakkına sahip oldular; fakat o sıralarda çocuklarının devlet okullarına kaydolmasını düzenleyen yönetmeliklerin farkında olmadıkları için, bir çok aile çocuklarını Türk devlet okulları yerine Suriye müfredatının Arapça olarak verildiği geçici eğitim merkezlerine göndermeyi tercih etti. Bazı Suriyeli ailelerse, yakında Suriye'ye dönüp eğitimlerine orada devam edeceğini düşündükleri çocuklarının Suriye müfredatında, Arapça eğitim almalarını tercih etmiş. Çeşitli mülteci ortamlarında eğitime erişim, entegrasyonu kolaylaştırmanın yanı sıra kadınların sosyalleşmesinde en büyük araçlardan birini teşkil etmekte, çünkü çocukların gündelik faaliyetlerinden sorumlu olanlar temel olarak kadınlar ve okullar, çocukları bırakırken alırken önemli sosyal etkileşimlere sahne olan yerler. Çocuklarını devlet okullarına kaydetmemiş olan pek çok Suriyeli kadın, yerel kadınlarla etkileşime girme, ilişkiler kurmada önemli bir rol oynayan bu durumun dışında kalmış vaziyette. Böylece eğitim, Suriyeli toplulukların Türkiye'de paralel hayatlar kurmalarında rol oynayan örneklerden birini teşkil etmiş; ayrı eğitim kurumları ve sistemlerinin kurulması, onların yerel nüfuslardan ayrılmasını körüklemiş.

Suriyeli çocukların Türk milli eğitim sistemine girişi, kimi Suriyelilerin maruz kaldığı ırkçılık düzeylerini azaltırken kimilerininkini artırmış; az sayıda kadın, ilk geldikleri yıllara kıyasla bugün daha az ırkçılıkla karşılaştıklarını söyledi. Gaziantep'te görüştüğümüz kadınlardan biri, "Çocuklarımız Türk okullarına gitmeye başlayınca bize karşı ırkçılık azaldı, çünkü Türk aileler bizi tanımaya başladı," dedi. Bu alıntının da işaret ettiği gibi okullar, mülteci ve ev sahibi topluluklar arasında olumlu iletişim kanalları işlevi görüyor, bu sayede ırkçılığın önüne geçilebiliyor. Kadınların çoğu, çocukları kayıt ettirenlerin, okula götürüp getirenlerin, veli toplantılarına katılanların babalar değil kendileri olduğunu söyledi. Yani memurlarla, okul idaresiyle ve tabii Türkiyeli ana babalarla etkileşime geçenler kadınlar. Yukarıda da değinildiği gibi bu sosyalleşme Türkçelerini de geliştirmelerini sağlamış, aynı zamanda onları ev içinde, çocukların babalarına kıyasla güçlendirmiş. Fakat bir yandan da, çok sayıda Suriyeli çocuğun örgün eğitime girişi, hem mülteci hem ev sahibi topluluklar nezdinde, mültecilerin artık Türkiye'de daha uzun süre kalma niyetinde olduğunu vurguluyor, ki bu da kamusal alanlarda mültecilerin varlığına yönelik ırkçılığı ve kamu kaynaklarını onlarla paylaşma fikrinin geri tepmesini körükleyebiliyor, körüklediği örnekler mevcut. Başka bir kadın bu olumsuz etkiye dair şöyle dedi: "Türkiyelilerle Suriyeliler arasındaki gerilimler, çocuklarımızın Türk okullarına kaydolmasıyla birlikte artışa geçti, çünkü Türkiyeli ana babalar çocuklarının, bizim çocuklarımızla bir sırayı paylaşmasını istemediler."

Mülteci topluluklar, ilk yıllarda Suriye'ye yakında döneceklerini düşündükleri için, büyük ölçüde Suriye'den gelirken yanlarında getirdikleri paraya bağımlıydılar. 2015'e kadar, yani sınırın fiyiyatta halen açık olduğu dönemde pek çok aile Türkiye-Suriye arası gidip geliyordu. Bazıları sınırötesi ticaretten gelir elde ediyordu, bazılarıysa Suriye'deki maaşlarını alabiliyor, Türkiye'de bu parayla geçiniyorlardı. Bu başlangıç döneminde iktisadi entegrasyonun olmayışının bir nedeni de budur. Bu ilk yıllarda Türkiyeli ve mülteci toplulukları arasında uzun vadeli ilişki kurma yönünde çaba sarf edilmemiş olmasına rağmen, odak gruplarımıza katılan kadınların çoğu Türkiye'de geçirdikleri bu ilk yıllarda bugüne kıyasla çok daha az ırkçılığa maruz kaldığını belirtti. Bilakis o dönemde Türkiyeli komşuları onlara kucak açtığını, onlara ev

bulmada, evlerini döşemede, ilk acil ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olduklarını belirttiler.

Sınır kapanıp pek çok Suriyelinin geçim için Türkiye’de çalışmak zorunda kalmasıyla, pek çok kadının eğitim ve deneyim düzeylerine denk iş bulmaları çok zor bir hale geldi. Toplumsal cinsiyet ve kadın literatüründe, mülteci kadınların genellikle, nitelik ve deneyimlerinin çok altındaki pozisyonlarda çalışmaya zorlandıkları öne sürülür. Görüştüğümüz kadınlardan biri bunun, Suriyeli kadınların yerel kadınlarla sosyalleşmesinin önüne geçen bir tür aşağılanma hissi yarattığını söyledi; yerel kadınların, mültecilerden daha yüksek bir eğitim düzeyine sahip olmasa da iktisadi koşullarından dolayı onlara tepeden bakma eğiliminde olduklarını belirtti.

Kimi mülteci kadınlar, Suriye’ye dönüş umudu söndükçe durumlarını Filistinli mültecilere benzetirken şu iki opsiyonla karşı karşıya olduklarını dile getirdiler: Ya Türkiye’de kendileri ve aileleri için daha kalıcı hayatlar kuracaklar ya da üçüncü bir ülkeye taşınacaklar ve bu üçüncü ülkeler genelde AB ülkeleri. Görüştüğümüz kadınlardan bazıları, deniz yoluyla Avrupa’ya gitmeyi denemiş ama başaramamışlar. Bu kadınlar Avrupa’yı tercih etme nedeni olarak, çocuklarının orada Türkiye’ye kıyasla daha istikrarlı bir geleceğe sahip olma ihtimaline vurgu yaptılar. Çoğu, Avrupa’daki yasal statü vadinin, istikrarda önemli bir faktör olduğunu düşünüyor; bazılarıysa Avrupa devletlerinde mültecilere verilen maaşlar ve sağlanan barınma olanaklarının onlara Türkiye’deki durumlarına kıyasla daha haysiyetli hayatlar sunacağına inanıyor. İzmir’de görüştüğümüz kadınlardan biri bu konuyla ilgili şunları söyledi: “Avrupa’daki mültecilerin daha haysiyetli hayatları var. Daha haysiyetli bir hayatınız olursa, etrafınızla ilişkiler kurmada ihtiyacınız olan özgüvene sahip olursunuz.” Ancak bu kadının görüşünün aksine başka bir kadın da şöyle dedi: “Avrupa’da mülteciler devletten yardım aldıkları için kendilerini hayırseverliğe bırakmışlar. Türkiye’de ise, yaşam koşulları daha kötü olsa da biz kendimizi başkasına bağımlı hissetmiyoruz. Çalışıyoruz, ayakta kalıyoruz. Dolayısıyla etrafımızda olan bitenler karşısında kendimizi daha güçlü hissediyoruz.”

Mültecilerin istikrarsızlık duygularına katkıda bulunan başka bir büyük faktör de dil becerileri edinmek gibi görünüyor. Çoğu kadın Avrupa devletlerinin sunduğu dil kurslarını, entegrasyon yolunda en önemli adımlardan biri olarak görüyor. Görüştüğümüz kadınların çoğu, Türk hükümetinin ücretsiz dil kursları açmamasını, mülteci ve ev sahibi topluluklar arasında mevcut durumda sürdürülebilir ilişkilerin olmamasının temel faktörlerinden biri olarak görüyor. Ancak mülteci kadınlar için Türkçe öğrenmenin basitçe, pasif bir şekilde Türkiye kültürüne ve toplumuna entegre olmanın bir yolu olmadığını, dil öğrenmenin Türkiye’de karşılaştıkları güçlükleri proaktif bir şekilde göğüs germe yolunda onları güçlendiren bir yol olduğunun da altını çizmekte fayda var. Bazı kadınlar Türkçe öğrendikten sonra, onlara yöneltilen ırkçı laflara nasıl cevap vermeye başladıklarını, nasıl haklarını ifade ettiklerini, ihtiyaçları olan bilgilere, fırsatlara ulaşabildiklerini anlattılar. Bazılarıysa, Türkçe öğrenmek için yeterli çaba göstermediklerinden ötürü kendilerini suçluyor, dil bilmemenin, Türkiyeli ev sahibi topluluklarla daha güçlü komşuluk ilişkileri kurmada temel engel olduğunu ifade ediyorlar. Çoğu kadın, komşularıyla sorunları olmasa ve araları iyi olsa da onlara misafirlige gitmemenin nedeni olarak dil bilmemeyi belirtti.

Pek çok kadın, Suriyeli mültecilere yönelik ırkçı hissiyatı, bu dil bilmeme sorununa bağlıyor. Gaziantep’ten bir kadın bu konuda şunları söyledi: “Bir dükkâna girdiğimde ben de bir müşteriyim, dilenci değil. Paramı öder satın alırım. Ama Türkçe bilmiyorsanız size burada saygı göstermiyorlar. Bu çok büyük bir sorun. Dili konuşsanız da konuşmasanız da size saygı göstermek zorundalar.” Öte yandan Mardin’deki odak grubumuza katılan kadınlar, ortak dil ve etnisitenin illa ki ırkçılığı engellemesi diye bir şey yok tespitinde bulundu. Mardin’deki odak grubun katılımcılarından biri, “Türkiye’nin Kürtleri biz Suriyeli Kürtlere Kürt değil Suriyeli gözüyle bakıyor,” dedi. Örneğin bazı kadınlar, ırkçı saldırılar yüzünden çocuklarının sokakta oynamalarına artık izin vermediklerini söylediler, yerel çocukların Suriyeli çocukları dövdükleri birçok olay anlattılar.

Bazen ev sahibi ülkenin dilini öğrenmeyi reddetmek, ırkçılığa karşı pasif bir direniş aracı olarak kullanılıyor. İstanbul, Esenler’den bir kadın duyduğu bıkkınlığı şu sözlerle ifade etti: “Türkçe öğrenmeyi reddediyorum, çünkü sokakta yürürken, bir dükkâna girdiğimde falan hakkımda söyledikleri şeyleri anlamak istemiyorum. Onların o ırkçı laflarını anlamak istemiyorum.”

Suriye'ye dönme umutları söndükçe ve 2016'da AB'nin Türkiye'yle, Suriyeli mültecilerin Avrupa sınırlarına girmelerini fiilen engellemesine yönelik bir anlaşma yapmasının ardından hem Türk devleti hem sivil toplum aktörleri, mültecilerin entegrasyonu için adımlar atmaya başladı; ancak Türk yetkililer nezdinde hali hazırda "entegrasyon" kavramı yerine "toplumsal uyum" tercih ediliyor. Bu tercih, devletin, Suriyelilerin ülke içindeki hareketliliğini pek çok düzeyde sınırlandırmaya yönelik yeni yönetmelikler çıkarmasıyla örtüşüyor. Türk devleti Ocak 2018'de, Suriyelilere Türkiye'ye girişte vize zorunluluğu getirdi, böylece Suriye, Lübnan ve Ürdün'den Türkiye'ye daha çok Suriyelinin gelişini sınırlandırdı. Ayrıca Ocak 2016'da Suriye sınırına bir duvar inşa edilmeye başlandı. Tüm bunlar Türkiye'nin politikasının "açık kapı"dan "kapalı"ya hızla geçiş yaptığının göstergeleri.

Türkiye'ye daha çok Suriyelinin girişini engellemeye yönelik bu beton duvarın inşası ve vize zorunluluğunun getirilmesinin yanı sıra Türk devleti, hali hazırda Türkiye'de bulunan Suriyelilerin ülke içindeki hareketliliklerini de ciddi boyutlarda sınırlandırmak için adımlar attı. Örneğin mültecilerin kaydoldukları şehri değiştirmeleri zorlaştırıldı. Akrabaları yoksa, bir iş teklifi veya okuldan kabul almamışlarsa Suriyelilerin yeni bir şehre taşınmaları bugün pratikte imkânsız hale geldi. Dahası, Suriyelilerin aralarında İstanbul'un da bulunduğu belirli şehirlere artık kaydolamayacakları duyuruldu. Artık her Suriyeli ülke içinde geçici bir seyahat yapabilmek için, bulunduğu şehirdeki İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne başvurup seyahat izni almak zorunda. Sabah çok erken saatte gidip uzun kuyruklarda bekledikten sonra sonuçta bu seyahat izinlerini alacaklarının da bir garantisi olmadığı belirtildi. Görüştüğümüz kadınların bazıları, araçların otobanlarda polis kontrol noktalarında durdurulup Suriyelilerin seyahat izinlerinin kontrol edilmeye başlandığını, söz konusu belgeyi gösteremezlerse kayıt oldukları şehirlere geri gönderildiklerini bildirdi. Sadece Türkiye sınırları içinde sınırlandırılmakla kalmayıp kayıt oldukları şehirlerde de sınırlandırılmak Suriyeliler arasında daha da çok bıkkınlığa sebep oluyor. Antakya'da görüştüğümüz kadınlardan biri bu durumu şu şekilde ifade etti: "Üstelik bu bıkkınlığa bir de Suriyelilerin artık Türkiye dışına da seyahat edememe durumu ekleniyor; dolayısıyla biz artık Türkiye'de geçici değiliz, bu ülkede sürdürülebilir hayatlar kurabilmek için, etrafımızla ilişkiler kurmak da dahil olmak üzere elimizden geleni yapmalıyız."

Odak grup katılımcılarının çoğu, hem Türkiyelilerin hem Suriyelilerin artık Suriyelilerin Türkiye'deki varlığının geçici değil uzun vadeli olduğunu anlama noktasına geldiğini dile getirdi. Maalesef bu, ırkçılığın yükselişe geçmesini doğurdu. Sultanbeyli'den bir katılımcı bunu şu şekilde ifade etti: "Yakın dönemde daha çok ırkçılık ortaya çıktı. Başlarda bizim misafir olduğumuzu düşündüler, ama şimdi bizim bir yere gitmediğimizi anladılar." Çoğu kadın, dükkânları, pazarları, en çok ırkçı laf duydukları yerler olarak andı. Katılımcılar, ev sahiplerinin kiralari artırmasının, Suriyelilere karşı ırkçılığın açığa çıktığı başlıca durumlar olduğunu söylediler. Bu durumun Suriyelilerin ev bulmasını daha da zorlaştırdığını, bunun da Suriyelilerin, mültecilerle Türkiyeli ev sahipleri arasındaki aracılari elimine edildiği kendi emlak sistemlerini kurmalarına yol açtığını belirttiler. Bir Suriyeli taşınmak istediğinde hemen çevresine haber salıyor, ev arayan başka bir Suriyeli aile, emlakçıya komisyon vermeden boşalan eve yerleşiyor. Bu, Suriyelilerin kurdukları paralel sistemlere bir başka örnek teşkil ediyor ve ev sahibi topluluktan genel izole olma durumunu daha da güçlendiriyor.

Dini ortamlar da, ev sahibi ve mülteci toplulukların sosyalleşmesini kolaylaştırmada merkezi bir rol üstleniyor. Çoğu Suriyeli kadın, Kur'an okuma etkinliklerinin, Türkiyeli komşularıyla sosyalleşmenin bir yolu olduğunu söyledi; komşuların onları, Kur'an'ı onlara düzgün Arapçayla okudukları için ağırlamaktan memnun olduğunu belirtti. Burada meselenin her ne kadar, aynı dinden olmak kadar, bu durumun bir sosyalleşme fırsatı yaratması olsa da, çoğu kadın, Avrupa yerine Türkiye'de kalma isteklerini bu paylaşılan kültürel ve dini değerlere dayandırarak açıkladı. Bazı kadınlar çocuklarını bir Müslüman ülkede, Müslümanlar arasında yetiştirme isteğine vurgu yaptı, Türkiye'de kalmayı bu nedenle tercih ettiklerini belirtti.

Pek çok durumda Suriyeli kadınlar, yerel topluluklarla ilişkilerinden söz ederken hak temelli bir dil kullanmadı. Bunun yerine, alçakgönüllü, durumlarını kabul eden, Türkiye ve Suriye kültürü arasındaki benzerliklere vurgu yapan bir söylem hâkimdi. Buna mukabil, az sayıda da olsa bazı kadınlar, çatışmadan kaçan mültecilerin kabul edilmesinde hak temelli bir zorunluluğa atıfta bulundular. Sultanbeyli'den bir katılımcı ırkçılık meselesinde, "Türkler bizim neden buraya geldiğimizi bilmek zorundalar. Buraya savaş yüzünden

geldiğimizi bilmek zorundalar,” dedi. Bu ifade, görüştüğümüz kadınlar arasında çok yaygındı ve Türkiye’de hâkim olan “misafir” söylemine bir eleştiri olarak dile getiriliyordu. Her ne kadar bu ifadede açık bir mülteci terminolojisi olmasa da, Suriyeli kadınların bunu söylerken kastettikleri, Suriye’den kaçma nedenlerinin onlara Türkiye’de mültecilik hakkı tanınması için yeterli bir sebep olduğunun zımnen tanınmasıdır.

Suriyeli çocukların evlendirilmesi ve Suriyeli kadınların ikinci evlilik yoluyla maruz kaldıkları sömürü, etnisitenin kesitinde toplumsal cinsiyet düzleminde ırkçılığın tezahürü olarak yorumlanıyor. Mardin’de görüştüğümüz kadınlardan biri bu konuda şöyle dedi: “Türkiye’nin Kürtleri Suriye’nin Kürtlerini sevmiyor. Onların kocalarını ayartacağımıza inanıyorlar. Kürt olmak bu inancı engellemiyor.” Maalesef Suriyeli kadınların sömürsü Türkiyeli ve Suriyeli kadınlar arasında dayanışmayla değil ırkçılıkla sonuçlanmış. Bu olgu kendi başına, Türkiyeli ve Suriyeli kadınları bir araya getiren daha güçlü bir hak temelli sivil toplum ihtiyacına işaret ediyor. Mardin’den bir başka kadın, “Erkeklerin gözünde Türk, Suriyeli, Kürt fark etmiyor. Türk kadınlar da cinsel tacize uğruyor.” Bu toplumsal cinsiyet temelli dayanışma perspektifi, Türkiye’de Suriyelilere karşı ırkçılıkla mücadeleyle yönelik çabaların bütününün bir parçası olarak görülüp teşvik edilmelidir.

Görüşmelerden açıkça çıkan sonuçlardan biri de şuydu: Bazı istisnalar olmakla beraber kadınların çoğunluğu genel anlamda mültecilere yönelik ırkçılığın son yıllarda arttığını düşünüyor. Bu eğilim, Türkiye’deki Suriyelilerin büyük ölçekli varlığının, başlarda varsayıldığı gibi geçici değil artık uzun vadeli bir gerçeklik olduğunun iki toplum nezdinde de anlaşılmasıyla paralellik gösteriyor. Krizin ilk yıllarında mülteci meselesinin geçici bir durum gibi algılanmış olması —ki bu devlet politikalarında ve söylemlerinde kendini göstermiştir— Suriyelilerin Türkiyeli komşularıyla güçlü bağlar kurmak için daha çok çaba sarf etmemesinde, aksine kendilerine paralel sistemler ve kuruluşlar kurmalarında, bunun da onların ev sahibi topluluklardan daha da izole olmasında rol oynayan önemli faktörlerden biriydi. Evet, devlet okullarının Suriyeli çocuklara açılmasıyla birlikte, yerel toplumla Suriyeli kadınlar arasında sosyalleşme alanları açılmıştır, aynı dini paylaşıyor olmaları da bunda olumlu bir etki yaratmıştır, fakat dil, daha sürdürülebilir ilişkiler kurulmasının önünde duran büyük bir engel olmaya devam ediyor. Her ne kadar çoğu kadın hak temelli terimlerle konuşmasa da, Suriye’den kaçışlarıyla sonuçlanan olaylar düşünüldüğünde kadınların arasında, mülteci olarak tanınmalarının onların doğal hakkı olduğuna dair bir hissiyat var ve bunun da ev sahibi topluluklar tarafından kabul edilmesi gerekiyor.

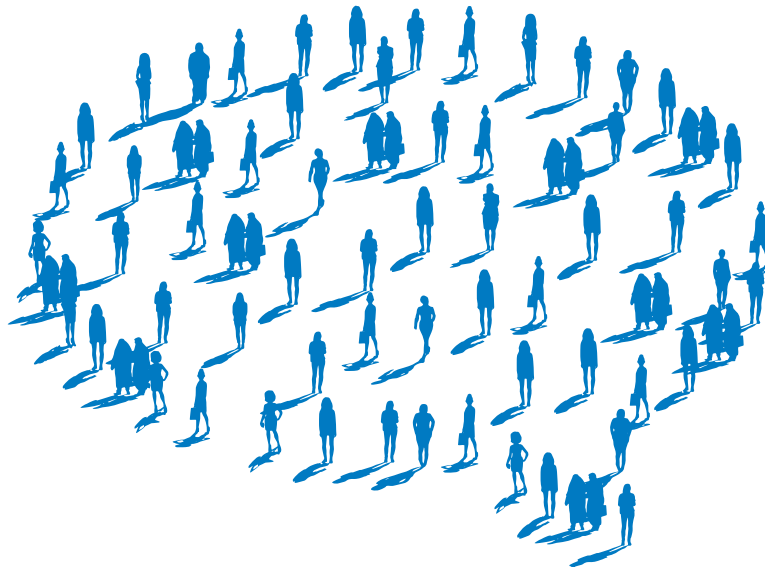
Görüştüğümüz kadınlar, Türkiye toplumu nezdinde Suriye ve Suriyelilere dair bilgi eksikliğinin ırkçı basmakalıp yargılara katkıda bulunan bir faktör olduğundan söz ettiler. Pek çok kadın, üzerlerindeki gerilimi iktisadi terimlerle de ifade etti; örneğin Suriyelilerin, zaten sınırlı olan kaynaklara (iş olanakları, barınma vs) talip olarak rakip gibi görüldüğünü söylediler, ki bu durum özellikle, ev sahibi nüfusun da kırılğan ve iktisadi bakımdan güvensiz olduğu düşük sosyoekonomik bölgelerde daha ön plana çıkıyor. Suriyelilere yardım dağıtılması, yoksul mahallelerde daha da çok gerilime neden oluyor, zira buralarda yaşayan Türkiye vatandaşları da genellikle benzer güçlüklerle başa çıkma mücadelesi içinde, fakat ek bir yardım almıyorlar. Böyle yoksunluk içindeki bölgelerde yardım dağıtımı ve Suriyeli ve Türkiyeli topluluklar arasında artan gerilimler arasındaki ilişki, “iki tarafa da zarar vermeme” ilkesinin benimsenmesini gerektiriyor. Bu durum, insani yardım odaklı yaklaşımların sadece başlangıçtaki acil durum dönemiyle sınırlı kalmasının önemine dair başka bir neden teşkil ediyor; sonraki dönemlerde başka yaklaşımların benimsenmesi sadece mültecilerin gelecekte istikrarlı, bağımsız hayatlar kurmasını sağlamakla kalmaz, mülteci ve ev sahibi topluluklar arasındaki gerilimlerin de asgariye indirilmesini sağlar.

Ev Sahibi ve Mülteci Toplulukları Arasında Dayanışma Olanakları

Raporun önceki bölümlerinde dile getirildiği gibi, görüştüğümüz kadınların bazıları, Türkiye'deki Suriyelilerin genel algısının, ülkeye geldikleri ilk zamanlarda ev sahibi topluluklarının onlara, son döneme kıyasla daha çok kucak aşmış olduğuna işaret etti. Kadınların anlatılarından, bu dönemde mültecilerle Türkiyeli komşuları arasındaki dinamiğin temel olarak bir "yardım" ilişkisine dayalı olduğu açıkça anlaşılıyor. Bu dinamik, sınır şehirlerinde daha da görünür, zira buralara gelen Suriyelilerin çoğunun destek isteyebilecekleri geniş aile bağları, yani önceden var olan sosyal ağlar söz konusuydu. Pek çok kadın, Türkiye'de bu ilk algılanışlarına dair görüşlerini şu tip cümlelerle ifade etti: "Bize evlerini açtılar, bazıları bize eşya verdi, battaniye, mutfak gereçleri vs."

Ancak görüştüğümüz kadınlara göre bu yardım ilişkisi zamanla bir dayanışma ilişkisine evrilmedi. İzmir'de görüştüğümüz kadınlardan biri, yerel toplulukların mültecileri başlangıçta savaş mağduru olarak gördüğüne dikkat çekti, fakat bu "mağdurlar" Türkiye'de kendilerine hayatlar kurmaya başlayınca, yerel toplulukların onlara yönelttiği tepkilerin kızgınlığa dönüştüğünü ifade etti. Yerel topluluklar arasında mültecilere yardım etmeye yönelik genel bir isteklilikten yükselen öfke ve kızgınlığa geçişi, İstanbul'dan bir başka kadın şöyle dile getirdi: "Türkler bizden bıktı. Bizi kiraların yükselmesine, maaşların düşmesine neden olmakla suçluyorlar. Bizim buradan gitmemizi istiyorlar." İki topluluk arasında dayanışma ağları kurmak, güçlendirmek yerine Türkiye vatandaşları Suriyelileri, zaten sınırlı olan, iş, kamu hizmetleri gibi kaynaklarda kendilerine bir numaralı rakip olarak görmeye başladılar.

Tüm bunlara ek olarak kimlik politikaları da, ev sahibi ve mülteci topluluklar arasında kurulan ilişkilerde önemli bir rol oynamış durumda. Aynı etnisiteyi, mezhebi paylaşan mültecilerle vatandaşlar arasında destek mekanizmaları oluşmuş, ancak bu mekanizmalar, kökleri daha derinlere uzanan, daha eşitlikçi dayanışma ağlarının geliştirilmesinde yarı yolda kalmış.

Öneriler

Bu raporun gösterdiği üzere Türkiye'deki Suriyeli kadınların durumu büyük ölçüde yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde aktörlerin stratejileri, politikaları ve müdahaleleriyle belirlenmiştir. Rapor, bir yandan Suriyeli kadınların karşılaştıkları güçlükleri ve ihtiyaçlarını ele alma konusundaki olumlu gelişmeleri tespit ederken, bir yandan bu aktörlerin statükocu yaklaşımlarının yetersizliklerine de işaret etmektedir. Suriyeli kadınların toplumsal ve siyasal failliklerinin yaygın bir şekilde tanınmasına yönelik bir ortam yaratma, aktif bir şekilde haklarını kullanmalarını sağlama ve kendilerine bağımsız hayatlar kurma konusunda hâlâ yapılacak çok iş var. Türkiye'de böyle bir ortamın yaratılmasına yönelik elle tutulur ilerlemeler kaydedilmesi için, bu alanda çalışan paydaşlara yardımcı olacağına inandığımız bazı önerilerimiz var.

Türkiyeli ve Suriyeli STK'lara öneriler

- Aktif bir şekilde, işbirliklerinin güçlendirilmesini teşvik etmeye yönelik alanlar ve mekanizmaların yaratılması. Örneğin düzenli koordinasyon toplantılarının düzenlenmesi, kadın odaklı projelerin ortaklaşa yürütülmesinin sağlanması.
- Suriyeli kadınların haklarına erişiminde harekete geçmelerine yeni bir vurgunun yapılması ve topluluk düzeyinde, bağımsızlıklarını artırmaya ve failliklerini daha çok harekete geçirmelerine yönelik daha çok kadına ulaşan, sürdürülebilir şekilde takip edilen örgütlenmelerin yapılması.
- Suriyeli kadınlar arasında Suriyeli ve Türkiyeli kuruluşlara yönelik yaygın güvensizliğin ortadan kaldırılması için, olumlu topluluk ilişkileri inşa edilmesine odaklanarak ve çalışmalarda güveni yeniden inşa edecek, net bir şekilde ifade edilen misyonlarla, hedeflerle birlikte özel adımların atılması.
- Suriyeli kuruluşlar, Türkiyeli sivil toplum aktörlerinde yaygın olan genel güvensizlik hisleriyle mücadele etmek için daha somut çabalar göstermeli, bu yönde daha çok kuruluşa ulaşmaya, onlarla ilişkiler kurmaya daha çok çalışmalılar. Türkiyeli kuruluşlar, Suriyeli kuruluşları kendileri ile eşit görmeli ve birlikte hak savunuculuğu yapmanın yolunu açmalılar. Bu, aralarında anlamlı işbirliklerinin artmasında önemli bir önkoşuldur.
- Suriyeli kadınlarla görüşmeler yapılarak, sorunlarının ve çözüm önerilerinin onlardan dinlenmesi, ihtiyaç değerlendirmelerinin düzenli olarak bunlara dayandırılarak yapılması. Bu uygulama, Suriyeli kadınların, ihtiyaç alanlarının ve sorunlarının tespitinden proaktif bir rol oynamalarında ve sivil toplum aktörlerinin bu sorunları en etkili şekilde ele almasında elzemdir.
- Hak temelli yaklaşıma daha çok odaklanması, kadınların hukuki bilgilere erişim kanallarının artırılması. Bu, iş yerinde sömürü, cinsel taciz ve ikinci evlilik gibi konularda özellikle önemli.
- Haklar ve yasal prosedürlerle ilgili farkındalığın artırılmasına ek olarak, STK'ların program ve sistemlerini, Suriyeli kadınların pratikte bu haklarını kullanabilecekleri, yasal hizmetlerden faydalanabilecekleri şekilde tasarımları hayati önem taşıyor.
- Hedef grupların çeşitlendirilmesi, özellikle de, aynı kadın gruplarıyla sınırlı kalmak yerine yeni Suriyeli kadın gruplarının bu programlara dahil edilmesine yönelik çabalar gösterilmesi.
- Türkiyeli kadın örgütlerinin, bütün arkaplanlardan Suriyeli mülteci kadınları aktif bir şekilde feminist gündemlerine alması.

Yerel ve Merkezi Yönetimlere Öneriler

- Yerel ve merkezi yönetim birimlerinde kullanılan söylemler, çatışmadan ve zulümden kaçıp bir ülkeden sığınma istemenin temel bir insan hakkı olduğuna vurgu yapacak şekilde değişmelidir.
- Bütün yönetim katlarında, Suriyeli mültecilere yönelik yanlış bilgiler ve söylentilerle mücadele etmek için daha somut çabalar gösterilmesi, bu yönde Türkiye vatandaşlarına, mültecilere verilen hizmetler konusunda bilgilendirme amaçlı daha açık kanallar kurulması.
- Mülteci kadınlara Türkiye’de sahip oldukları haklara dair bilgi veren daha açık kanalların sağlanması.
- Suriyeli STK çalışanlarına çalışma izinlerinin verilmesi, bu şekilde ülkedeki kırılgan pozisyonlarının düzeltilmesi, böylece Suriyeli kadınlarla yaptıkları çalışmaların kapsamını genişletmelerinin sağlanması.
- Devlet okullarında, Suriyeli ve Türkiyeli çocuklarla gençler arasındaki ilişkilerin iyileştirilmesi ve okulda zorbalığın önüne geçme amacıyla “barış” eğitimi vermeye yönelik girişimlerin artırılması.
- Suriyelilerin iş yerlerinde yaygın şekilde sömürsüyle mücadele amaçlı somut adımların atılması.
- Farklı yönetim birimleri (mültecilerle bire bir temasta olan emniyet güçleri ve devlet yetkilileri, memurlar vs) arasında entegre bir strateji geliştirilerek iş yerinde cinsel tacize dair farkındalık yaratılması ve bu suçların önüne geçmek için adımlar atılması, bu şekilde cinsel taciz olaylarında suç duyurusunun yapılabilirdiği, bunların takip edildiği bir ortamın yaratılması.
- Çeşitli düzeylerde ücretsiz dil kurslarının açılması, bu kursların aile ve iş zorunluklarından dolayı zamanları kısıtlı olan Suriyeli kadınların durumlarına göre organize edilmesi.
- Genel anlamda Suriyeli STK’larla, özelinde de hak temelli kuruluşlarla işler ilişkilerin artırılması.
- Çatışma ve yerlerinden edilmeden dolayı birkaç yıldır eğitim sisteminin dışında kalmış olup yeniden sisteme girmeye çalışan Suriyeli çocukların, sınıf arkadaşlarıyla aralarındaki açıkları kapatabilmeleri için okul sonrası faydalanabilecekleri programların başlatılması.

Uluslararası Paydaşlara Öneriler

- Suriyeli kadınların, bağımlılık ve mağduriyet döngülerini kırıp kendilerine bağımsız hayatlar kurabilmeleri için harekete geçmelerinin desteklenmesi.
- Suriyeli mülteciler meselesinde hak temelli yaklaşımların daha çok desteklenmesi, teşvik edilmesi.
- Mülteci bağlamında ortaya çıkan ve mültecilere özgü meselelere odaklanan “ikinci kuşak” Suriyeli kuruluşlara verilen desteklerin artırılması. Bu kuruluşlar, Türkiye’deki mültecilerin ihtiyaçlarının arttığı bu ortamda daha çok dış destek alma mücadelesi vermekteler.

Sonuç

Bu raporda, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerle ilgili hak temelli kamusal tartışmaların eksikliğinin, Suriyeli kadınların karşılaştıkları güçlükleri ve sorunları nasıl biçimlendirdiğini ve beslediğini göstermeye çalıştık. Suriye'deki çatışmanın ilk dönemlerinde Türk devletinin "açık sınır" politikası benimseme kararı, insani gerekçelerle düşünüldüğünde önemli bir takdiri hak etse de, başlarda benimsediği kısa vadeli, geçici, Suriyelileri geçici "misafirler" olarak gören politikası, aynı zamanda içinde buldukları duruma ve koşullara yönelik hak temelli kavrayışı marjinalize etmede araçsal bir rol oynamıştır, bu yaklaşımın bugünkü koşullarda yansımaları devam etmektedir. Göç dalgasına karşı büyük ölçekli, sürekli bir insani yardım tepkisi şüphesiz gerekliydi. Suriyelilerin mülteci olarak haklarını savunan yüksek profilli çabaların yokluğu, durumlarının hak temelli bir terminolojiyle ifade edilmeyişi veya toplumsal failliklerini ve bağımsızlıklarını güçlendirmeye yönelik stratejilerin ve programların geliştirilmemesi Suriyelilerin temel olarak "mağduriyet" ve bağımlılık merceğinden görülmesine yol açmıştır. Bu politikalar, Türkiye vatandaşlarıyla Suriyelilerin aralarındaki uçurumu derinleştirmiştir, bunun tezahürlerini Suriyelilerin kurdukları paralel kuruluşlar ve sistemlerde görüyoruz ve bu durum da ev sahibi toplumdaki daha da izole olmalarına, ırkçı söylemleri tetiklemelerine neden olmuştur.

Devletin mülteci meselesinde 2014'ten itibaren yavaş yavaş daha uzun vadeli politikalar benimsemesi, bağışçı önceliklerinin genişlemesiyle birlikte, mülteci ve ev sahibi topluluklara yönelik toplumsal uyumu teşvik etmeyi hedefleyen sivil toplum aktörlerinin program ve faaliyetlerinin artmasına neden oldu. Bu kayma aynı zamanda, mültecilerin Türkiye'deki varlıklarının devam etmesine karşı, ev sahibi toplumların çeşitli kesimlerinde öfke ve ırkçılığın yükselişi ile sonuçlandı. Ancak, her ne kadar Suriyelilerin mülteci statüsü ve yasal haklarının, özelinde de Suriyeli kadınların haklarının aktif savunuculuğunu yapan birkaç Türkiyeli STK var olsa da, ilgi alanlarının bu şekilde genişlemesine, hak temelli yaklaşımlarda dış dokunur bir artış eşlik etmedi. Toplumda, Suriyelilerin geçici bir sorun olacağına dayanan ve sığınma isteklerini bir insan hakkı olarak tanınmayan anaakım "misafir" anlatısından temel bir ayrılış da söz konusu olmadı.

Bu bağlamda, Suriyeli kadınlarla yaptığımız bire bir görüşmelerde ve odak gruplarda ırkçılık sorunu ön plana çıktı. Bu meseleye yönelik iki perspektif tespit ettik. Birincisi, uzun vadeli politikaların benimsenmesi, Suriyelilerin, Türkiye vatandaşlarıyla etkileşime girmelerine ve ilişkiler kurmalarına olanak sağlayan alanları artırdı, bu da genel anlamda ilişkileri iyileştirdi diyen perspektifti. İkincisiyse, Suriyelilerin kalışlarının uzamasına eşlik eden daha entegrasyonist politikalar çerçevesinde devlet kaynak ve hizmetlerine daha çok erişmelerinin, gündelik hayatlarında yaşadıkları ırkçılık ve ayrımcılığın artmasına neden olduğunu söylüyordu. Bir yandan toplumsal uyum girişimleri ırkçılık ve gerilimleri azaltma amaçlı tasarlanırken, bir yandan yaptığımız görüşmelerde bunun her şeyi kucaklayan bir çözüm olmadığı net bir şekilde ifade edildi, çünkü bu girişimler temel olarak insanların birbiriyle daha çok temas etmesi, daha çok sosyal etkileşime girmesi temelinde düşünülüyor ve buradan olumlu deneyimler çıkabilse de, Suriyelilere karşı ırkçılığın kökeninde yatan toplumsal, siyasal ve tarihsel nedenleri hedef almıyor.

Suriyeli kadınların yaşadığı sorunlar ve zorlukların çoğu, geçici koruma yasal statülerinden kaynaklanıyor. Onların perspektifinden, statülerini düzenleyen kural ve yönetmeliklerin sürekli değişmesi —örneğin şehirler arası seyahat kısıtlamaları gibi uygulamaların getirilmesi— diğer başka faktörlerin yanında hissettikleri genel güvensizliğe katkıda bulunuyor. Geçici koruma statüsünün gündelik hayatlarına dayattığı kısıtlamalara rağmen gördüğümüz kadınlardan sadece birkaçı, uzun vadeli bir mülteci statüsü istediklerini açıkça ifade etti. Geçici koruma statüsü, anaakım "misafir" anlatısıyla sıkı sıkıya bağlantılı olduğu için, hak temelli bir yaklaşımın yokluğunda pek çok Suriyeli kadın sorgusuz sualsiz bu anlatıyı içselleştirmişe benziyor; başka bir deyişle, Türk devletine müteşekkir olmamız gerek algısı, mülteci olarak insan haklarına sahip oldukları düşüncesine baskın çıkmakta.

Türkiyeli olsun Suriyeli olsun çeşitli STK'lar Suriyeli kadınların Türkiye'de sahip oldukları haklara dair bilgilere erişim kanallarının artırılmasında önemli roller üstlenmişler. Görüşmeler bize, kadınların haklarıyla ilgili bilgilere ve bunları pratiğe geçirmek için gereken destek mekanizmalarına erişiminin olduğu durumlarda, bu yönde harekete geçme isteği içinde olduklarını gösterdi. Kadınların haklarını aktif bir şekilde kullanmalarına katkıda bulunan bir başka faktör de, devlet yetkililerinin bu hakları (örneğin cinsiyet temelli şiddet veya çocuk yaşta evlilik gibi örneklerde cezai uygulamalar) uyguladıklarına şahit olmalarıydı. Görüştüğümüz kadınlar, hem haklarının ne olduğunu anlayıp hem pratikte onları kullanmanın, gündelik hayatlarında kendilerini daha güçlü ve güvencede hissetmelerini sağladığını ifade ettiler. Öte yandan maalesef kadınların haklara ve hizmetlere erişiminin, yaşadıkları yere bağlı olarak adaletsiz bir dağılım gösterdiği de açık bir şekilde anlaşılıyor.

Suriyeli kadınlar her ne kadar STK'ların yaptıkları iyi işleri, sundukları program ve faaliyetlerden aldıkları faydaları takdir etseler de, kimi kadınlar bu kuruluşlara yönelik bir hayal kırıklığı ve güvensizlik hissini dile getirdi. Bunun birkaç nedeni var: örneğin bu kuruluşların, "mültecilerin acılarından faydalanarak kendi ceplerini doldurduklarına" dair bir algı söz konusu; bir başka yaygın algı da, STK'ların sunduğu program ve faaliyetlerle Suriyeli kadınların kendi dile getirdikleri ihtiyaçlar arasında bir uyumsuzluğun olduğuydı. Gerçekten de sivil toplum bu ihtiyaçları bir kez daha yeni bir bakışla ele almalı. Bir başka konu da Türkiyeli ve Suriyeli kuruluşların işbirliği ve koordinasyon düzeylerini artırmaları ihtiyacı; zira bu kuruluşlar arasında kurulacak daha güçlü çalışma ilişkilerinin, mülteci ve ev sahibi topluluklar arasında dayanışma ağları kurulmasında önemli roller üstlenebilir.

Suriyeli kadınlarla yaptığımız görüşmelerde sık sık karşımıza çıkan bir tema da, özörgütlenme yoluyla hayatlarının dizginlerini kendi ellerine alma istekleriydi, en başta da iktisadi güçlenme bağlamında. Bu isteklerinin ardında, hem STK'lar kanalıyla onlara ulaşan olanaklara yönelik genel memnuniyetsizlik (örneğin cinsiyet temelli mesleki eğitimler) hem iş yerinde yaşadıkları sömürü hem de geçici koruma altında çalışma izni almalarının çok zor olması yatıyor. Görüşmelerden birkaç özörgütlenme girişimi örneği çıktı. Antakya'dan bir grup Suriyeli kadının başlattıkları kooperatif işletmesi bunlardan biriydi. Kadınlara hayati konularda destekler sunan, onların bağımsızlık ve güvenlik hislerini artıran daha enformel ağlara dayalı birkaç örnekle de karşılaştık. STK'ların, Suriyeli kadınlar arasındaki bu özörgütlenme girişimlerinde önemli bir rol oynadığını da tespit ettik, bu kuruluşlar genelde kadınların sosyalleşmesine olanak sağlayan temel alanlardan biri oluyor. Öte yandan görüşmelerden görebildiğimiz kadarıyla Suriyeli kadınlar arasındaki özörgütlenme girişimlerinin şimdilik hak temelli savunuculuk alanına uzandığına dair bir işaret yok.

Kadınlar arasında daha çok özörgütlenme isteği, Suriye'deki çatışmanın mülteci topluluğunda doğurduğu temel sosyokültürel kaymalar bağlamına da oturtulabilir, zira mülteci hanelerin gelir sağlayıcısı her geçen gün daha çok kadınlar olmakta. Geleneksel toplumsal destek sistemlerinden mahrum olan bu kadınlar evin ekmeğini kazanan, aynı zamanda ailelerine bakan baş kişi olmak zorunda kalmış, bu süreçte para işlerinde yeni roller, sorumluluklar üstlenmişler. Bu kayma pek çok Suriyeli kadının sırtına hayatta kalma mücadelesinde büyük yükler bindirse de, aynı zamanda kendilerini daha güçlü, güvenli ve fail hissetmelerinin yolunu açmış, Türkiye'de sahip oldukları haklara dair farkındalık da bu hislere katkıda bulunmuş. Görüşmeler bize, bu hislerin, kadınlar arasında topluluk düzeyinde daha çok özörgütlenmeye yönelik güçlü bir talebe tercüme edildiğini de gösterdi.

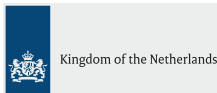
Kaynakça ve Okuma Önerileri

- Baban, F., Ilcan, S., & Rygiel, K. (2017). Syrian refugees in Turkey: Pathways to precarity, differential inclusion, and negotiated citizenship rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 43(1), 41-57.
- Badael. (2015) Activism in Difficult Times: Civil Society Groups in Turkey. <https://badael.org/wp-content/uploads/2015/01/Activism-in-Difficult-Times.-Civil-Society-Groups-in-Syria-2011-2014.pdf>
- Bélanger, Danièle & Saracoglu, Cenk. (2018). The governance of Syrian refugees in Turkey: The state-capital nexus and its discontents. *Mediterranean Politics*. 1-20. 10.1080/13629395.2018.1549785.
- Biehl, K. (2015). Governing through Uncertainty: Experiences of Being a Refugee in Turkey as a Country for Temporary Asylum. *Social Analysis: The International Journal of Social and Cultural Practice*, 59(1), 57-75.
- Danış, D., & Nazlı, D. (2018). A Faithful alliance between the civil society and the state: Actors and mechanisms of accommodating Syrian refugees in Istanbul. *International Migration*. in press. doi:10.1111/imig.12495
- Diñçer, O., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K., & Çarmıklı, E. (2013). Turkey and Syrian Refugees: The Limits of Hospitality (p. [v], Rep.). International Strategic Research Organization (USAK).
- Erdogan, M. (2014). Syrians in Turkey: Social acceptance and integration research. Ankara: Hacettepe University, Migration and Politics Research Center.
- Firat G, Gerda Heck & Sabine Hess (2018): The Multilayered Migration Regime in Turkey: Contested Regionalization, Deceleration and Legal Precarization, *Journal of Borderland Studies*, DOI: 10.1080/08865655.2017.1344562
- Göçmen, I. (2014) "Religion, politics and social assistance in Turkey: The rise of religiously motivated associations", *Journal of European Social Policy*, 24(1): 92- 103.
- İçduygu, A. (2015) "Syrian refugees in Turkey. The Long Road Ahead", Transatlantic Council on Migration, Migration Policy Institute, Brussels.
- İçduygu, A. and D.B. Aksel (2013) I "Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective", *Perceptions*, 18(3): 167-190.
- İçduygu, A., & Yüksek, D. (2012). Rethinking transit migration in Turkey: Reality and re-presentation in the creation of a migratory phenomenon. *Popularion, Space and Place*, 18(4), 441-456.
- Kirisci, K. (2007). Turkey: A country of transition from emigration to immigration. *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97.
- Kivilcim, Z. (2016). Legal violence against Syrian female refugees in Turkey. *Feminist Legal Studies*, 24(2), 193-214.
- Memisoglu, F., & Asli, I. (2017). Syrian refugees in Turkey: Multifaceted challenges, diverse players and ambiguous policies. *Mediterranean Politics*, 22(3), 317-338.
- Özden, S. (2013). Syrian Refugees in Turkey. MPC Research report. Retrieved July 18, 2018, from <https://www.migrationpolicycentre.eu/docs/MPC-RR-2013-05.pdf>
- Rygiel, K., Baban, F., & Ilcan, S. (2016). The Syrian refugee crisis: The EU-Turkey 'deal' and temporary protection. *Global Social Policy*, 16(3), 315-320.
- Sari, E., & Dincer, C. G. (2017). Toward a new asylum regime in Turkey? *Journal for Critical Migration and Border Regime Studies*, 3(2), 59-79.
- Soykan, C. (2012) "The new draft law on foreigners and international protection in Turkey", *Oxford Monitor of Forced Migration*, 2(2): 38-47.
- Yılmaz, V. (2018). The Emerging Welfare Mix for Syrian Refugees in Turkey: The Interplay between Humanitarian Assistance Programmes and the Turkish Welfare System. *Journal of Social Policy*. 1-19. 10.1017/S0047279418000806.

Bağışçılar :

KVINNA Kvinna till Kvinna Vakfı, Ortadoğu, Afrika, Avrupa ve Güney Kafkasya'da çatışma altındaki ülkelerde kadın hakları savunuculuğu yapan bir kuruluştur. Çalışmalarını, ortaklıklar kurduğu dünyanın dört köşesinden 110'un üzerinde yerel kuruluşa verdiği desteklerle yürütmektedir. Kvinna till Kvinna çalışmalarında, toplumsal cinsiyet temelli şiddetin önlenmesi, eşit katılım, iktisadi güçlendirme ve kadın, barış ve güvenlik konularına yoğunlaşmıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgesi, Afrika, Avrupa ve Güney Kafkasya'da ofisleri bulunmaktadır.

vhs DW International (Deutscher Volkshoch-schul-Verband e.V.) Alman Yetişkin Eğitimi Derneğidir. Çalışmalarını yerel halklarla kurduğu profesyonel ortaklıklar kanalıyla diyalog içinde yürütmektedir, hali hazırda Afrika, Asya, Latin Amerika ve Avrupa'da geniş bir çalışma alanı yelpazesinden 200'ü aşkın sivil toplum kuruluşu, hükümet ve akademi ortaklıkları vardır. Bu alanlar arasında okuma-yazma ve temel eğitim, mesleki eğitim, küresel ve kültürlerarası öğrenme, çevre eğitimi ve sürdürülebilir kalkınma, göç ve entegrasyon, mülteci çalışmaları, sağlık eğitimi, çatışma önleme ve demokrasi eğitimi bulunmaktadır.

Türkiye Hollanda Elçiliği. Dünya çapında insan haklarının korunması ve teşvik edilmesi, Hollanda Krallığı'nın dış politikasının temel taşlarından biridir. Ankara'daki Hollanda Elçiliği ve İstanbul'daki Baş Konsolosluk, Türkiye'de mülteci haklarını da içeren insan hakları ve hukuk alanında çalışan kuruluşlara destekler vermektedir.

Badael Derneği, Küresel Kadın Fonu ve Barış ve Özgürlük için Uluslararası Kadınlar Birliğine de teşekkürü borç bilir. Sağlanan sürekli destekle, aralarında bu araştırma raporunun da bulunduğu birçok faaliyetin sürdürülebilirliğine önemli bir katkıda bulunmaktadır.

Badael, Suriye’de faaliyet gösteren kapsayıcı, temsil gücü olan, halk tabanlı sivil toplum gruplarının acil ihtiyaçlarına karşılık vermek üzere 2013 yılında kuruldu. Kuruluşun misyonu, yerel düzeyde, kapasite inşası, savunuculuk ve araştırmaya dayalı barış inşası girişimlerine destek vermek, hak temelli kampanyalar yürütmek ve şiddet içermeyen aktivizm yapmaktır. Kadın haklarına ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik güçlü bir vurgu, kuruluşun bütün çalışmalarına damgasını vurmuştur. Bu yaklaşım Badael’in, kadınları harekete geçirmenin ve güçlendirmenin, Suriye’de sürdürülebilir bir barışın inşasına yönelik her türlü çabanın temel unsuru olmasının şart olduğuna dair büyük inancını yansıtmaktadır.

